

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
İLKÖĞRETİM TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ İYİ
VATANDAŞLIK ALGILARININ İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Samet Çiçek

Antalya, 2018

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
İLKÖĞRETİM TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ İYİ
VATANDAŞLIK ALGILARININ İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Samet Çiçek

Danışman

Doç. Dr. Nadire Emel Akhan

Antalya, 2018

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakalardan gűsterilenlerden olduğunu ve bu eserleri her kullanışımda alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım. Enstitű tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tűm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Aralık, 2018

Samet ÇİÇEK

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Samet ÇİÇEK'in bu çalışması 24/12/2018 tarihinde jürimiz tarafından İlköğretim Anabilim Dalı İlköğretim Tezli Yüksek Lisans Programında **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Başkan : **Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA**
Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü

İMZA

Üye : **Doç. Dr. Cemil Cahit YEŞİLBURSA**
Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

Üye (Danışman) : **Doç. Dr. Nadire Emel AKHAN**
Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü

YÜKSEK LİSANS TEZİNİN ADI: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algılarının İncelenmesi

ONAY: Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunun tarihli ve sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

(Doç. Dr. Ramazan KARATAŞ)

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Değişen ve gelişen toplumsal yapı içerisinde birey, içerisinde yaşadığı toplumun bir sonucu olarak kendisini geliştirmek ve toplumsal yapıya ayak uydurmak durumundadır. Devletlerin amacı bu dinamik yapı içerisinde, temel vatandaşlık yetilerine sahip olan bireyler yetiştirmektir. Bu amaç doğrultusunda eğitim kurumlarına önemli görevler yüklenmiştir. Bireye kalıcı ve istendik davranışlar edindirme süreci olan eğitim ile bireyler bilgi beceri ve tutum kazanırlar. Bireyin gelişmesinin bir sonucu olarak toplumunda geliştiği düşünülürse yetiştirilmek istenen vatandaş profilinde eğitim kurumlarının önemi ortaya çıkacaktır.

Günümüzde eğitim kurumlarının temel amacı küreselleşen dünyada problem çözebilen, sorumluluk sahibi, etkin, üretken, bireyler yetiştirmektir. Çocukların gelişim dönemlerinde kazanacakları vatandaşlık anlayışını hayatları boyunca devam ettirecekleri düşünüldüğünde iyi ve etkin vatandaş yetiştirme görevi yüklenmiş olan sosyal bilgiler dersi önemli bir yere sahiptir. Bu çalışma ile de bu dersi veren öğretmenlerin hizmet öncesi eğitimleri sürecinde oluşan iyi vatandaşlık algıları incelenmiştir.

Bana tez yazım sürecim boyunca sevgi ve anlayışıyla destek olan çok sevdiğim ve saydığım yüksek lisans tez danışmanım Doç. Dr. Nadire Emel AKHAN'a, araştırma sürecim boyunca benden desteğini esirgemeyen değerli hocam Öğr. Gör. Osman AKHAN'a, ölçme aracımı geliştirme sürecinde kendisinden Ölçek Geliştirme dersi aldığım hocam Dr. Öğretim Üyesi Kenan DEMİR'e, ölçek geliştirme aşamasında ve ölçeğin uygulanma sürecindeki istatistik analizlerinde yardım eden hocalarım Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Salih ŞİMŞEK ve Dr. Öğretim Üyesi Ersoy KARABAY'a teşekkür ederim. Ayrıca tezimin her aşamasında yardımlarını esirgemeyen yüksek lisans arkadaşlarım Hilal MERT ve Hüseyin ACAR'a da teşekkürlerimi sunuyorum.

Araştırmamızın iyi vatandaş yetiştirme hedefi ile yola çıkan Sosyal Bilgiler Eğitimi alan yazınına ışık tutması dileklerle...

Samet ÇİÇEK

Aralık, 2018

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ İYİ VATANDAŞLIK ALGILARININ İNCELENMESİ

Çiçek, Samet

Yüksek Lisans, İlköğretim Bölümü

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Nadire Emel AKHAN

Aralık 2018, 115 Sayfa

Bu çalışmanın amacı, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algılarını tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda üniversite öğrencilerinin iyi vatandaşlık algılarını ortaya çıkaracak özgün bir ölçek geliştirilmesine ve belli bir örneklem üzerinde uygulanmasına karar verilmiştir. Çalışmanın amacına yönelik alan yazındaki örnekler incelenmiş ve ölçek geliştirme aşamaları gerçekleştirilerek 65 maddelik 5’li Likert tipinde bir ölçek hazırlanmıştır. Hazırlanan ölçek 2017-2018 eğitim öğretim bahar döneminde Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören 670 öğretmen adaylarına uygulanarak Açımlayıcı Faktör Analizi ve Doğrulayıcı Faktör Analizleri uygulanarak 33 maddelik, 5 boyutlu bir yapı elde edilmiştir. Elde edilen ölçek 2018-2019 eğitim öğretim yılı güz döneminde Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitiminde öğrenim gören 337 öğretmen adayına uygulanarak alt boyutlar ve çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir.

Bu araştırma, tarama modelinde bir araştırmadır. Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından geliştirilen “İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği” ile toplanmıştır. Ölçekten elde edilen veriler, istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında, çalışmanın örneklemini oluşturan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algı düzeylerinin yüksek çıktığı, bununla birlikte iyi vatandaşlık algı düzeylerinin değişkenlere göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın sonuçlarını genel olarak değerlendirmek gerekirse, öğretmen adaylarının üniversite ve üniversite öncesindeki eğitimlerinden, yetiştikleri ailelerinden ve içinden geldikleri çevreden iyi vatandaşlık beklentileri adına yeterli düzeyde faydalandıklarını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, iyi vatandaş, vatandaşlık, algı

ABSTRACT

EXAMINING THE PERCEPTIONS OF THE SOCIAL STUDIES TEACHER CANDIDATES TOWARDS GOOD CITIZENSHIP

Çiçek, Samet

Master Thesis, Primary Education Department

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Nadire Emel AKHAN

December 2018, 115 Pages

The aim of this study is to analyse the perceptions of social studies teacher candidates towards good citizenship. Therefore, it was decided to develop a scale by the researcher in order to reveal the perceptions of university students towards good citizenship and it was applied to a specific sample. The 5-point Likert scale with 65 items was developed to realize the aim of the study after being examined the examples in the literature. The prepared scale was applied to 670 teacher candidates who studied at Akdeniz University, faculty of education during the spring term of 2017-2018 academic years. A structure with five dimensions and with 33 items was obtained by applying exploratory factor analysis and confirmatory factor analysis. The scale obtained was applied to 337 prospective teachers studying at Akdeniz University, faculty of education, the social studies teaching department during the fall term and it was analysed in terms of sub-dimensions and various variables.

This is a survey model research. The data of the study were collected with “Good Citizenship Perception Scale”, developed by the researcher. The data obtained from the scale were analysed using the statistical package program.

When the results obtained from the study were examined, it was concluded that the social studies teacher candidates who constituted the sample of the study have high levels of good citizenship perceptions, and that the levels of good citizenship perceptions do not differ according to the variables. When the results of the research were analysed in general, it is possible to say that prospective teachers have benefitted as regards the good citizenship expectations sufficiently from their pre-university and university education, from their families and the environment which they come from.

Keywords: Social Studies, Good Citizens, Citizenship, Perception

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Sayılılar (Varsayımlar).....	5
1.5. Sınırlılıklar	5
1.6. Tanımlar	6

II. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. İyi İnsan- İyi Vatandaş Kimdir?.....	7
2.1.1. İyi Vatandaşın Özellikleri.....	8
2.1.2. İyi Vatandaş Yetiştirme Üzerine Etkili Olan Unsurlar.....	11
2.2. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler İlişkisi İçinde “İyi Vatandaş”	17
2.2.1. Sosyal Bilgiler Dersinin Türkiye’de ve Dünya’da Gelişimi	21
2.2.1.1. Sosyal Bilgiler Dersinin Türkiye'deki Gelişimi.....	21

2.2.1.2. Sosyal Bilgiler Dersinin Dünya'daki Gelişimi.....	24
2.2.2. Sosyal Bilgiler Dersinin “İyi Vatandaşlık” Hedefi.....	26
2.2.3. Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programlarının İyi Vatandaşlık Beklentisi.....	29
2.2.4. Sosyal Bilgiler Eğitimi Lisans Programında “İyi Vatandaşlık”	36
2.3. Dünya’da “İyi Vatandaşlık” Algısı	41
2.3.1. Ülkelerin Sosyal Bilgiler Programından Beklentileri.....	44
2.3.2. Bazı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Programında “İyi Vatandaşlık”	47

III. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli	51
3.2. Çalışma Grubu	51
3.3. Verilerin Toplanması	53
3.4. Verilerin Analizi.....	65

IV. BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	67
4.2. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerinin “İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği” Alt Boyutları Bakımından İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	69
4.3. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere (Cinsiyet, Sınıf, GANO, Anne-Baba Eğitim Durumu, Aile Gelir Durumu, Üniversiteye Gelmeden Önce Yaşadığı Yer) Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	71

4.3.1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	71
4.3.2. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerinin Sınıf Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	72
4.3.3. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerinin Anne Öğrenim Durumu Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	73
4.3.4. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerinin Baba Öğrenim Durumu Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	74
4.3.5. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerinin Aile Gelir Durumu Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	74
4.3.6. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerinin Yaşadıkları Yer Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	75
4.3.7. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerinin GANO Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular.....	76

V. BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma.....	78
5.2. Öneriler	82
KAYNAKÇA	84
EKLER	96
ÖZGEÇMİŞ	100
İNTİHAL RAPORU	101

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Cumhuriyetin İlanı Öncesi Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamına Giren Derslerin Tarihsel Gelişimi.....	22
Tablo 2: Sosyal Bilgiler Dersinin Kronolojik Gelişimi	23
Tablo 3: Sosyal Bilgiler İçin Önemli Disiplinler ve İyi Vatandaşlık.....	27
Tablo 4: Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Değer, Beceri ve Kazanımları	35
Tablo 5: 1998 Sosyal Bilgiler Lisans Programında Vatandaşlık Eğitimi Kapsamına Giren Dersler	38
Tablo 6: 2007 Sosyal Bilgiler Lisans Programında Vatandaşlık Eğitimi Kapsamına Giren Dersler	39
Tablo 7: 2018 Sosyal Bilgiler Lisans Programında Vatandaşlık Eğitimi Kapsamına Giren Dersler	40
Tablo 8: Dünyada Etkin Bir Demokrasinin Gerektirdiği Vatandaşların Özellikleri..	42
Tablo 9: Sosyal Bilgiler Konuları ve Özel Hedefleri.....	45
Tablo 10: Bazı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Dersinden Temel Beklentileri	47
Tablo 11: Öğrencilerin Bazı Sosyo–demografik Özelliklerine Göre Dağılımları	51
Tablo 12: AFA Sonuçları İVAÖ Faktör Yükleri	57
Tablo 13: AFA Sonuçları İVAÖ Faktör Yükleri	58
Tablo 14: Faktör-Toplam ve Faktör-Faktör Korelasyonları	58
Tablo 15: İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği İçin Hesaplanan KMO Değerleri.....	61
Tablo 16: İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği DFA Sonuçlarına İlişkin Uyum İyiliği Değerleri.....	64
Tablo 17: İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği ve Alt Boyutlarına İlişkin Normallik Testi Sonuçları	65
Tablo 18: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ölçek Maddelerine Verdikleri Cevaplar	67
Tablo 19: İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği Betimsel İstatistikleri	68

Tablo 20: Ölçekten Elde Edilen Puanların Değerlendirilmesi İçin Ölçüt.....	69
Tablo 21: İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği Alt Boyutları Betimsel İstatistikleri.....	69
Tablo 22: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algısı Puan Ortalamalarının Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırılması.....	71
Tablo 23: Sosyal bilgiler Öğretmen Adaylarının Sınıfa Göre İyi Vatandaşlık Algısı Betimsel İstatistikleri	72
Tablo 24: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Puan Ortalamalarının Sınıflara Göre ANOVA Sonuçları	72
Tablo 25: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Anne Öğrenim Durumuna Göre İyi Vatandaşlık Algısı Betimsel İstatistikleri.....	73
Tablo 26: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Puan Ortalamalarının Anne Öğrenim Düzeylerine Göre ANOVA Sonuçları	73
Tablo 27: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algılarının Baba Öğrenim Durumuna Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu	74
Tablo 28: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Aile Gelir Durumuna Göre İyi Vatandaşlık Algısı Betimsel İstatistikleri.....	75
Tablo 29: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Puan Ortalamalarının Aile Gelir Durumuna Göre ANOVA Sonuçları	75
Tablo 30: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Geldikleri Yere Göre İyi Vatandaşlık Algısı Betimsel İstatistikleri.....	76
Tablo 31: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Puan Ortalamalarının Geldikleri Yere Göre ANOVA Sonuçları	76
Tablo 32: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Genel Not Ortalamalarına Göre İyi Vatandaşlık Algısı Betimsel İstatistikleri.....	77
Tablo 33: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Puan Ortalamalarının Genel Not Ortalamalarına Göre ANOVA Sonuçları	77

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. İyi Vatandaş Etkileyen Unsurlar.....	12
Şekil 2. Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimler Disiplinlerinin İlişkisi.....	20
Şekil 3. Ölçme Aracı Hazırlama Süreci.....	53
Şekil 4. Yamaç Birikinti Grafiği.....	57
Şekil 5. İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği DFA t Değerleri.....	62
Şekil 6. İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği DFA Standartlaştırılmış Çözüm Sonuçları....	63

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFA	: Açımlayıcı Faktör Analizi
Akt.	: Aktaran
AKTS	: Avrupa Kredi Transfer Sistemi
Bknz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DFA	: Doğrulayıcı Faktör Analizi
Ed.	: Editör
GANO	: Genel Akademik Not Ortalaması
İVAÖ	: İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği
M. Ö.	: Milattan Önce
M. S.	: Milattan Sonra
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
NCSS	: Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu
yy.	: Yüzyıl

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın dayandığı problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, problem cümlesi, alt problemler, belli başlı tanımlar ile araştırmanın sınırlılıkları belirtilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Geçmişten günümüze her toplumun ve ülkenin ana hedeflerinin başında toplumuna ve ülkesine bağlı, sorumluluklarının bilincinde olan iyi vatandaşlar yetiştirmek yer almaktadır. Bu amaç doğrultusunda ülkeler eğitim programlarının içerisine iyi vatandaş yetiştirme konusunu eklemiştir.

Yiğit (2017)'e göre her ülkenin vatandaşından ve vatandaşlık öğretiminden beklentileri farklıdır. Tıpkı Türkiye'deki gibi demokratik ideallerle yönetilen diğer ülkelerde de yaratıcı ve eleştirel düşünebilen, problem çözebilen, girişimci, dünyadaki gelişimleri yakından takip edebilen ve üst düzey düşünen bireyler iyi vatandaş olarak nitelendirilmektedir. İyi vatandaş yetiştirmenin en önemli kazanımı ülkenin kalkınıp gelişmesi ve dünyada ses getirmesidir. Her ülke kendi çıkarlarını gözetken vatandaşlar yetiştirmekle, ülkenin gelişen ve değişen dünyada kendi ideallerini gerçekleştiren bir yapıya sahip olmasını istemektedir.

Bir ülkenin demokratik idealler çerçevesinde yaşayıp diğer ülkeler arasında söz sahibi olması için o ülkenin geleceğinde etkili olacak insan tipi çok önemlidir. Bu insan tipinin ortaya çıkmasında o ülkenin eğitim sistemi büyük öneme sahiptir. Eğitim sistemi olumlu ve olumsuz olarak birçok çevreden etkilenir. Ülkelerin yetiştirmek istediği iyi insan iyi vatandaş modeli özellikle örgün eğitimde ele alınmaktadır. Örgün eğitim çerçevesinde ülkeye yaratıcı ve üretici vatandaşlar yetiştirmek hedeflenmektedir. Türk Milli Eğitim sisteminin yetiştirmek istediği insan modeli en ince ayrıntısına kadar 1739 sayılı temel kanunda belirtilmektedir (Erdem ve Sarpkaya, 2010).

Geçmişten günümüze ilerleyen süreç içerisinde iyi vatandaş yetiştirme temelinde etkili vatandaşlık eğitimi özellikle eğitim kurumlarında verilmektedir. Bir

birey önce ailesinde vatandaşlık sorumluluklarının bilincine varmakta daha sonra okuldan ve çevresinden etkilenmektedir. Bu hususta ilköğretim kademesinin yeri ve önemi diğerlerine göre daha fazladır. Öğrenciler, ilköğretim kademesinde en hassas dönemde olmaları ve bilişsel öğrenme düzeyleri bakımından hazır konumda bulunmalarından dolayı vatandaşlık kazanımlarına en kısa yoldan ulaşmaktadırlar. Bu kazanımlara ulaşılırken Sosyal Bilgiler dersi bir araç olarak kullanılmaktadır (Kara, Topkaya ve Şimşek, 2012).

Ülkenin milli eğitim sistemi içerisinde yer alan iyi insan iyi vatandaş yetiştirme amacına hizmet eden önemli derslerden bir tanesi olan Sosyal Bilgiler dersi; ülkeye yararlı vatandaşlar yetiştirmek için disiplinler arası yaklaşımla oluşturulmuş bir derstir. Toplum hayatına, insan ilişkilerini anlayıp, yorumlayan ve girişimcilik yönü gelişmiş etkin vatandaşları yetiştirmek sosyal bilgilerin ana amacıdır. Sosyal Bilgiler sosyal ilişkileri geliştirmeye, insanlar arasında sağlıklı iletişim kurmaya, dünyayı yakından takip etmeye ve öğrencileri etkin vatandaş olarak yetiştirmeye önem vermektedir (Bayır, 2016). Toplumla ilgili her türlü konuları içerisinde barındıran bu ders, ilk olarak ABD’de ortaya çıkmış ve farklı kültürlerden gelen insanların bir arada yaşamasında ve ülke bilincinin oluşmasında büyük rol oynamıştır.

Türkiye’de toplumla ilgili konularda toplumun yararı için çalışan Sosyal Bilgiler dersi, ilköğretim 4. sınıftan ortaöğretim 8. sınıfa kadar verilen, farklı disiplinleri bünyesinde barındırmaktadır. Tarih, coğrafya ve vatandaşlık dışında diğer sosyal bilimleri de içinde barındıran Sosyal Bilgiler, farklı disiplinlerden yola çıkarak iyi vatandaş yetiştirme hususunda tek çatı altında bu disiplinleri birleştirmektedir (İnan, 2014). Bu dersin verilmesinde etkili olan Sosyal Bilgiler öğretmenleri 4 yıllık lisans eğitiminden geçmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri vatandaşlık ve insan hakları konularının öğretilmesinde büyük sorumluluk almaktadırlar. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık öğretimi konusunda öğrencilerin, hak ve sorumlulukları olduğunu, bu sorumluluklarına sahip çıkmaları gerektiğini ve toplumun bir parçası olarak üzerine düşen büyük görevlerin bilincinde olmalarını savunmaktadır. Aynı zamanda insan haklarına saygı duyulup, bu hakların öğrenciye aşılması konusunda Sosyal Bilgiler öğretmenlerine büyük iş düşmektedir (Akdağ ve Taşkaya, 2013).

Gelişen ve değişen dünya ile birlikte vatandaşlık özellikleri de değişmekte ve ülkelerin yetiştirmek istediği iyi vatandaş modeli farklı özellikler kazanmaktadır.

Küreselleşen dünya ile birlikte teknolojik ve kültürel değişimlerde yeni vatandaşlık algısı olarak “dünya vatandaşlığı” fikri ortaya çıkmaya başlamaktadır. Son yıllarda teknolojiye meydana gelen gelişimler, ekonomi ve ulaşım alanında meydana gelen yenilikler ile birlikte farklı ülkeler ortak paydayı yakalayarak ülkeleri için yaratıcı çözümler üretebilen, eleştirel düşünebilen, maddi ve manevi değerlere sahip çıkan vatandaşlar yetiştirme noktasında hareket etmektedirler. Küresel boyutta meydana gelen bu hızlı değişim ve etkileşimle birlikte Sosyal Bilgiler eğitimi veren belli başlı ülkeler kendi milli eğitim sistemlerinin içerisinde iyi vatandaşlık aktarımını ön plana çıkarmaktadır (Şahin ve Şahin ve Yıldız, 2016).

Literatürdeki ilgili çalışmalar incelendiğinde Yeşilbursa (2015)’nın Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaş algılarını araştırmak amacıyla yaptığı çalışmanın sonucunda öğretmen adaylarının algılarının kişisel sorumlu vatandaşa başka bir ifade ile geleneksel vatandaşlık tipine uygun olduğu sonucuna ulaşmıştır. Benzer olarak Kuş ve Aksu (2017) vatandaşlık eğitimi hakkında öğretmenlerin inancını ölçtüğü çalışmanın sonucunda iyi vatandaşlık inancının “görev ve sorumluluk” boyutunda olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sağlam (2011)’ın Sosyal Bilgiler ve Sınıf öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerini belirlemeye yönelik gerçekleştirdiği araştırmada ise öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliliklerinin oldukça yüksek olduğu ve geliştirilmeye açık olduğu sonucuna varılmıştır. Alan yazında hizmet öncesinde öğretmen adaylarının ve hizmet içinde öğretmenlerin iyi vatandaşlık algılarının incelendiği daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü “Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) Sosyal Bilgiler dersi öğretim programına yüklediği temel amacın “Etkili ve Sorumlu Türkiye Vatandaşı” yetiştirmek olduğu göz önüne alınırsa (İnan, 2014), bu dersi veren öğretmenlerin iyi vatandaş yetiştirmedeki rolü düşünüldüğünde hizmet öncesinde öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algıları önem kazanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Tüm dünyada toplumların amacı iyi vatandaşlara sahip olmaktır. Bu iyi vatandaşın eğitimi çocukluk yıllarında ailede başlamakla birlikte asıl şeklini okul hayatında almaktadır. Okul hayatında öğretmen toplumun arzuladığı “İyi Vatandaşı” yetiştirirken temel eğitim ve orta eğitim düzeyinde birçok ders buna hizmet eder. İşte bu derslerin içinde Sosyal Bilgiler, yetiştirilmesi hedeflenen iyi vatandaş doğrudan

kazanımları ile destekleyen en önemli ders durumundadır. Bu noktada bu dersin öğretmenlerinin iyi yetişmesi ve meslek hayatlarına başlarken iyi vatandaşlık algılarının oturmuş olması oldukça önemlidir.

Bu doğrultuda araştırmanın amacı, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algılarını ortaya koymaktır. Araştırmada bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır:

1. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algı düzeyleri nedir?

2. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algı düzeyleri “İyi Vatandaşlık Algısı” ölçeği alt boyutlarına göre düzeyleri nedir?

3. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algı düzeyleri çeşitli değişkenler (cinsiyet, sınıf, GANO, anne-baba eğitim durumu, aile gelir durumu, üniversiteye gelmeden önce yaşadığı yer) açısından farklılık göstermekte midir?

1.3. Araştırmanın Önemi

21. yy’ da küreselleşen dünyada bilim ve teknolojiadaki değişim ve gelişimin de etkisiyle çağın gereklerine uygun, evrensel değerleri benimsemiş, ülkesini, ulusal ve uluslararası alanda temsil edebilen iyi ve etkin vatandaşlar yetiştirmek günümüz toplumlarının temel amacıdır. Toplum içerisinde oluşturulmak istenilen iyi ve etkin vatandaşlık anlayışının, bireyde kişilik ve değer yargılarının oluştuğu önemli bir dönem olan çocukluk çağında kazandırılmasında, ailenin yanı sıra zamanlarının önemli bir bölümünü geçirdikleri eğitim kurumları da önemli bir yere sahiptir. Ülkemizde eğitimin temel basamağı olan ilköğretimde verilen; “Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi” dersleri iyi ve etkin vatandaş yetiştirmede diğer derslere göre önemli bir paya sahiptir. Özellikle 4, 5, 6, ve 7. sınıflarda verilen Sosyal Bilgiler dersi, Milli Eğitim Bakanlığı’nın amaçladığı iyi ve etkin vatandaş yetiştirme görevini üstlenmektedir.

1968 öncesi Sosyal Bilgiler dersi konuları müfredatta farklı dersler içerisinde verilse de ilk defa 1968’de Sosyal bilgiler adı altında birleştirilmiştir. Günümüze kadar ki süreçte farklı isimler altında okullarda verilen Sosyal Bilgiler dersi yetiştirilmek istenen insan profili bakımından aynı kalmıştır. 2005’te benimsenen “Yapılandırmacı Eğitim Anlayışı” ile programda konu ve içerik bakımından değişiklikler yapılmıştır. Yeni

program ile birlikte öğrenci merkeze alınmış, öğretmen ise rehber konumuna geçmiştir. Dersin yürütücüsü ve programın uygulayıcısı konumunda olan öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinin iyi ve etkin vatandaş yetiştirme amacına hizmet etme konusunda, üniversitelerin eğitim fakültelerinde, Sosyal Bilgiler lisans eğitimi programı içerisinde iyi ve etkin vatandaşlıkla alakalı dersler ile aldıkları eğitim neticesinde oluşan iyi vatandaşlık algısının belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu çalışma ile Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algı düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda yapılan çalışmanın alan yazına katkı sağlaması umulmaktadır.

1.4. Sayıtlar (Varsayımlar)

- 1- Araştırmada kullanılan ölçme aracının araştırmanın amacına uygun olduğu,
- 2- Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının, kullanılan ölçme aracını içtenlikle ve objektif olarak cevapladıkları varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

- 1-Araştırma; araştırmacı tarafından geliştirilerek kullanılan ölçme verileri verilen cevaplar ile
- 2-2018-2019 eğitim öğretim yılında Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı'nda öğrenim görmekte olan öğretmen adayları ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Sosyal Bilgiler: İnsanları, bir demokrasinin aktif vatandaşı haline getirme hedefine ulaşmak için sosyal bilimlerin ve tarihin içeriğine büyük ölçüde dayanan disiplinler arası bir yaklaşımdır (Sunal ve Haas, 2005).

Öğretmen: Belirli bir plan ve program dahilinde öğretim faaliyetlerini formal eğitim kurumlarında yürüten uzman kişilerdir (Eskicumalı, 2012). Öğretme etkinliklerini okullarda gerçekleştiren ve bireyleri toplumsal beklentiler doğrultusunda yetiştiren kişilerdir (Özden, 2008).

Eğitim programı: Okul yönetimi altında okul içinde ve okul dışında öğrenme deneyimlerinin bir plan ve program olarak ortaya çıkmasıdır (oban, 2014).

Öğretim programı: eğitim programının amaçlarına bağlı olarak belirli bir ğretim basamağındaki derslerde okutulacak konuları, kazanımları ve bunların zamanlamasını, ğretim süreci içerisinde kullanılacak yöntem ve tekniği bunun yanı sıra süreç sonunda öğrenmenin nasıl değerlendirileceğini de içeren kılavuzdur (Küçük ve Yangın, 2012).

Algı: Dikkatini birşeye yönelterek o şeyin bilincine varma, idrak etme (TDK, 2018).

Vatandaşlık: Devletin, tek yanlı iradesiyle koşullarını ve hükümlerini belirlediği bir hukuksal statüyü gerçekleştiren, kişilerle arasında kurduğu bağdır (Hablemitoğlu ve zmete, 2012).

II. BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, iyi insan- iyi vatandaş kavramından yola çıkılarak iyi vatandaşın özelliklerine, iyi vatandaş yetiştiren unsurlara ve ülkemizde ve dünyada Sosyal Bilgiler dersinin “iyi vatandaş yetiştirme” hedefine literatür taraması ışığında açıklık getirilmiştir.

2.1. İyi İnsan- İyi Vatandaş Kimdir?

Günümüz toplumlarının temel amacı; küreselleşen dünyada çağın gereklerine uygun olarak iyi, sorumlu ve aktif bireyler yetiştirmektir. Bu amaç doğrultusunda yetiştirilmesi hedeflenen iyi, sorumlu ve aktif birey, aynı zamanda iyi vatandaş da temsil etmektedir. İyi ve etkin vatandaş Barr, Barth ve Shermis (1978), “Sosyal Bilgilerin Doğası” adında yazdıkları kitapta kendisinden nelerin beklendiğini bilen ve bu beklentileri yerine getiren kişi olarak nitelendirmiş devlete ve millete karşı görev ve sorumluluk boyutunda açıklamıştır (Akt. Dönmez, 2013). Öztürk ve Dilek (2005) ise; iyi ve etkin vatandaş düşünen, duyarlı ve yeterli olarak nitelendirmiş; düşünen vatandaş, yaşama ilişkin temel kavram ve genellemeleri anlamış ve bu kavram ve genellemeleri yaşam içerisinde karşılaştığı problemlerinin çözümünde ve karar almada kullanan kişi olarak, duyarlı vatandaş, yardımlaşma, dayanışma gibi temel demokratik değerlere sahip ve yaşadığı ortamda bu değerleri uygulayabilen vatandaş olarak, yeterli vatandaş ise bulunduğu toplum içerisinde yaşamını etkin bir biçimde devam ettirebilmek için bir beceriler birikimine sahip ve bu becerileri aktif bir şekilde kullanabilen vatandaş olarak tanımlamışlardır.

İyi vatandaş olabilmek için önce iyi insan olmanın gerekliliği üzerinde duran W. Foerster (1995) iyi insanı: bencillikten uzak, kendi istek ve çıkarlarını ön plana almayan; hayatını, güvenini, çalışma saadetini, uzak ve yakın binlerce insanın fedakârlığına ve sadakatine borçlu olduğunu bilen insan olarak nitelendirmiştir. Hocaoğlu (2001) da yapmış olduğu tanımda iyi vatandaş benzer biçimde kendisine ve içinde yaşadığı topluma güvenen, sadece kendisi için çalışan değil; yaşadığı topluma ve kendisinden sonra gelecek olan nesillere hizmet eden, ülkesindeki sorunlara bilinçli

bir şekilde çözüm arayan ve bu sorunları düzeltme gayreti gösteren birey olarak nitelendirmiştir.

Kızılay (2015) ise iyi vatandaş: vatanını seven ve koruyan, önce ailesine daha sonra da topluma ve çevresine karşı görev ve sorumluluklarını yerine getiren, eleştirel düşünebilme kabiliyetine sahip ve mantıklı kararlar verebilen, empati kurma becerisine sahip, iyi iletişim kurabilen, toplumun huzur ve refahı için gayret gösterip çaba sarf eden, dürüst olan, toplumsal sorunlara karşı duyarlı olan ve güncel olayları yakından takip eden kişi olarak tanımlamıştır.

Etkin vatandaşlığı yükümlülük boyutunda açıklayan Sarıpek (2006), devlet tarafından karşılanan birtakım toplumsal ihtiyaç ve hizmetlerin vatandaşların daha katılımcı olmalarının sonucu olarak kendi aralarında karşılaması olarak belirtmiştir. Etkin vatandaşlığı, vatandaşların katılımı olarak nitelendiren Kara, Topkaya ve Şimşek (2012), içinde yaşadığı toplumdaki problemleri tanımlamada ve bu problemlere çözüm üretip baş etmede ve aynı zamanda yaşam standartlarını arttırmada etkin bir biçimde yer almalarını sağlayan imkân ve olanaklara sahip olmaları olarak açıklamışlardır.

2.1.1. İyi Vatandaşın Özellikleri

Sosyal Bilgilerin geçmişten günümüze temel amacı, toplumsal ilişkilere ve sorunlara duyarlı olan iyi insan, iyi vatandaş yetiştirmektir. İyi insan ve iyi vatandaş yetiştirme tüm tanımlarda ve içeriklerde Sosyal Bilgiler ile anılmaktadır. İyi insan, iyi vatandaş yetiştirme bir ülkenin genel hedefi olmakla birlikte eğitim-öğretim müfredatının ana gayesidir. Demokratik ve adil bir ülkede Sosyal Bilgilerin ana amacı demokratik değerleri bilen ve onu koruyan iyi vatandaşlar yetiştirmektir (Doğanay, 2005). Bu hususta öncelikle eğitim politikaları ve öğretmen yetiştirme ilkelerinin nitelikleri çok önemlidir. Türkiye’de vatandaşlık eğitimi Sosyal Bilgiler dersi içerisindeki başlıklar ile ele alınarak; araştırmacı, sorumlu, katılımcı, aktif, çalışkan ve iyi vatandaş yetiştirme hedefleri bünyesinde değerlendirilmiştir (Merey, Karatekin ve Kuş, 2012).

Sosyal Bilgiler dersinin öncelikli amacı olan ülkenin milli birlik ve beraberliğini savunarak demokratik idealler için çalışan iyi insan iyi vatandaşın özellikleri üzerine yapılan araştırmalar sonucunda iyi vatandaş olarak nitelendirilen

bireyin özellikleri arasında; ülkedeki ve dünyadaki güncel olayları izleyerek takip etmesi, ülkesi için demokratik ve adil idealler çerçevesinde hareket etmesi, herhangi bir gücün ve iktidarın otoritesini kabul etmesi, vatanını ve milletini sevmesi, kanun ve emirlere eksiksiz bir şekilde uyması, dürüst ve adil olması, akıllı kararlar alabilmesi, farklılıklara saygı duyması, toplumsal olaylar hakkında bilgi sahibi olması, tarihini bilmesi gibi özellikler yer almaktadır (Kızılay, 2015). Bayır (2016)'a göre iyi vatandaşın özellikleri arasında toplum problemlerine duyarlı, kendisini sürekli yenileyen ve geliştiren, ahlaki muhakeme yeteneğine sahip, üst bilişsel düşünme yeterliliği olan, milli ve evrensel değerleri benimsemiş, teknoloji ve bilgi çağına uyum sağlamış nitelikli bireylere ait özellikler de yer almaktadır.

Ülkemizin ana hedefi ve vizyon gayesi olan iyi insan, iyi vatandaş algısı hiç şüphesiz ki her alanda kullanılabileceği gibi özellikle eğitim-öğretim program alanında da kullanılmaktadır. Burada en önemli rol ve statü Sosyal Bilgiler dersi öğretmenlerine yüklenmektedir. 2005 yılında yayımlanan ilköğretim Sosyal Bilgiler dersi programı ve program kılavuzunda birçok yeniliğe ve köklü değişikliğe gidilerek yeni programın vizyonu şekillenmiştir. 21.yy yeni program vizyonunun temel amacı ülkenin manevi kimliğini benimsemiş, Atatürk ilke ve inkılaplarını koruyarak onları rehber edinmiş, Türk kültürünün geçmişini kavramış, çevresine ve ailesine duyarlı, demokratik temellere dayanarak insan haklarına saygı göstermiş, haklarını ve sorumluluklarını bilen, üretken, eleştirel, yansıtıcı ve yaratıcı düşünebilen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları yetiştirmektir (Ata, 2015).

İyi vatandaş algısının oluşturulmasında başta sosyal bilgiler dersi olmak üzere çeşitli dersler ve disiplinler de etkili olmaktadır. Bunların hiç şüphesiz en başında Sosyal Bilgilerin içinde de bulunan tarih ve coğrafya disiplinleri gelmektedir. Yeni ilköğretim Sosyal Bilgiler öğretimi programında iyi vatandaşlık eğitime ve değerlere özel önem verilmiştir. Bu durumun şekillenmesinde kuşkusuz Sosyal Bilgilerin muhtevasının iyi insan, iyi vatandaş yetiştirme amacı önemli rol oynamaktadır. Devletin ve toplum iyi vatandaştan beklediği bazı nitelikler ve özellikler vardır. Bu yargıya iyi vatandaşın; vatanının her karış toprağını sevmesi, insanlara sevgi ve saygı göstermesi, ülkesinin çıkarları doğrultusunda kültürel mirasına saygılı olması, farklılıklara saygı duyması ve barış ekseninde hareket etmesi örnek gösterilebilir. Tüm bu özelliklerin çocuğa kazandırılmasında Sosyal Bilgilerin içinde yer alan tarih ve coğrafya disiplinleri önemli rol oynamaktadır (Karatekin ve Sönmez, 2016). Bir

ülkenin gelişip kalkınması ve çağdaş uygarlıklar seviyesine ulaşabilmesinin en kısa yolu o ülkenin eğitime ve eğitim vizyonuna yüklediği anlam ile mümkündür. Bu noktada iyi vatandaş yetiştirmenin ülkenin refah seviyesinin artması ve gelişmesi açısından önemi oldukça büyüktür.

Tay'a göre ülkemizde iyi vatandaşın özellikleri şöyle sıralanmaktadır: Demokrasinin yapıcı bütünlüğüne inanmış, hak, hukuk ve adalet yolundan gitmiş, vatandaş olarak sorumluluklarını üstlenmiş, ülkesini her türlü tehlikeden korumaya çalışmış, Atatürk ilke ve inkılaplarını kendine rehber edinmiş, anayasanın korucu bütünlüğünü kavramış, özgürlük duygusu gelişmiş, laik ve sosyal hukuk devleti olma bilincini öğrenmiş, Türkiye Cumhuriyeti Devletini koruyup sonsuza kadar yaşatan kişidir (Tay, 2013).

İyi insan iyi vatandaş algısı Sosyal Bilgiler eğitimi veren ülkelerin programlarında farklı biçimlerde ele alınmıştır. Sosyal Bilgiler disiplini yer alan ülkelerde ana amaç bu disiplin çerçevesinde ülkeye iyi insan ve iyi vatandaş yetiştirmektir.

Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS, 2009) iyi insan iyi vatandaşta olması gereken nitelikleri ve özellikleri şöyle belirtmiştir:

- Demokratik temellerin önemini kavrayarak ana değerleri rehber edininip bu değerler doğrultusunda yaşamaya özen gösterir.
- Kendisinin, ebeveynlerinin ve etkileşim halinde bulunduğu insanların yararını düşünerek sorumluluk bilinci kazanır.
- İçinde bulunduğu ortamın, ülkesinin ve komşu ülkelerin örf, adet ve gelenekleri hakkında bilgi sahibidir.
- Ülkesinin ve milletinin kurucu unsurları, sivil toplum örgütleri ve siyasal süreçleri hakkında bilgilidir.
- Ulusal ve uluslararası, genel ve özel seviyede insanlık tarihini etkileyen olay, olgu ve sorunların farkındadır.
- Olası problemlere çözüm önerileri getirebilmek için literatüre hakim ve yaratıcı, eleştirel, analitik düşünme vb. özelliklere sahiptir.
- Sosyal ve kültürel alandaki bilgisini arttırmak için gerekli gerekli çalışmalara katılma ya da alan yazını tarama konusunda yeterlidir.

- Olgu ve olayları en ince ayrıntısına kadar değerlendirip, analiz edebilir ve çeşitli sorulara cevap arar.
- Problem çözme basamaklarını ve yargıya varma süreçlerini kullanır.
- İçinde bulunduğu ortam ya da grup bünyesinde tanıdığı veya tanımadığı kişilerle işbirliği yapma konusunda yeteneklidir.
- Kamusal yaşama ve toplumsal yaşama etkin bir şekilde katılma örneği göstererek çevresine örnek olur (NCSS, 2009, akt. Güven, 2011).

2.1.2. İyi Vatandaş Yetiştirme Üzerine Etkili Olan Unsurlar

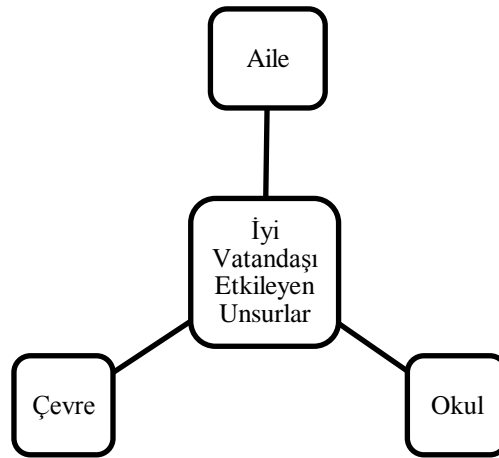
Özellikle son yıllarda eğitim müfredatlarının içine serpiştirilmiş olan ve kapsayıcılığını Sosyal Bilgiler dersinin üstlendiği iyi vatandaşlık eğitimi, geçmişten günümüze devam eden ve aynı zamanda sadece okulla sınırlandırılmayacak kadar önemli olan bir öğretme sürecidir. Bu öğretim sürecinde başta; aile, okul, meslek, çevre, kitle iletişim araçları, akran grupları vb. unsurlar iyi insan iyi vatandaş algısının oluşmasında ve şekillenmesinde büyük öneme sahiptir. İçinde bulunduğumuz zaman diliminde vatandaşlık bilincinin farkına varan kişiler iyi vatandaş olarak nitelenmekte ve bu özelliğini çevresindeki unsurlardan elde ettiği değerler sayesinde kazanmaktadır (Ersoy, 2012). Geçmişten günümüze toplumların ana hedeflerinden biri toplumun istek ve arzularını kavramış, mevcut siyasal düzeni benimsemiş iyi insan iyi vatandaş yetiştirmek olmuştur. Çünkü bir milletin varlığını devam ettirebilmek ve farklılıkları ortak amaç etrafında birleştirebilmek bireylere iyi vatandaş olma bilincini aşlamakla gerçekleşebilir. Bundan dolayı özellikle son yıllarda ailelerin, eğitim sistemlerinde okulların ve diğer dış çevrenin iyi insan iyi vatandaş yetiştirmede etkin rol oynadıkları görülmektedir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2012).

Eğitim bireyin doğumundan itibaren başlayan ve hayat boyu devam eden bir süreçtir. Öncelikle ailede başlayan eğitim gelişen süreçte okul içerisinde ve okul dışında da devam eder. Okul bünyesinde verilen eğitime örgün eğitim okul dışında verilen eğitime ise yaygın eğitim denilmektedir. Aile, okul, meslek ve çevre unsurlarının insan ilişkileri ve davranışları üzerinde etkisi vardır. İnsan çevresinden etkilenen ve çevresini etkileyen bir varlıktır. Hayat boyu devam eden eğitim sürecinde insan, çevresinden etkilenerek iyi vatandaş olma yolunda değerler eğitimine katılmış olur (Doğan, 2007). Vatandaşlık eğitimi konusunda iki ayrı fakat ilgili seviyelerde gerçekleşen formal ve informal eğitime değinen Ellis (2007), formal vatandaşlık

eğitimini, tarih, yurttaşlık, edebiyat, sanat ve diğer konular üzerine alınan akademik çalışmalar olarak nitelendirirken; informal vatandaşlık eğitimini ise genellikle sınıfın, oyun alanının, topluluğun ve ev hayatının yaşantısını içeren deneyimsel bir deneyim olarak nitelendirmiştir.

Değişen ve gelişen çağda dünyanın hemen hemen her yerinde ahlaksal ve toplumsal sorunların ortaya çıkması, evre bilincinin ve duyarlılığının giderek azalması, kişilerin kendilerine ve çevresindekilere zarar verici tavırlarının artması değerler eğitiminin ve farkındalığının ne çıkmasına zemin hazırlamıştır. İyi vatandaşlık özelliklerine ve değerler eğitimine sahip olan kişilerin yetişmesi ve ortaya çıkarılması öncelikle ailede ve çevrede başlayan bir husustur. Bu husus daha sonra planlı ve sistemli çalışmalarla desteklenen ve eğitim kademelerinde devam eden bir süreçtir (Köse, 2016).

İnsanoğlu geçmişten günümüze toplumun bir parçası olmuş ve toplum içinde kendisine bir yer tayin etmiştir. İnsan her konuda diğer kişilerle etkileşime açık ve sosyalleşmeye yakın olmuştur. Sosyal bir varlık olarak nitelenme sürecinde insan içinde bulunduğu sosyal alan ile birlikte şekillenir. Aile, okul ve evre insanın şekillenmesinde ve toplumsal değerlerin benimsenmesinde temel teşkil eder. İnsan içinde bulunduğu ortamın özelliklerini benimseyerek o ortamın değerlerine uygun davranışlar sergilemeye başlar. Eğitim sistemi de içinde bulunduğu ortam koşullarını temele alarak yapılandığı için insanın iyi vatandaş sistemi içerisinde yetişmesine öncülük eder (zkan, 2011).

şekil 1: İyi Vatandaşı Etkileyen Unsurlar

İnsanın toplumsal bir varlık olarak kendini ait hissettiği ve içinde bulunduğu bir ortamı vardır. İnsanın toplumda bir birey olarak belli bir düzen içinde büyüyüp geliştiği ve örnek aldığı üç unsur vardır. Aile, Okul ve Çevre bu unsurları karşılamaktadır. Bu üç unsurun içinde beslendiği geniş toplum bütünlüğüne ait temelleri içinde barındıran eğitim sisteminde vatandaşlık eğitimine büyük önem verilmiştir (Yücel, 2013).

Aile

Aile hiç şüphesiz ki bir ülkenin eğitim sisteminin temelini oluşturan en önemli yapı taşıdır. Eğitim sistemi içerisinde büyük öneme ve vazgeçilmez bir konuma sahip olan aile, bir bireyin yetişip, gelişmesi ve nitelikli eğitim alması sürecinde temeli oluşturmaktadır. Her insan doğduğunda bir aile içerisinde dünyaya gözlerini açar. Her insan çocukluğunda belirli şeyleri öğrenir ama bu öğrenme aileden aileye değişiklik gösterir. Bir ülkeye iyi insan iyi vatandaş kazandırma yolunda ilk adımı aile atar ve aynı zamanda değerlerin benimsenmesindeki önemli unsurlardan birisidir. Bir insanın ailesinden aldığı eğitim daha sonraki hayatının serüvenini oluşturur (Keleş ve Tonga, 2014).

İyi vatandaş yetiştirme sürecinde ilk kıvılcım aileden çıkmaktadır. Bu bağlamda bir bireyin içinde bulunduğu ilk kurum olan aileye büyük sorumluluklar düşmektedir. Birey daha yeni yeni çevresini tanımaya ve öğrenmeye başladığında anne ve babasını rol model olarak alır. Onun ilk davranışları taklitlerdir ve bu taklitleri ailesinden edindiği gözlemler sonucunda gerçekleştirir. Ailenin de bu süreçte üzerine düşen ilk görev olumlu rol model olmak ve bireye doğruluk, dürüstlük gibi erdemler kazandırmaktır. Bireyin, toplumda doğru davranış diye nitelendirilen hareketleri pratiğe dökebilmesi için ilk önce en yakınında olan kişilerde bu durumu gözlemlemesi gerekir. Yoksa bu husus pratik karşılığı olmayan kalıp ilkeler olarak kalacaktır. Ailenin ilk görevi sevgi, saygı, dürüstlük, adalet vb. kavramları çocuğuna öğretmek ülkeye iyi vatandaşlar kazandırmaktır (Dere ve Kızılay ve Alkaya, 2017).

Bireyin iyi vatandaş olması yolunda önemli unsurlar arasında yer alan kişilik gelişimi toplumun temel kurumu olan aile ile başlar. Çocuğun ailede aldığı ilk gelişim özellikleri yetişkinliğinin de temellerini oluşturmaktadır. Bir çocuğun okul öncesi dönemde ailesi içerisinde geçirdiği tüm yaşantılar yetişkinlik döneminde de aynı özelliklerle karşısına çıkacaktır. Bireyin, çevresine ve topluma örnek davranışlar

sergilemesinin altında sağlıklı kişilik özelliği ve iyi aile eğitimi yatmaktadır. Ailenin sağlıklı kişilik özellikleri geliştirebilmesi çocuğun yaşamının olumlu yönde şekillenmesine zemin hazırlamaktadır. Hiç unutulmamalıdır ki çocuğun ilk sosyal deneyimleri ailesi tarafından gerçekleştirilmektedir (Dam, 2008).

Bir çocuğun eğitim-öğretim ortamında başarılı olabilmesi ve toplumda iyi vatandaş olarak nitelenebilmesi için öncelikle aile terbiyesini iyi almış olması ve ailesinin onu her yönden iyi tanıyıp yetiştirmiş olması gerekir. Çocuğunu iyi tanımayan ailelerin, çocuklarının gerek akademik başarısını gerekse toplumsal ilişkilerini yakından takip etmesi mümkün değildir. Sağlıklı bir okul-aile işbirliğinin kurulması için ailelerin çocuklarını yakından takip etmeleri, onların özelliklerinin farkında olmaları ve onları topluma yararlı bir birey standardında yetiştirmeleri gerekir (Aslanargun, 2007).

Okul

Okul, değişen ve gelişen dünyada modern toplumun temel taşlarının en başında gelen unsurlarından birisidir. Bir toplumun kültürünün, değerlerinin ve geçmişinin korunmasında ve devamlılığının sağlanmasında okulun çok büyük önemi vardır. Okul, bir ülkenin yaratmak istediği insan modelini oluşturmada aile ve toplumsal çevre ile yakından ilişkilidir. Okul vizyon gereği iyi insan iyi vatandaş yetiştirme sürecinde aileden sonra gelen ikinci önemli unsurdur (Doğan, 2007). Türk Eğitim Sistemi, öğrencileri iyi bir meslek sahibi ve sorumluluklarının bilincinde olan toplumun bir ferdi olarak yetiştirmeyi amaçlamakta ve aynı zamanda milli ve evrensel değerleri benimsemiş iyi insan iyi vatandaş modeli oluşturmayı hedeflemektedir. Toplumun her kesimi tarafından resmi bir kurum olarak benimsenmiş olan okul, kültürel ve tarihsel zenginliği öğrencilere aktarmak ve onları iyi vatandaş olarak yetiştirmekle yükümlüdür (Sağlam, 2011).

Okullar ve eğitim kademeleri çocukları her ne kadar akademik alanda nitelikli bir şekilde yetiştirme amaçlarında olsalar da aynı zamanda ülkeye iyi insan, iyi vatandaş yetiştirme konusunda da ön planda yer almaktadırlar. Bir ülkenin eğitim vizyonunun başında, okullar bünyesinde ülkenin milli birlik ve bütünlüğü için çaba harcayacak ve ülkesine iyi vatandaş olacak nesiller yetiştirmek yer alır. Bu noktada iyi insan iyi vatandaş yetiştirme ana hedefini kendisine çıkış noktası belirlemiş Sosyal Bilgiler dersine büyük görev ve sorumluluk düşmektedir. Öğrencilerini iyi vatandaşlık

gayesi altında yetiştirmeyi düşünen Sosyal Bilgiler dersi, bu dersi verecek olan öğretmenlerin de bu amaca inanmış kişiler olmasını istemektedir. Günümüzde Sosyal Bilgiler dersine 5. sınıftan itibaren alan öğretmenleri girmekteyken bu dersin 4.sınıflardaki temsilciliğini sınıf öğretmenleri üstlenmektedir (Kılınç, 2015). Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Atatürk'ün önderliğinde sonsuza kadar yaşamak ve yetiştirecek yeni nesillere rehber olmak amacıyla kurulmuştur. Bu noktada devletlerin uzun süreli hâkimiyet kurmasının yagane şartı ise insan yetiştirme modelleridir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin insan yetiştirme modeli içerisinde tarih alanının rolü çok büyüktür. Ulusal kimliği benimsemiş iyi vatandaşlar yetiştirmek konusunda okullarda verilen Sosyal Bilgiler dersinin yanı sıra T.C. İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük dersinin yeri de yadsınamaz bir gerçektir (Dönmez ve Yazıcı, 2008).

Ülkemizde ve birçok Avrupa ülkesinin eğitim programlarında vatandaşlık eğitimi, bir disiplin olarak yer almış veya farklı disiplinlerin içerisine serpiştirilmiştir. Vatandaşlık aktarımı, gerek tek başına gerekse çeşitli dersler yardımıyla okullarda yer almaktadır. Bu derslerin başında; tarih, coğrafya ve Sosyal Bilgiler başı çekmektedir. İyi vatandaş algısının oluşması için ilk yıllarda öğrencilere belli başlı değerlerin aşılması gerekmektedir. Bu yüzden vatandaşlık dersleri ağırlıklı olarak ilköğretim kademelerinde verilmiştir (Uğurlu, 2011). Türk milli eğitim sistemi içerisinde öğretmenler, öğrenciliğin daha ilk yıllarında verilecek olan vatandaşlık eğitimi ile birlikte demokratik değerler ile hak ve ödevlerin daha erken yaşlarda öğrenilerek kalıcı olacağını ve ilköğretim düzeyinde vatandaşlık eğitiminin verilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir (Güven ve Tertemiz ve Bulut, 2009).

Geleceğin aydınlık temsilcisi olarak görülen öğrencilerin, demokratik temellerde iyi insan iyi vatandaş olarak yetiştirilmesi ülkemiz okullarının en önemli amaçlarındandır. Okulların yanı sıra iyi vatandaşlık algısının oluşmasında öğrencilerin içinde buldukları aile ortamının, çevresinin, kamu kurum ve kuruluşlarının, sosyal ve siyasal örgütlerin etkisi çok büyüktür. Ama öğrencilerin ortalama eğitim yaşantısı boyunca zamanının yarısından fazlasını okullarda geçirdiği düşünülürse, öğrencilerin topluma yararlı iyi vatandaş olarak yetiştirilmelerinde okulların büyük önemi ortaya çıkacaktır (Kılınç ve Dere, 2013).

Türkiye'de ve dünyada eğitim sistemlerinin içerisinde vatandaşlık eğitimi yer almaktadır. Vatandaşlık eğitimi ders müfredatlarının içerisine serpiştirildiği gibi temel bir disiplin halinde de öğrenciye verilmektedir. Ülkemizde vatandaşlık eğitiminin

temelleri öncelikle ilkokuldan başlayıp ortaokula kadar atılmaktadır. İlkokullarda iyi vatandaş yetiştirme görevini sınıf öğretmenleri üstlenmişken, ortaokullarda iyi vatandaş yetiştirme görevini Sosyal Bilgiler öğretmenleri üstlenmiştir. Devlet, eğitimde ülkesinin çıkarlarını koruyup, kollayan ve ülkesinin çıkarları doğrultusunda dünyada söz sahibi olan iyi vatandaşlar yetiştirmeyi amaç edinmiştir. Bunu gerçekleştirmek için okullar en önemli görevi üstlenmişlerdir (Şimşek vd., 2017).

Çevre

Sosyal Bilgiler dersinin ana amacı olan iyi insan iyi vatandaştan hareketle öğretmenler iyi vatandaş yetiştirme yolunda çevreye büyük anlam yüklemektedir. Öğretmenlere göre çocuk iyi vatandaş niteliklerini gösterebilmek için iki çevreden etkilenmektedir. Bunlardan birincisi sosyal (toplumsal) çevre ikincisi ise fiziki (doğal) çevredir. Bu çevrelerden hareketle çocuk iletişim yollarını öğrenerek insanlar arasındaki ilişkilerini geliştirir ve değer ve sorumluluklarının farkında olur. Sivil toplum kuruluşları, resmi kuruluşlar ve çocuğun çevresi içerisinde bulunduğu diğer pek çok kurum ve kuruluşlar çocuğun iyi vatandaş özellikleri göstermesinde ona rehber görevi üstlenmektedir. Çocuk içinde bulunduğu akran gruplarından etkilenerek kendisine rol ve statü seçmekte bu da onun iyi vatandaş olarak yetişmesinde önemli bir konu teşkil etmektedir (Kuş ve Aksu, 2017).

Çocukların, eğitim programlarında var olan değerleri kazanmalarında ve iyi vatandaş olarak yetişmelerinde ailesinin ve öğretmenlerinin etkisi olduğu kadar çevresinin de büyük etkisi vardır. Çocuklar, iyi vatandaş olarak yetiştirilirken kazanmış olduğu değerleri aile, okul ve çevre üçgeninde elde etmektedirler. Çocuklar çeşitli hal ve hareketlerini çevresinden gözlemlediği özelliklere göre sergilemektedir. Bu yüzden iyi vatandaş yetiştirirken ailenin, öğrencinin seçmiş olduğu veya seçeceği çevreye dikkat etmesi gerekmektedir (Sağlam, 2016). Çocuklar içinde bulunduğu toplumdan, televizyon programlarından, akran gruplarından, sosyal medyadan vb. şeylerden etkilenerek kendilerinden istenen iyi vatandaş profilini şekillendirmektedirler. Çocuklar, çevrelerinden olumlu veya olumsuz davranışları alarak kendilerine yön vermektedirler. Çevre, işte tam da bu noktada aile ve okulla birlikte vatandaşlık eğitimi noktasında pastanın büyük dilimine sahip olmaktadır (Çelikkaya ve Seyhan, 2016).

2.2. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler İlişkisi İçinde “İyi Vatandaş”

İnsanoğlunun varoluş serüveninden bu yana bilim her alanda karşımıza çıkan bir kavramdır. Bilim üzerine çeşitli çalışmalar yapılmış ve dünyanın yaratılış gayesi de bilim yoluyla açıklanmaya çalışılmıştır. Bilim, insana evrende her zaman yardımcı olmuş ve ona rehberlik etmiştir. Günümüzde bilim, gündelik yaşamdaki söylemlerden akademik camiadaki çalışmalara kadar uzanan bir kavramdır (Köroğlu ve Köroğlu, 2016).

Bilim; evrendeki olgu ve olaylardan hareketle çeşitli konular hakkında birtakım yöntem ve deneylerle elde edilmiş gerçeklik payı olan veya gerçeğe dayanarak ortaya çıkan yasa ya da düzenli bilgidir (Büyüköztürk vd., 2008). Herhangi bir sorunu ve problemi çözmek için bilimsel bilgiye ihtiyaç olabileceği gibi yeni olguları açıklamak için de bilime ihtiyaç vardır. Bilim özellikle aydınlanma çağından günümüze hızlı gelişim göstermiş ve son yıllarda çeşitli başlıklar altında da ele alınmıştır. Buna Sosyal Bilimler, Sayısal Bilimler, Uzay Bilimleri, Spor Bilimleri gibi bilimler örnek olarak gösterilebilir. Bilgi kavramını açıklamak gerekirse, “bilimin olduğu her yerde bilgi karşımıza çıkar” sözünü zikretmek doğru olacaktır. Bilgi insanın zihninde var olan ya da var olabilen kuram, yasa veya ilkelerin tümüdür. Bilgi bilimin alt başlığı olabileceği gibi ana başlık halinde de ele alınabilir. Örneğin; Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilimlerden ayrılan veya içinde sosyal bilimleri barındıran ve bünyesinde çeşitli bilgi ve öğrenme alanlarını içeren bilgi alanıdır (Köroğlu ve Köroğlu, 2016). Geçmiş yıllar boyunca eğitim-öğretim faaliyetleri devletlerin geleceğini şekillendirmiştir. Bir milletin geleceğinde söz sahibi olan eğitim-öğretim faaliyetleri çeşitli dersler aracılığıyla kendisini göstermiştir. Amaçları arasında üretken, yaratıcı, etkin, hak ve ödevlerini bilen, ülkesinin bağımsızlığı için çalışan bilinçli insan tipleri ve iyi insan iyi vatandaşlar yetiştirmek isteği olan Sosyal Bilgiler dersi bu derslerden birisidir (Akpınar ve Kaymakçı, 2012). Günümüzde akıl almaz bir hızla değişen ve gelişen dünyada birçok sorunda beraberinde ortaya çıkmaktadır. Toplumların beklentileri ve istekleride bu değişim ve gelişimle artmakta ve devletlerin iyi vatandaşa olan ihtiyacı da hızlanmaktadır. Bu hususta Sosyal Bilgiler dersi disiplinlerarası bir yaklaşımla bu sorumlulukları üstlenmektedir. Sosyal Bilgiler dersi tüm dünyada eğitimin başlıca amacı olan sosyal etki yaratma ve iyi vatandaş yetiştirme noktasında büyük öneme sahiptir (Dönmez, 2003).

Sosyal Bilimler, özellikle Rönesans ve Aydınlanma Çağı sonunda ele alınmaya başlayan ve günümüze kadar gelişim gösteren ve gelişim göstermekte olan çeşitli bilimleri içerisinde barındıran bir alandır. Sosyal Bilimler 16. yy'den itibaren günümüze kadar olgunluğa erişmiştir. Sosyal Bilimler, çeşitli deneysel bilgiler çerçevesinde ortaya çıkmış sistemli ve tutarlı bilgiler bütünü olarak, insanın her anında karşısına çıkan ve ona çeşitli bilgiler sunarak aynı çatı altında birleşen farklı alanlar bütünüdür. Sosyal Bilimler, çeşitli tartışmalara konu olarak bilim dünyasına renk getirmiştir. Aynı zamanda Sosyal Bilimler, Pozitivizm ile birlikte doğup yine onunla birlikte anılmaktadır (Köroğlu ve Köroğlu, 2016).

Sosyal Bilimlerin içerisinde: Antropoloji, Sosyoloji, Psikoloji, Felsefe, Siyaset Bilimi, Ekonomi, Tarih, Sanat Tarihi, Coğrafya, Dil Bilimi, Uluslararası İlişkiler, Eğitim Bilimleri, İletişim Bilimleri, Hukuk vb. bilimler yer alır (Kılıçoğlu, 2015).

Sosyal Bilimlerin insan ile ilişkili yukarıdaki başlıkları düşünüldüğünde, bu başlıkların belirli bilgi çerçevesinde geniş yelpazeye sahip olduğu ve insan yararına hizmet verdiği söylenebilir. Yukarıdaki bu bilgi alanları iyi insan iyi vatandaş algısıyla ortak amaç etrafında birleşerek Sosyal Bilimler dersi ekseninde disiplinler arası bir anlayış içinde öğrenciye aktarılmaktadır. Sosyal Bilimlere ait bilgi, beceri ve değerler tek disiplin halinde veya çoklu disiplinler arası bir yaklaşımla Sosyal Bilimler dersi ekseninde incelenmektedir (Tay, 2013). Sosyal Bilimler, insan hareketlerinin büyük boyutlarını inceleyen ve tahlil eden çok yönlü disiplinlerin oluşturduğu bir alandır. Sosyal Bilimlerinin bir ders alanı olabilmesi için içindeki alanların tek tek kendi bilgilerini üretmesi gerekir. Oysaki Sosyal Bilimler sosyal ilişkilerin incelenmesini önemli bularak etkin vatandaşlık yetiştirme, yani iyi insan iyi vatandaş yetiştirme hedefiyle şekillenmiş bir müfredat dersidir (Tanrıöğen, 2006). Sosyal Bilimler ile Sosyal Bilimler ele alınırken birçok konuda ortak paydaların olduğunu görmek mümkündür. Sosyal Bilimler ele alınırken hiç şüphesiz Sosyal Bilimlerden de bahsetmek gerekir. Var olan Sosyal Bilimler tanımında da bu ilişki görülmektedir. 2005 yılında yayımlanan programa göre:

“Sosyal Bilimler; bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği;

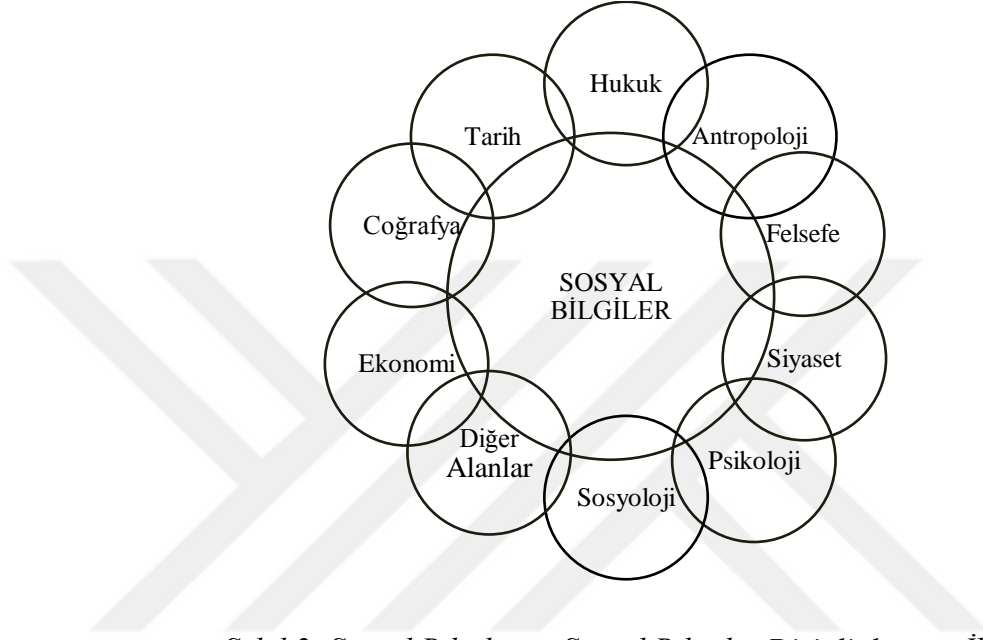
toplular eğitim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir'' (MEB, 2005b: 26).

Sosyal Bilgileri, sosyal bilimler disiplinlerinden aldığı bilgiyi ve yönetimi birleştirerek kullanan bir eğitim programı olarak nitelendiren Sever (2016), Sosyal Bilgilerin temel amacının etkin vatandaşlar yetiştirmek olduğunu belirtmiştir (Sever, 2016). Erden (tarihsiz) Sosyal Bilgileri, *“ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı”* olarak nitelendirmiştir (Erden, tarihsiz: 8). Garcia ve Michaelis'in (2001) yaptıkları tanıma göre ise: Sosyal bilimler ve diğer disiplinlerden alınan içerik ve çalışma yöntemlerine dayanan, müfredatında kültürel mirasımızın temel konularını içeren toplumsal eleştiri ve eylem için gerekli olan yetkinliklerin geliştirilmesine yönelik eğitim sağlayan çalışma alanıdır (Garcia ve Michaelis, 2001).

Sosyal Bilgiler eğitimi için önemli kuruluşlardan biri olan NCSS (1993) Sosyal Bilgileri, temel vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak amacıyla sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinlerinden üretilen bilgileri örgütleyerek birleştirilmesinden doğan bir çalışma alanı olarak tanımlamıştır (Akt. Doğanay, 2005). Sosyal Bilgiler; iyi ve etkin bir vatandaş olarak evrensel ve milli değerlere sahip programın belirlemiş olduğu bilgileri gerçek yaşamda kullanabilen; sosyal bilim dallarından elde ettiği bilgiler aracılığıyla gelecekteki yaşantısına yönelik güçlü ve doğru bir planlama yapabilen bireyler yetiştirme gayesi ile geliştirilmiş; dinamik ve kompleks bir çalışma alanıdır (Çatak, 2016). Tarih, coğrafya, antropoloji, ekonomi, felsefe, sanat, beşeri bilimlerin öğrenilmesi bilinçli bir vatandaş olabilmek için gereklidir. Bu gerekliliği ilkokulda Sosyal Bilgiler dersi öğrencilerin sınıf seviyelerine göre karşılamaktadır (Zarrillo, 2000).

Sosyal bilimler yelpazesi geniş olan ve bilişsel açıdan birçok başlığı bünyesinde barındıran büyük bir alan olmakla birlikte ortak paydada buluşulabilen bir içeriktir. Sosyal bilimler, bir şemsiye altında birçok disiplini barındırır ve bu disiplinlerin birbirleriyle ilişkili olmasını sağlar. Sosyal Bilgiler derslerinde bu disiplinlere yer verilmekle birlikte öncelikle; tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisine ilişkin konulara ağırlık verilmiştir. Bu bağlamda yukarıdaki üç sosyal bilim alanı,

Sosyal Bilgiler dersi ile gün yüzüne çıkarılmıştır (Kabapınar, 2014). 2005 yılındaki yapılandırmacı yaklaşımla birlikte Sosyal Bilgiler dersine daha fazla sosyal bilim alanı serpiştirilmiş ve sosyal bilimlere dair disiplin alanlarında artış meydana gelmiştir. Bu durumlar neticesinde Sosyal Bilgilerin farklı sosyal bilim alanlarını içinde barındırmasının en temel amacı olarak, ülkenin milli birlik ve bütünlüğüne inanmış iyi insan iyi vatandaş yetiştirme algısı olduğu gösterilebilir.

Şekil 2: Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimler Disiplinlerinin İlişkisi

Sosyal bilimlerin ana ekseninde toplumsal ilişkileri düzenleyen ve uzlaşmayı sağlayan önermelere sahip olduğu aşınadır. Buradan hareketle Sosyal Bilgiler müfredat dersinin Sosyal bilimlerin bileşkesinden hareketle etkin vatandaşlığı amaç edindiği söylenebilir (Sönmez, 2005).

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yarısından fazlası Sosyal Bilgiler dersinin aktarımı ile etkin vatandaş yetiştirme arasında bağlantı olduğunu düşünmektedirler. Öğretmenlere göre asıl amaç iyi insan iyi vatandaş yetiştirmektir. Sosyal Bilgiler ile iyi vatandaşlık arasında ilişki kurulurken vatandaşlık ödevleri, öğrenme alanları, beceriler, değerler, kazanımlar ve sosyal bilimler gün yüzüne çıkmaktadır. Sosyal bilimler sayesinde farklı alanların bakış açısını ele alarak Sosyal Bilgiler dersinde öğretmenler etkin vatandaşlık üzerine yoğunlaşabilmektedirler (Kuş ve Aksu, 2017).

Sosyal Bilgiler ile sosyal bilimler hemen hemen her alanda birbirlerinin tamamlayıcısı olmuşlardır. Gerek Sosyal Bilgilerin aktarımında gerekse sosyal

bilimler alanlarının yansıtılmasında Sosyal Bilgiler ile sosyal bilimler karşılıklı görev paylaşımında bulunmuşlardır.

Sosyal Bilgiler ile sosyal bilimlerin ilişkisini Sosyal Bilgiler öğretiminde yer alan Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi yaklaşımında da görmek mümkündür. Bu yaklaşım iyi insan iyi vatandaş yetiştirmede, Sosyal Bilgilerin sosyal bilimler için bir temel oluşturabileceğini ancak esas iyi insan iyi vatandaş yetiştirmenin sosyal bilimler olarak Sosyal Bilgiler öğretimi ile gerçekleştireceğini öne sürmüştür (Tay, 2013).

2.2.1. Sosyal Bilgiler Dersinin Türkiye’de ve Dünyada Gelişimi

2.2.1.1.Sosyal Bilgiler Dersinin Türkiye’deki Gelişimi

Tanzimat öncesi dönemde Sosyal Bilgiler eğitimi kapsamında Türk uluslarında toplumsal değerler dini inançlar ile birlikte verilirken Tanzimat döneminin sonlarında 1869’da çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği) ile önemli adımlar atılmış, Sosyal Bilgiler kapsamındaki konuları içeren tarih ve coğrafya dersleri rüştiyelerde anlatılmaya başlanmış ve okul programı içerisine girmiştir. Daha sonra da II Abdülhamit döneminde (1876 -1909) ilköğretim kurumu olan iptidailerin programlarında yerini almıştır (Akyüz, 2008; Güven, 2015). 1913 Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı muvakkati’nde tarih ve coğrafya derslerinden başka Malumat-ı Medeniye ve ahlakiye ve iktisadiye ilköğretim programı içerisine ders olarak konmuştur. Balkan savaşları sonrası vatandaşlık eğitiminde büyük öneme sahip olan Osmanlılık fikri, II. Abdülhamit döneminde etkili olan İslamcılık ideolojisi yerini Türkcülük fikrine bırakmıştır (Öztürk, 2015). Cumhuriyetin ilanı öncesinde ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersi ile ilişkili olarak verilen dersler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: Cumhuriyet İlanı Öncesi Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamına Giren Derslerin Tarihsel Gelişimi

	<u>Erkek Rüştüyedeki Dersler</u>	<u>Kız Rüştüyedeki Dersler</u>
Tanzimat Dönemi	Tarih –I Umumi Tarih –I Osmani Coğrafya	Muhtasar(kısaltılmış) Tarih ve Coğrafya (Akyüz, 2009)
1898 – 1899 Rüştüye Ders Cetveli	Tarih, Coğrafya (Yücel, 1994)	
1904 Rüştüye Ders Cetveli	Coğrafya, Tarihi İslam ve Osmani	
1922 Orta Mektep	Tarih, Coğrafya, Malumatı Hukukiye, Felsefe (Yücel, 1994)	

(Akyüz, 2009, Yücel, 1994, akt. Çatak, 2016)

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türkiye'de hızlı gelişmeler ve değişimler her alanda olduğu gibi eğitim alanında da olmuştur. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm eğitim kurumları tek çatı altında toplanmış ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır (Şahin, 2009). Cumhuriyet dönemi boyunca değişen ilk ve ortaokul programlarında Sosyal Bilgiler kapsamında yer alan Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi gibi derslerin müfredatlarında da değişimler olmuştur. Bu dersler 1926, 1930, 1932, 1936 ve 1948 programları içerisinde tek disiplinli öğretim anlayışı şeklinde okutulmuş, 1960'lı yıllarda disiplinler arası yaklaşımın benimsenmesi ile önce "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adı altında, 1968'den itibaren de "Sosyal Bilgiler" dersi olarak okutulmaya başlanmıştır (Kılıçoğlu, 2015).

Cumhuriyetin ilanından sonra kurulan yeni Türk devletinin yönetim anlayışını ve ideolojisini benimsetmek ve gelecek kuşaklara aktarabilmek amacıyla oluşturulmak istenen vatandaşlık anlayışı programlar içerisinde yer almıştır (Bilgili, 2008). Sosyal Bilgiler kapsamındaki programlarda yetiştirilmek istenen vatandaş tipi cumhuriyet ideolojisini benimsemiş, inkılapların gerekliliğinin farkında, milli bilinç ve ruha sahip, milli kültürünü koruyan, vatanını ve milletini seven, toplum içerisinde görev ve sorumluluklarını bilen iyi ve etkin bireylerdir. 2005 Sosyal Bilgiler programı öncesi

milli sınırlar içerisinde oluşturulmaya çalışılan vatandaş profili 2005'te yenilenen Sosyal Bilgiler programı ile yerini evrensel değerleri benimsemiş küresel dünya vatandaşı yetiştirme anlayışına bırakmıştır.

Sosyal Bilgiler dersinin cumhuriyetten bugüne tarihi gelişimi:

- 1968'de Sosyal Bilgiler dersi, ilk kez programa girdi.
- 1985'te Sosyal Bilgiler dersinin kaldırılmasıyla, bu dersin yerine "Milli Tarih" ve "Milli Coğrafya" dersleri getirildi.
- 1998'de Sosyal Bilgiler dersi zorunlu eğitimin 8 yıla çıkartılmasıyla yeniden programa girdi.
- 2005'te Sosyal Bilgiler dersinde yapılandırmacı eğitim uygulamasına kademeli olarak geçildi (İnan, 2014).

Tablo 2: Sosyal Bilgiler Dersinin Kronolojik Gelişimi

1916 <i>Sosyal Bilgiler ilk kez kavram olarak kullanıldı.</i>	1926 <i>Muhasabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersleri "Yurt Bilgisi" dersi adı altında birleştirildi.</i>	1948 <i>İlkokul programı ile ilkokullarda "Yurt Bilgisi" dersinin adı "Yurttaşlık Bilgisi" olarak değiştirildi.</i>
1949 <i>Ortaokul programı ile ortaokullarda okutulan "Yurt Bilgisi" dersinin adı "Yurttaşlık Bilgisi" olarak değiştirildi.</i>	1960 <i>ABD'de "Yeni Sosyal Bilgiler" akımı başladı.</i>	1962 <i>İlkokul program taslağı ile "Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi" dersleri birleştirildi ve "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adı altında toplandı.</i>
1968 <i>İlkokul programı ile ilkokullarda ve "Toplum ve Ülke İncelemeleri" dersinin adı "Sosyal Bilgiler" oldu</i>	1970 -71 <i>Ortaokul program taslağı ile "Sosyal Bilgiler" deneme niteliğinde ortaokullarda başlatıldı.</i>	1975 <i>Bu tarihten itibaren tüm ortaokullarda "Sosyal Bilgiler" dersi uygulamaya girdi.</i>

1985 – 86	1997 – 98	2004 – 2005
<i>Bu tarihten itibaren “Sosyal Bilgiler” dersi kaldırıldı ve yerine “Milli Tarih, Milli Coğrafya, Vatandaşlık Bilgisi” dersleri getirildi.</i>	<i>Bu tarihten itibaren “Milli Tarih, Milli Coğrafya, Vatandaşlık Bilgisi” dersleri “Sosyal Bilgiler” adı altında tekrar birleştirildi.</i>	<i>Sosyal Bilgiler Programında yapılandırılmı yaklaşım benimsendi. (Günümüzde hala devam etmektedir.)</i>

(İnan, 2014; Çatak, 2016)

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere süreç içerisinde farklı isimler ve dersler altında programlarda yer alan Sosyal Bilgiler dersine ve konularına amaç ve misyon olarak temelde iyi vatandaş yetiştirme görevi yüklenmiştir.

2.2.1.2. Sosyal Bilgiler Dersinin Dünya’daki Gelişimi

Eğitim ve öğretimde okulların ilk ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi Antik Yunan’a kadar dayanmaktadır. Birçok ders bu dönemde okullarda belli başlı disiplinler olarak verilmiştir. Sosyal Bilgileri oluşturan ve Sosyal Bilgilerin eksenine giren birçok dersin yaygın ve etkili bir şekilde kullanılması 19. yy da Batı Avrupa ile Kuzey Amerika ülkelerinde ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devletinde ise bu gelişimler hemen gerçekleşmemiş ancak kısa bir zaman içinde bu gelişimler öğretim programlarına girmiştir. Sosyal Bilgilerin ana eksenine giren dersler 20. yüzyıla kadar tek disiplin halinde verilmiştir. Bu dersler özellikle tarih ve coğrafya dersleridir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda Sosyal Bilgiler dersi birçok dersi bünyesinde barındırarak çok disiplinli bir şekilde disiplinler arası bir yaklaşımla sunulmuştur (Öztürk, 2015).

Sosyal Bilgiler ilk defa 1916 yılında ABD’de ortaya çıkmıştır. Toplumsal konuları ele alıp sosyal ve kültürel ilişkilere ağırlık verdiği için ortaya çıktığı ilk zamanlarda toplum bilim olarak nitelendirilmiştir. Özellikle, Sosyal Bilgiler toplumsal olaylara ağırlık vermiştir. Amerika, farklı kıtalardan gelen insanlarla birlikte şekillenen bir ülke olduğu için farklı kültürlerle sahip bireylerin aynı ortamı paylaşırken birliktelik duygusunu yakalayabilmeleri ve farklılıklara saygı kavramını öne çıkarabilmeleri için Sosyal Bilgiler dersini amaç edinmiştir. Böylece Sosyal Bilgiler bir disiplin haline gelmiştir (Sözen ve Ada, 2018).

Sosyal Bilgiler insanlık tarihi kadar eski diye nitelendirebilecek bir içeriğe sahiptir. Sosyal Bilgiler ekseninin ana temasını oluşturan tarih ve coğrafya dersleri insanoğlunun dünü ve bugününde hep yer almıştır. Sosyal Bilgiler özellikle bir kavram olarak 20. yy da Amerika'da insanlar arasındaki birlikteliği sağlamak için ortaya çıkmış olmasına rağmen temel felsefesini daha eskilerden almıştır. Sosyal Bilgiler, dünyada iyi vatandaş yetiştirme hedefiyle ortaya çıkan bir disiplinler arası yapı olarak yerini almıştır. Sosyal Bilgiler felsefesinin temeli 16. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Sosyal bilgiler yönetsel olarak temellerini son yüzyıllarda şekillendirmiştir. 19. yüzyılda Otto, Herbart, Decroly ve John Dewey gibi önemli kişi ve eğitimciler Sosyal Bilgilerin yönetsel olarak sistemleşmesine katkı sağlamışlardır. Adı geçen bu isimlerden birçoğu Amerikalı değil Avrupalıdır. Buradan hareketle Sosyal Bilgiler temel felsefesini Avrupa'dan ve dünyanın birçok yerindeki eğitimcilerden alarak Amerika'da sistemsel olarak ortaya çıkmıştır (Kaya ve Öner, 2017).

Sosyal Bilgiler geçmişini çok eskilere dayandıran ve sağlam temellere sahip bir derstir. Geçmişten günümüze iyi vatandaş yetiştirme amacıyla hareket eden bir ders olan sosyal bilgiler kavram olarak Amerika'da ortaya çıkmıştır. Amerika'da Sosyal bilgiler ilk defa 1892 yılında toplanan Milli Eğitim Konseyi ile birlikte ses getirmeye başlamıştır. Bu konseyde toplumun gereksinimleri değerlendirilmiş ve toplumun ihtiyaçlarına cevap arayacak bir ders olarak Sosyal Bilgiler dersi düşünülmüştür. Bu konseyde Sosyal Bilgiler, milli toplum inancından hareketle tarih, coğrafya ve vatandaşlık ekseninde ele alınarak öğretim programı oluşturulmuştur. İlerleyen zaman diliminde Sosyal Bilgiler Danimarka, Arjantin, İrlanda, Finlandiya, Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada ve Türkiye gibi ülkelerde farklı amaçlarla çeşitli nedenlere çözüm arayabilmek için değişen sınıf düzeylerinde okutulmak üzere ortaya çıkmıştır (Yazıcı, 2009).

ABD'de ortaya çıkan Sosyal Bilgiler dersi program olarak birçok değişiklik yaşamıştır. 1916 yılında ortaya çıkan Sosyal Bilgiler programı 1940'lı yıllarda 2. Dünya Savaşından 1950'li yıllarda Soğuk Savaştan etkilenmiş ve programda 1960'lı yıllara kadar küçük çaplı değişiklikler yapılmıştır. Sosyal hayatta değişimler ve siyasal yaşamın farklılaşması nedeniyle birlikte öğretim hayatında yenilikler meydana gelmiş ve Sosyal Bilgiler programı 1970'li yıllarda köklü bir değişim yaşamıştır (Bilgili, 2008). Sosyal Bilgiler, toplum temelinden esinlenerek oluşturulan bir ders olduğu için

ekonomik, toplumsal ve siyasal hayatta meydana gelen değişimler Sosyal Bilgileri etkilemekte ve yeni yaklaşımlar benimsenmektedir.

Yeni Sosyal bilgiler programı değişen hayatta yaşanan gelişimlerle birlikte farklı bir boyut kazanmıştır. Sosyal Bilgiler eksenindeki tarih, coğrafya ve vatandaşlık gibi derslerin yanına ekonomi, siyaset, hukuk, sosyoloji ve antropoloji gibi sosyal bilim dalları eklenmiştir. Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık derslerinin ağırlığının azalmasıyla birlikte Sosyal Bilgiler dersinde anlatım yönteminin yerini araştırma yöntemi almıştır. Sosyal Bilgilerde yenilenen programla birlikte genelden-özele aktarım yerine özelden-genele aktarımla aktif öğrenme uygulamasına geçilmiştir. Aktif öğrenmenin öğrenci başarısızlığına sebebiyet vermesi gerekçesiyle 1980’li yıllarda bu yaklaşım terk edilerek geleneksel yaklaşım yöntemine yeniden dönüş yaşanmıştır (Bilgili, 2008).

Sosyal Bilgiler hızla değişen ve gelişen dünya ile birlikte çağın gereksinimlerine ayak uydurmaya çalışmakta ve iyi vatandaş yetiştirme ekseninden ayrılmamaktadır.

1990’lı yılların sonlarına doğru yeni Sosyal Bilgiler aktarımının amaç, muhteva, yöntem ve tekniklerdeki değişimlerle birlikte “Yeni Sosyal Bilgiler” hareketine uygun olarak yapılması planlanmıştır. Sosyal Bilgiler programı 2000’li yıllara gelindiğinde sosyal yapılandırmacı yaklaşımla yeniden şekillenmiştir. Yapılandırmacı yaklaşımla birlikte Sosyal Bilgiler disiplinlerarası bir yaklaşımla beraber problem çözmeye dayalı bir ders olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca bu yaklaşımla Sosyal Bilgiler tematik bir yapı kazanarak işbirlikçi öğrenmeye zemin hazırlamıştır (Öztürk, 2007, akt. Kılıçoğlu, 2012).

2.2.2. Sosyal Bilgiler Dersinin “İyi Vatandaşlık” Hedefi

Genel amacı demokratik süreci güçlendirecek ve bu sürece aktif katılım sağlayabilecek, çağdaş bir toplum için iyi ve etkin vatandaş yetiştirmek olan Sosyal Bilgiler dersi disiplinler arası bir yaklaşım ile öğrencilere toplumsal hayatla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin verildiği bir çalışma alanıdır (Meydan, 2013). Sosyal Bilgiler konuları, öğrencilerin bilinçli kararlar almayı öğrenmelerine ve problem çözme stratejilerini uygulamalarına yardımcı olacak mükemmel araçlardır (Wallace, 2006). İyi ve etkili vatandaş yetiştirmek için kullanacağı bilgileri sosyal bilimler içerisinden alan Sosyal Bilgiler bu amacı eğitim kurumları içerisinde belirli bir

müfredat ile gerçekleştirir. Ürettikleri bilgiler ile Sosyal Bilgilerin iyi vatandaş yetiştirme amacına hizmet eden önemli sosyal bilim disiplinleri ve ilgilendikleri boyutlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3: Sosyal Bilgiler İçin Önemli Disiplinler ve İyi Vatandaşlık

DİSİPLİN	İLGİLENDİĞİ BOYUT
Tarih	İnsanın Geçmişi
Sosyoloji	İnsanın Toplumsal Çevresi
Psikoloji	İnsanın Davranışları
Antropoloji	İnsanın Kültürü
Siyaset bilimi	İnsanın Yönetimi
Coğrafya	İnsanın Yaşadığı Doğal Çevre
Ekonomi	İnsanın Üretim, Tüketim, Dağıtım, Ticaret ve Bölüşümü
Hukuk	İnsanın Hak, Özgürlük ve Bunlarla İlgili kuralları

(Tay, 2013)

Tarih: Sosyal bilimler içerisinde yer alan, ilk ve ortaokul düzeyindeki Sosyal Bilgiler öğretiminin temel disiplinlerinden biridir (Kabapınar, 2014). Geçmişte yaşayan insanların yapmış oldukları faaliyetleri (siyasi, askeri, ekonomik, dini kültür) yer ve zaman belirterek, sebep-sonuç ilişkisi içinde anlatan bir bilim dalıdır (Köstüklü, 2006). Tarih bilgimiz dışında bir varoluşa sahip olan, hem insanlığın geçmişinin hem de geçmişin bir kayıdır (Allen ve Stevens, 1998). Sosyal Bilgiler içerisinde milli kültür ve tarih konuları işlenirken öğrencilere sevgi, gurur, aitlik, dayanışma ve bağlılık gibi değerler verilir. Bunlar iyi insanın ve iyi vatandaşında en önemli duygularındandır. Öğretmenler derste, öğrencide dar kapsamlı uzağı göremeyen bir tarih algısı oluşturmak yerine; öğrencinin tarihsel düşünebilme yeterliliğini geliştirerek ülkesine bağlılığını güçlendirmelidir (Ersoy ve Öztürk, 2015). Bu disiplinin ayrıca öğrencide ulusal değerlerin oluşmasına, vatandaşlık bilincinin gelişimine ve güçlenmesine, milli birlik ve beraberlik fikrinin oluşmasına katkı sağlar (Turan ve Ulusoy, 2013).

Sosyoloji: Toplum bilimi olarak nitelendirilen sosyoloji, toplumun yapısını ve özelliklerini, sosyal olayları ve sosyal yapı içerisinde ortaya çıkabilecek eğilimleri ve değişimleri inceleyen bir bilim dalıdır. Sosyal Bilgilerde sosyoloji konularının

öğretimi ile toplumsal değişime ayak uydurabilen, toplumu ilgilendiren konularda görev ve sorumluluk alabilen toplumsal sorunlarda özgün çözüm önerileri geliştirebilen iyi ve etkin bireyler yetiştirmek amaçlanır (Akhan, 2011).

Psikoloji: Yeryüzünde yaşayan insan ve hayvan topluluklarının, davranışlarının zihinsel ve mantıksal sonuçlarını inceleyen bir bilimdir. Bu bilim hem doğuştan getirilen hem de zamanla öğrenilmiş davranışlarla ilgilendirir. Sosyal bilgiler öğretiminde psikoloji disiplini sayesinde öğrenciler kendilerinin ve başkalarının kişisel özelliklerini keşfederek birbirleri arasındaki ilişkilerin anlam kazanmasını sağlamaktadır. Psikoloji ile davranışların altında yatan nedenlere bakılarak sonuçlara ulaşılmakta ve işbirliği içerisinde çözüm önerileri getirilmektedir. Bu sayede insanlar arasındaki birlik ve beraberlik duygusu peçinlenmektedir (Öztürk, 2015).

Antropoloji: Irk bilimi veya kültür bilimi olarak tanınan antropoloji, fiziki ve sosyal olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Fiziki antropoloji insanoğlunun biyolojik yapısını ve özelliklerini ele alırken sosyal antropoloji, insanların oluşturduğu kültürel yapıyı incelemekte ve ele almaktadır (Özmen, 2015). Antropoloji özellikle insanlar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ele alarak bireylerin inanış ve değer sistemlerinin hangi yollardan ortaya çıktığını araştırarak sosyal bilimlere katkı sağlamaktadır. Kültürün zamanla nasıl geliştiğini ve şekillendiğini inceleyen kültürel antropoloji, etnoloji, dilbilim ve arkeoloji gibi alt dallara ayrılmaktadır (Doğanay, 2005). Antropolojinin Sosyal Bilimler konuları içerisinde öğrencilere verilmesi ile geçmiş kültürünü bilen, kültürünün önemini ve zenginliğinin farkında olan iyi ve etkin vatandaşlar yetiştirilmek amaçlanmıştır.

Siyaset Bilimi: Siyaset, bireyin içinde yaşadığı ve yaşamakta olduğu topluma, kendisinin insanlarla ilişkileri ve sosyal görüşleri neticesinde bir düzen verme sürecidir. Bir devletin yönetim sürecini ve yönetim çeşitlerini ele alarak inceleyen siyaset bilimi, siyasal insanı konu edinen, yasama-yürütme ve yargı organlarını araştıran bir bilimdir. Bu bilim ile vatandaşlar yönetimde söz sahibi olmayı öğrenmektedir (Sarısaman, 2008).

Coğrafya: İnsanın içinde yaşadığı doğal çevreyi konu edinen bir bilim dalıdır. Coğrafya büyük ölçüde beşeri, ekonomik ve doğal güzellikleri araştırıp tahlil ederek bunlar arasında neden-sonuç çerçevesinde bağlantı kuran, insan ile yaşadığı çevre arasında köprü oluşturan bir bilimdir (Meydan,2013). Öztürk (2015) 'e göre coğrafya,

öğrencilerin içinde bulunduğu ve yaşadığı çevrenin özelliklerini tarayıp, bu bölgenin beşeri ve fiziksel özellikleri hakkında çıkarım yapmalarını sağlamaktadır. Coğrafya disiplini dünyadaki diğer insanlar ile ilişki kurmada, yaşanılan bölge ile diğer bölgeler arasında karşılaştırmalar yapmada, ülkesi ile ilgili olarak eleştirel ve yaratıcı kararlar almada bireye katkı sağlar. Aynı zamanda Sosyal Bilgiler içerisinde coğrafya disiplinine ait konuların verilmesi, yaşadığı ülkenin özelliklerini bilen, problem çözme yeteneği gelişmiş sosyal bilgilerin iyi ve etkin vatandaşlar yetiştirme amacına katkı sağlar (Meydan, 2013).

Ekonomi: İnsanların yaşamlarını sürdürebilmek için üretmeleri ve ürettiklerini paylaşma yollarının tümünü inceleyen bir bilim dalıdır (İnan, 2014). Kısaca ekonomi: istek ve ihtiyaçlardan doğan gereksinimler için kaynakların dengeli kullanılması üzerine bireyler ve gruplar tarafından gerekli görülen kararlar ile ilgilidir (Doğanay, 2005). Sosyal Bilgiler dersi kapsamında ekonomi konularının çocuğa öğretilmesi ile çocuk; kıtlıkla mücadeleyi, ekonominin nasıl işlediğini ve ekonominin insan yaşamını nasıl etkilediğini öğrenir. Ayrıca parayı kullanma, geçimini sağlama, eşya ve servis alma-satma, bankacılık, bütçe yapma gibi somutlaştırılabilen ekonomik değerlerin geliştirilmesine katkı sağlar (Turner, 2004, akt. Akhan, 2013).

Hukuk: Devletin yaptırma yetkisiyle sağlam temellere dayandırılmış, toplumsal hayata düzen veren, bireylerin sosyal ilişkilerini ve hayat standartlarını ele alan bir bilimdir. Hukuk kuralları temelde, insanlar arasında meydana gelen sorunları düzenleyici bir özelliğe sahiptir. Sosyal Bilgiler öğretiminde hukuk disiplininin verilmesi ile anayasal düzende çocuğun hak ve sorumluluklarını bilip kullanması amaçlanmıştır (İlgaz, 2008).

2.2.3. Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programlarının İyi Vatandaşlık Beklentisi

1924 İlk Mektep Müfredat Programında iyi vatandaşlık anlayışıyla birlikte Sosyal Bilgiler öğretimi aracılığıyla öğrencide vatanseverliği ve milli bilinci geliştirmek amaçlanmıştır (Maarif Vekâleti, 1924). Bu amaçların gerçekleştirilmesi için de tarih, coğrafya ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersleri yapılandırılmıştır. Programdaki Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersi, değişen rejim ile birlikte yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin oluşturmak istediği iyi vatandaş profilini göstermektedir. Program içerisinde yer alan ve

Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersinin amacını oluşturan; *“Türkiye Cumhuriyeti’nin bir vatandaşı olmak sıfatıyla malik oldukları hak ve vazifeleri tanıtmak, bütün hareketlerinde hakim olması lazım gelen ahlak esaslarını telkin etmek, velhasıl milli ve insani vazifelerini takdir ve ifa edebilecek bir hale getirmektir”* (Maarif Vekâleti, 1924: 28) tanımında da yeni kurulan cumhuriyet yönetiminin temel niteliklerine uygun iyi ve etkin vatandaş yetiştirmek vurgulanmıştır.

Cumhuriyetin ilanı sonrasındaki ikinci ilkökul programı olan 1930 ilk mektep müfredat programındaki yurt bilgisi programında kendi hak ve sorumluluklarını bilen, toplumsal sorunlara duyarlı ve bu sorunlara çözüm odaklı yaklaşabilen, vatan sevgisine sahip bir iyi vatandaş yetiştirme hedefi bulunmaktadır (Maarif Vekâleti, 1930). 1931 Orta Mektep Programı, yurt bilgisi dersi için yeni kurulan devletin temel vatandaşlık değerlerini benimsemiş, demokrasinin gelişmesine katkı sağlayan, ülkesinin yönetim anlayışını, ekonomi ve hukuk işleyişini bilen vatandaşlar yetiştirmek amaçlanmıştır (Maarif Vekâleti, 1931).

1938 Ortaokul Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren yurt bilgisi dersi programında devletin temel vatandaşlık değerlerinin çocuğa öğretiminin yanı sıra kültürel değerlerin aktarımı konusu da vurgulanmıştır. Programda, *“Millet olgusu ve milletin sahip olduğu kültürel ve manevi değerler, vatandaşların devlete olan katkısı, vatandaşların hak ve vazifelerini etkin bir şekilde kullanabilmeleri”* ifadeleri yer almaktadır ” (Kültür Bakanlığı, 1938). 1948 İlkokul Programında yurttaşlık bilgisi programı, çocuğun bir vatandaş olarak kişiliğini her yönden bir bütün olarak yetiştirmeyi amaç edinmiştir. Vatani için hizmet eden, ulus kavramını ve Türk ulusunun karakterini kavramış Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı etkin vatandaş yetiştirmek hedeflenmiştir (MEB, 1948).

1949 Ortaokul Programında, görev ve sorumluluklarını bilen kanunların üstünlüğü kabul eden ve kanunlara uyan vatan ve millet olmanın bilincinde olan, toplumsal hayattaki rolünü bilen, devlet çıkarlarını savunan ve koruyan bireyler yetiştirmek hedeflenmiştir. Bu Programda Sosyal Bilgiler kapsamında olan yurttaşlık bilgisi programı, iyi vatandaşlık aktarımı açısından, 1945’ten sonra 2. Dünya Savaşı’nın da etkisiyle, yeni yetişen nesilde; devlete ve millete bağlı, ülkesi için canla başla mücadele eden bir vatandaşlık anlayışı oluşturulmak istenmiştir (MEB, 1949). Yurttaşlık bilgisi programı içerisinde yer alan;

“Öğrencilere ulus kavramını, Türk ulusunun birer evladı olmanın şeref ve mesuliyetini duyurmak, milli birlik ve dayanışmayı kavratmak, Çocuklara şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlatları olduklarını duyurarak onların Türk ulusunun geleceğine olan güvenlerini artırmak” (MEB, 1949: 113).

gibi amaçların olduğu ifadeler de milli bir çerçevede, kültürel değerleri benimsemiş, toplum içerisine katılarak kararlar alabilen etkin vatandaşlar yetiştirmek istendiğini vurgulamaktadır. 1962 ilkokul programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi programı iyi vatandaşlık aktarımının özellikleri açısından, çocuğu iyi bir yurttaş olarak yetiştirmek için vatani ve millet için canla başla hizmet etmeyi ve bunu kendi yaşamında adeta bir ülkü ve inanç haline getirmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır (MEB, 1961). Aynı yıl yayımlanan ortaokul programı içerisinde yer alan toplum ve ülke incelemeleri programında iyi vatandaşlık aktarımı, öğrencinin toplumsal kimlik kazanmalarını ve demokratik sürece etkin katılım gösterip tutum ve tavır geliştirmeleri amaçlanmıştır. Toplum ve ülke incelemeleri dersi programı içerisinde yer alan;

“Öğrencilere, yakın çevrelerinden başlayarak, yurdumuzu ve yurttaşlarımızı tanımak; onların milliyet, vatan ve insanlık duygularını daha köklü bir hale getirmektir” (MEB, 1962: 121).

“Millet ve yurt işlerine karşı öğrencilerde yakın ilgi uyandırarak bu işleri her işin üstünde tutmayı, ulusa ve yurda canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getirmektir” (MEB, 1962: 131).

gibi amaçlar ile Türk milletine ait vatanseverlik, dayanışma gibi değerlerin varlığını yaşatmaya, devlete ve millete bağlılığın güçlendirilmesine, birlik ve beraberlik duygusuna sahip bilinçli yurttaşlar yetiştirilmesine ve toplum içerisine katılarak etkin kararlar alabilen bir ideal vatandaşlık anlayışı oluşturulmasına vurgu yapılmıştır.

1962 İlkokul Programında yer alan toplum ve ülke incelemeleri dersinin adı 1968 tarihli programda, Sosyal Bilgiler olarak değiştirilmiş ve tek disiplin anlayışı (Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi) sona ermiştir. 1968 Sosyal Bilgiler Programı ile iyi ve nitelikli vatandaş yetiştirmede önemli gelişmeler olmuştur. Kültürel değerlere önceki programa göre çok fazla değinilmemiş daha çok ülkesine hizmet eden ve bunu yaşamında içselleştirip bir ülkü ve inanç haline getiren etkin vatandaşlık

anlayışına vurgu yapılmıştır. Değer olarak ise geçmiş kültür değerlerini öğrenciye aktarmak ve bu değerler ile milli bir bilince sahip bireyler yetiştirilmesi gözetilmiştir (MEB, 1968). 1968 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler adı altında toplanan disiplinler 1968 Ortaokul Programında birbirinden bağımsız olarak okutulmaya devam etmiş ancak 1970-1971 yılında Sosyal Bilgiler adı altında toplanmıştır. 1968 Yurttaşlık Bilgisi Ortaokul Programının; vatan ve millet işlerine karşı öğrencide ilgi uyandırmayı, değişen yönetim anlayışının manasını ve önemini bilmeyi ve bunu koruyan fedakâr Türk evladı yetiştirmeyi amaçlamıştır (MEB, 1970).

Ayrıca 1968 Ortaokul Yurttaşlık Bilgisi Programında iyi vatandaşlık anlayışı kesin ifadeler ile “*Ailelerine, ulusa, yurda, Türk devrimlerine ve ülkülerine bağlanır; çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakâr ve fazilet sahibi iyi bir yurttaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler*” olarak vurgulanmıştır (MEB, 1968: 63).

1985 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretimi Programında ise iyi vatandaş anlayışı; vatanına, milletine bağlı çalışkan ve araştırmacı olmasının yanı sıra ailenin refahı ve mutluluğu için görev ve sorumluluk alan ve bu görev duygusuyla hareket eden olarak belirtilmiştir (MEB, 1990). Ortaokulda disiplinler arası bir yaklaşım ile birleştirilen Sosyal Bilgiler dersi 1985 Ortaokul Programı ile yeniden ayrılmış milli tarih, milli coğrafya ve vatandaşlık olarak öğretilmeye başlanmıştır. Sosyal Bilgiler kapsamındaki vatandaşlık bilgisi programında iyi vatandaş ve iyi bir insan olma anlayışına sahip bir bireyin toplumsal sorunlara karşı duyarlı, yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olmasının gerekliliğini vurgulamıştır (MEB, 1988).

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında iyi vatandaşın yetiştirilmesine yönelik amaçlar nitelik olarak sorumluluk bilinciyle hareket eden, temel haklarını savunan ve kullanan, insanlar arasında hoşgörü, yardımlaşma, saygı, sevgi gibi değerleri özümsemiş insan yetiştirme şeklinde belirlenmiştir (MEB, 1998). Bu bakımdan önceki programlara benzemekle birlikte, milli kültürümüzü çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkarmak için sorumluluk alan ve fedakârlıklarda bulunan bireyler yetiştirmeye de vurgu yapmıştır (MEB, 1998).

2005 Sosyal Bilgiler Programı önceki programlardan farklı olarak bilişsel ve yapılandırıcı anlayışı temele alınarak hazırlanmıştır. Konu merkezli bir anlayıştan zihinsel, bilişsel ve yapılandırıcı bir anlayışa geçilmiş disiplinler arası bir yaklaşım ile sarmal ilke benimsenmiştir (Çatak, 2016). Program Tarih, coğrafya sosyoloji ekonomi

antropoloji ve hukuk gibi sosyal bilimlerin ürettiği bilgiler ve vatandaşlık ile ilgili bilgilerin örgütlenmesi ile hazırlanmış bir programdır. İyi vatandaş aktarımı olarak 2005 Sosyal Bilgiler programı, çocuğun vatandaşlığın temel becerilerini kazanmasının yanı sıra kültürümüzün gelecek nesillere aktarıcısı olduğu bilincini oluşturmayı amaçlamıştır. Programda yer alan; “*(Sosyal Bilgiler) Etkili ve sorumlu Türk vatandaşı yetiştirmek amacıyla tasarlanmıştır*” ifadesi de programın iyi vatandaş yetiştirmeye verdiği önemi vurgulamaktadır (MEB, 2005a: 6).

Ayrıca 2005 Sosyal Bilgiler Programında iyi vatandaş aktarımı özümüzü oluşturan milli değerleri koruyan ve çağdaş değerleri benimseyen bireyler yetiştirmeyi hedeflemiştir. Yetiştirilmek istenen vatandaş tipi küresel dünyada içinde bulunduğumuz dönemin şartlarına uyum sağlayan çağdaş ve evrensel değerleri benimsemiş, dünyada ülkesini en iyi biçimde temsil eden aktif vatandaş olmuştur (MEB, 2005a).

Küreselleşen dünyada hızla devam eden teknolojik ve bilimsel gelişmeler, insandan beklenen rol ve statüler, öğretim metot ve ilkeleri, eğitim içerisindeki gelişimleri yakından etkilemiştir. 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılında pilot olarak uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler taslak programı ile bu etkileşimin bir sonucu olarak; değişime ayak uyduran, empatik yorumlama becerisi gelişmiş, yaratıcı düşünen ve problem çözme yeteneğine sahip bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır (MEB, 2018). 2018 Sosyal Bilgiler programıyla birlikte etkin vatandaşlık kavramı; sosyoloji, siyaset bilimi ve hukuk çerçevesinde bir öğrenme alanı olarak oluşturulmuştur. Geçmiş programlarda amaçlar içerisinde yer alan etkin vatandaşlık anlayışı, 2018 programı ile bir öğrenme alanı olarak program içerisindeki yerini almıştır (MEB, 2018).

Etkin Vatandaşlık Açısından 2018 Sosyal Bilgiler Programının Amaçları:

Genel Amaç:

“Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevî değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak.” (MEB, 2018: 3).

Özel Amaçlar:

- *“Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri,”*
- *“Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları”,*
- *“Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,”*
- *“Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,”*
- *“Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,”*
- *“Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları,”*
- *“Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,”*
- *“İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye’si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,”*

“Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,” (MEB, 2018: 8).

Tablo 4: Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı Değer, Beceri ve Kazanımları

Etkin Vatandaşlık	Değerler	Beceriler	Kazanımlar
4. Sınıf Kazanımlar	- Sorumluluk - Bağımsızlık	- İş Birliği - Sosyal Katılım - Karar Verme	- Teknoloji kullanımının sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tartışır. - Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular. - Sanal ortamı kullanırken güvenlik kurallarına uyar. - Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerini belirler. - Yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır.
5. Sınıf Kazanımlar	- Özgürlük - Bağımsızlık	- Sosyal Katılım - Araştırma	- Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir. - Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar. - Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar. - Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklâl Marşına değer verir.
6. Sınıf Kazanımlar	- Eşitlik	- Türkçeyi Etkili Kullanma - Politik Okuryazarlık	- Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır. - Türkiye Cumhuriyeti Devleti 'nde yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi açıklar. - Yönetimin karar alma sürecini etkileyen unsurları analiz eder. - Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar. - Türkiye Cumhuriyeti 'nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar. - Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.

7. Sınıf	- Barış	- Problem Çözme	- Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar. - Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar. - Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini toplumsal hayattaki uygulamalarla ilişkilendirir. - Demokrasinin uygulanma süreçlerinde karşılaşılan sorunları analiz eder.
----------	---------	--------------------	---

(MEB, 2018)

Türk Eğitim Sisteminin ana hedeflerinin başında ülkenin milli bütünlüğünü koruyan ve bu bütünlüğü geliştirmek için çalışan iyi vatandaş yetiştirme yer almaktadır. Dünyada ve ülkemizde iyi vatandaş yetiştirme Tarih, Coğrafya, Sosyal Bilgiler vb. disiplinlerle verilmektedir. Ülkemizde iyi vatandaşlık algısının aktarılmasında sınıf öğretmenlerinin ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin payı büyüktür. Sosyal Bilgiler dersinin ana temasını oluşturan iyi vatandaş yetiştirme 4. ve 7. sınıflar arasında etkin vatandaşlık öğrenme alanıyla sağlanmaktadır. Etkin vatandaşlık öğrenme alanının içerisinde 4. sınıfta “5 kazanım”, 5. sınıfta “4 kazanım”, 6. Sınıfta “6 kazanım”, 7. Sınıfta “4 kazanım” yer almaktadır. Etkin vatandaşlık öğrenme alanı başlığı altında bu kazanımlar ders saatleri içerisinde 4., 5. ve 6. sınıflarda 14 saat 7.sınıfta ise 12 saat olarak verilmektedir (MEB, 2018)

2.2.4. Sosyal Bilgiler Eğitimi Lisans Programında “İyi Vatandaşlık”

İçinde bulunduğumuz bilim ve teknoloji çağında, nitelikli, bilgi ve becerilere sahip vatandaşlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bilgi birikimine sahip, nitelikli insan yetiştirmenin önemli olduğu günümüz dünyasında okullarda önemli görev, eğitim ve öğretim sürecinin uygulayıcısı olan öğretmenlere düşmektedir. Çünkü öğretmenler öğrencileri hayata hazırlaması, öğrenciyle sürekli etkileşim halinde olması ve toplumsal kültürün ve değerlerin öğrenciye aktarıcısı konumunda olması sorumluluğunu taşımaktadır (Gençtürk ve Sarpkaya, 2015).

Okullarda verilen eğitimin temel amacı; öğrencileri akademik anlamda başarılı bir şekilde yetiştirmek ve iyi vatandaş olarak topluma kazandırmaktır (Kılınc, 2015). Eğitimin ilk basamağını oluşturan ve diğer tüm basamakların temeli olan ilköğretim, kapsadığı yaş aralığı itibariyle çocukların kişilik gelişiminde büyük öneme sahiptir (Güven, 2011).

Ülkemizde vatandaşlık eğitimi büyük oranda hayat bilgisi, Sosyal Bilgiler ve sekizinci sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersleriyle verilmektedir. Öğrencilerin gelişim dönemlerinde kazanacakları bilgi, değer, beceri ve tutumu yaşamları boyunca devam ettirecekleri düşünülür ise etkin vatandaş yetiştirmede Sosyal Bilgiler programının önemi ortaya çıkmaktadır (Akhan, 2015). Türk Milli Eğitim sistemi içerisinde Sosyal Bilgiler dersi ilk olarak iyi insan - iyi vatandaş yetiştirmeye yönelik misyonu ve vizonuyla toplumun ve ülkenin geleceğine yapılmış bir yatırımdır. Muhtevasında yer edinen konular kapsamındaki bilgi, beceri, kavram ve değerlerin öğrenciler tarafından benimsenmesiyle onların vatan, millet, bayrak vb. konularda bilinçlenmesine ve ülkeye hizmet vermesine temel oluşturmaktadır (Dönmez ve Yazıcı, 2015).

Okullarda çocukların bir takım isim, mekân, olay ve tarih öğrenerek bunların arasındaki bağı çözümlenmeleri beklenir. Ancak pek az çocuk bunu başarmaktadır. Sosyal Bilgiler öğretmeninin bu kapsamda ortaya koyması gereken en önemli yardım, çocuklarda kalıcı deneyimler oluşturmaktır. Bir kişinin ferdi olduğu toplumun ve ülkenin değerlerini veya üçlü yönetim anlayışını (yasama, yürütme ve yargı) bilmesi iyi bir vatandaş olmasına yeterli değildir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgi ufkunun ötesinde bir katkı sağlaması önemlidir (Ellis, 2007). Programın okullarda uygulayıcısı ve yürütücüsü konumunda olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin niteliği arttıkça eğitimin ürünü olan nitelikli bireylerin de yetiştirilmesinin kolaylaşacağını belirten Tonga (2012: 783), *“İyi öğretmen yetiştirmeden, iyi insan, iyi vatandaş yetiştirmeyi beklemek, bozuk bir tezgâhtan düzgün ürün çıkarmaya benzer ki bu da mümkün değildir”* ifadelerini kullanmıştır. Sosyal Bilgiler dersi öğretmeninin rolü, öğrencilerin bilinçli kararlar alarak onların iyi vatandaş olmalarına yardımcı olmaktır (Farris, 2007).

Küreselleşen dünyada, bilim ve teknolojideki, ekonomideki ve toplumsal yaşamdaki meydana gelen değişimler ve hızlı gelişmeler eğitim alanındaki değişimleri de beraberinde getirmekte ve bunun neticesinde programlarda ve öğrenme-öğretme anlayışında da gelişmeler yaşanmaktadır (Arslan ve Özpınar, 2008). 1968'den günümüze Sosyal Bilgiler programı isim olarak değiştirilse de okullarda varlığını devam ettirmiştir (Bilgili, 2008). 2000'li yılların başından itibaren eğitim programları ve öğretmenden beklenen sorumluluklar değişmeye başlamış davranışçı yaklaşımın yerine yapılandırmacı yaklaşım benimsenmeye başlanmıştır. 2005'te yapılandırmacı bir anlayışla değişen Sosyal Bilgiler programına paralel olarak 2006'da Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programının içeriği değiştirilmiş ve program üniversitelerde uygulanmaya başlanmıştır (Tonga, 2012). Değişen Sosyal Bilgiler lisans programlarında iyi vatandaşlık ile ilgili derslerin isimleri ve dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo 5: 1998 Sosyal Bilgiler Lisans Programında Vatandaşlık Eğitimi Kapsamına Giren Dersler

Programda Yer Alan İlgili Dersler	Kredi
Sosyal Bilimlere Giriş	2
Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi I	2
Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi II	2
Vatandaşlık Bilgisi I	2
Vatandaşlık Bilgisi II	2
Vatandaşlık Eğitimi Semineri	2
Toplam Kredi	12

(YÖK, 1998)

Tabloda yer alan 1998 Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı derslerine bakıldığında Türk Milli Eğitim sisteminin temel hedefi olan, iyi insan iyi vatandaş yetiştirmede Sosyal Bilimlere Giriş, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi (I ve II), Vatandaşlık Bilgisi (I ve II) ve Vatandaşlık Eğitimi Semineri bu hedefe doğrudan hizmet etmektedir. Sosyal Bilimlere Giriş dersi, 1. sınıf 1. yarıyılıda 2 kredi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I dersi, 1. sınıf 1. yarıyılıda 2 kredi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II dersi, 1. sınıf 2. yarıyılıda 2 kredi, Vatandaşlık Bilgisi I dersi, 3. sınıf 1. yarıyılıda 2 kredi, Vatandaşlık Bilgisi II, 3. sınıf 2. yarıyılıda 2 kredi, Vatandaşlık

Eğitimi Semineri dersi ise 4. sınıf 1. yarıyılıda 2 kredi olarak verilmektedir. Programda yer alan diğer Sosyal Bilimler disiplinlerine ait derslerde iyi vatandaş iyi insan yetiştirmede bu hedefe dolaylı olarak hizmet etmektedir (YÖK, 1998).

Tablo 6: 2007 Sosyal Bilgiler Lisans Programında Vatandaşlık Eğitimi Kapsamına Giren Dersler

Programda Yer Alan İlgili Dersler	Kredi
Sosyal Bilgilerin Temelleri	2
Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi I	2
Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi II	2
Vatandaşlık Bilgisi	2
İnsan Hakları ve Demokrasi	2
Toplam Kredi	10

(YÖK, 2007)

Tabloda yer alan 2007 Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı derslerine bakıldığında Türk Milli Eğitim Sisteminin temel hedefi olan, iyi insan iyi vatandaşlık yetiştirmekte Sosyal Bilgilerin Temelleri, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi (I ve II), Vatandaşlık Bilgisi ve İnsan Hakları ve Demokrasi dersi bu hedefe doğrudan hizmet etmektedir. İyi vatandaşlığın temel özelliği olan hak ve sorumluluğunu bilen bireyler yetiştirmede bu dersler aktif rol üstlenmektedir. Sosyal Bilgilerin Temelleri dersi, 1. sınıf 1. yarıyılıda 2 kredi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I dersi, 1. sınıf 1. yarıyılıda 2 kredi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II dersi, 1. sınıf 2. yarıyılıda 2 kredi, Vatandaşlık Bilgisi dersi, 2.sınıf 2. yarıyılıda 2 kredi, İnsan Hakları ve Demokrasi dersi 3. sınıf 1. yarıyılıda 2 kredi olarak verilmektedir. Bunun yanı sıra programda yer alan diğer derslerinde bu hedefe hizmet ettiği yadsınamaz bir gerçektir (YÖK, 2007).

Tablo 7: 2018 Sosyal Bilgiler Lisans Programında Vatandaşlık Eğitimi Kapsamına Giren Dersler

Programda Yer Alan İlgili Dersler	Kredi	Akts
Sosyal Bilgilerin Temelleri	2	4
Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi I	2	3
Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi II	2	3
Vatandaşlık Bilgisi	2	3
Eğitimde Ahlak Ve Etik	2	3
İnsan Hakları Ve Demokrasi Eğitimi	2	3
Karakter Ve Değer Eğitimi	2	3
Toplam Kredi/Akts	14	22

(YÖK, 2018)

Tabloda yer alan 2018 Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı derslerine bakıldığında Türk Milli Eğitim Sisteminin temel hedefi olan, iyi insan iyi vatandaşlık yetiştirmekte Sosyal Bilgilerin Temelleri, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi (I ve II), Vatandaşlık Bilgisi, Eğitimde Ahlak ve Etik, İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, Karakter ve Değer Eğitimi bu hedefe uygun olarak hizmet etmektedir. Sosyal Bilgilerin Temelleri dersi, 1. sınıf 1. yarıyılıda 2 kredi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I dersi, 1. sınıf 1. yarıyılıda 2 kredi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II dersi, 1. sınıf 2. yarıyılıda 2 kredi, Vatandaşlık Bilgisi 2. Sınıf 2. yarıyılıda 2 kredi, Eğitimde Ahlak ve Etik dersi, 3. sınıf 2. yarıyılıda 2 kredi, İnsan Hakları ve Demokrasi ile Karakter ve Değer Eğitimi dersleri 4. Sınıf 2. yarıyılıda 2 kredi olarak verilmektedir. Diğer programlardan farklı olarak Karakter ve Değer Eğitimi ve Eğitimde Ahlak ve Etik derslerinin programda yer alması iyi vatandaşlığa verilen önemin göstergesi niteliğindedir (YÖK, 2018).

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programlarına (1998, 2007, 2018) bakıldığında Sosyal Bilgilerin ve Türk Milli Eğitiminin temel amacı olan iyi vatandaş yetiştirme yolunda 1998 programında 6 ders, 2007 programında 5 ders, 2018 programında 7 ders doğrudan hizmet etmektedir. Değişen ve gelişen dünyada küreselleşmenin etkisiyle iyi vatandaşa olan ihtiyacın artması sonucunda 2018 programında vatandaşlık derslerine verilen önem artmıştır. Daha önceki programlarda

yer almayan; Karakter Eğitimi ve Değer eğitimi ve Eğitimde Ahlak ve Etik dersleri bu programda yerini almıştır.

Vatandaşlık eğitimi ile ilgili tüm Sosyal Bilgiler Lisans programları göz önüne alındığında gerekli teorik bilgilerin diğer sosyal bilim disiplinleri ile birlikte verildiği görülmektedir. Daha önceki programlarda Vatandaşlık bilgisi daha çok teorik bilgiler içerirken, zamanla bu anlayış değişerek yeni programlarda pratik bilgilere ağırlık verilmeye başlanmıştır.

2.3. Dünyada İyi Vatandaşlık Algısı

Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi, geçmişten bugüne süregelen ve devam etmesi istenen bir demokrasi için gerekliliktir. Dünyada meydana gelen ekonomik, siyasi, sosyal alandaki değişme ve gelişmeler, vatandaşlık eğitiminin amacı, içeriği ve verilmiş şeklinde son yirmi senedir ülkelerin eğitim politikalarını geliştirmelerine neden olmaktadır (Ersoy, 2016).

Birçok devlet ulusal değerlerini korumak için, çeşitli yöntemlerle kendi yararları doğrultusunda gençlere ve yetişkin vatandaşlara bilinç kazandırma çabası içerisindedir (Bakioğlu ve Kurt, 2009). Buna bağlı olarak devletlerin kendi eğitim sistemlerinden beklentileri de ülkelerinin devamını sağlayacak vatandaşlar yetiştirme odaklıdır. Ülke için etkili vatandaş yetiştirmek bu amacı gerçekleştirebilmenin en önemli yollarındandır (Tay, 2013). Etkili vatandaş yetiştirmenin yolu iyi bir vatandaşlık eğitimi vermekten geçmektedir.

Vatandaşlık eğitimi her ülke için önemlidir. Toplumlarda demokrasinin devam etmesi ve gelişmesi için, okul yıllarında öğrencilere vatandaşlık değerlerinin aşılması gerekmektedir. Vatandaşlık eğitimi, öğrencilerin etkin vatandaş olma yolunda bilgi, beceri ve değerleri edinmelerini sağlar. Bu değerler özgürlük, hoşgörü, karşılıklı saygı ve sorumluluktur. Vatandaşlık eğitimi ayrıca sosyal yaşama katılımı ve toplumda iletişim için gereken becerileri öğrenmeyi vurgular (Tudball, 2009, akt. Baloğlu Uğurlu, 2013). Aslında bireylerin kendi kendisini yönetiminin eğitimi yani demokrasi eğitimi iyi bir vatandaşlık eğitiminin temelidir. Demokrasi ile iç içe olan etkili vatandaş, başkalarının isteklerini gerçekleştiren değil kendini yönetebilen kişidir. Demokrasinin bir ülkede iyi işlemesi, o ülkede yaşayan toplumun tüm

bireylerinin yönetim sürecine aktif olarak katılmasına bağlıdır. Bu anlamda, demokratik olan toplumlarda vatandaşlık eğitimi, bireylerin demokrasinin hedeflerini anlama ve bu hedefler içerisinde yer alan değerleri ve ilkeleri yorumlayabilme becerilerini geliştirmeye çalışır (Ersoy, 2007).

Westheimer ve J. Kahne (2004) tarafından dünyada etkin bir demokrasinin gerektirdiği vatandaşların özellikleri aşağıdaki tablodaki şekilde açıklanmıştır:

Tablo 8: Dünyada Etkin Bir Demokrasinin Gerektirdiği Vatandaşların Özellikleri

	Şahsi Sorumluluğa Sahip Vatandaş	Katılımcı Vatandaş	Adalet Merkezci Vatandaş
T a n ı m	Çevresinde sorumlu bir şekilde hareket eder. Çalışıp vergisini öder. Kanunlara uyar. Geri dönüşüm yapar, kan verir. Kriz durumlarında yardım elini uzatmaya gönüllü olur.	Toplum kuruluşlarının geliştirme çabalarına aktif üyedir. Yardıma muhtaçlar için toplumsal faaliyetler organize eder, ekonomik kalkınma üzerinde durur, çevreyi temizler. Devlet kurumlarının nasıl çalıştıklarını bilir. Ortak görevleri başarıya ulaştırmanın yollarını bilir.	Sosyal, politik ve ekonomik yapıları yüzeyin altındaki problemlerin sebeplerini görmek amacıyla eleştirel şekilde değerlendirir. Adaletsizlikleri çaba sarf ederek bulur ve dile getirir. Demokratik sosyal hareketleri ve sistemli değişimin nasıl etkili şekilde olacağını bilir.
Ö r n e k D a v r a n ı Ő	Bir yiyecek kampanyasına katkıda bulunur.	Bir yiyecek kampanyası organize etmeye yardımcı olur.	İnsanların neden aç olduğunu araştırır ve temelden çözmek için hareket eder.
A n a V a r s a y ı m l a r	Sosyal sorunları çözmek ve toplumu geliştirmek için, vatandaşların iyi karakterleri olması gerekir. Toplumun dürüst, sorumlu ve kanunlara uyan bireyleri olmalıdır.	Sosyal sorunları çözmek ve toplumu geliştirmek için, vatandaşların kurulu sistemlere ve toplumsal kuruluşlara aktif katılımları ve liderlik rolleri üstlenmeleri gerekir.	Sosyal sorunları çözmek ve toplumu geliştirmek için vatandaşlar, kurulu sistemleri ve kurumları, eğer zamanla adaletsizliğe sebep olurlarsa, sorgulamalı, tartışmalı ve değiştirmelidir.

(Westheimer ve J. Kahne, 2004)

Vatandaşlık eğitimi sadece bir bilgi gövdesinin iletilmesinden ibaret değildir. Bireye demokratik bir bakış açısı, politik sorumluluk, genişleme ve sosyal adalet idealleri, otoriteye saygı, vb. gibi belli başlı tavır ve değerleri kazandırmayı amaçlamaktadır (Martorella, 2001). İçerisinde bulunduğu toplumsal yapıya fayda

sağlayacak beceri, değer, bilgi ve algıları kazandırması ve genç nesillerin sosyal ve siyasi katılımı etkin olarak gerçekleştirmesi bakımından vatandaşlık eğitimi; Türkiye’de ve birçok farklı ülkede ilkökul ve ortaokul düzeyinde zorunlu ayrı bir ders olarak veya diğer derslerle birlikte disiplinler arası bir şekilde verilmektedir (Som ve Karataş, 2015).

Etkili vatandaşlık eğitimi bireyleri vatandaşlıkla ilgili bilgi, beceri ve değerlerle donatmalıdır. Vatandaşlık eğitimiyle birlikte bireyler, eşitlik, özgürlük, hak, sosyal katılım gibi siyasal kavramlar, vatandaşlık hakları ve sorumlulukları, yerel ve küresel siyasal ve sosyal kurumların işleyişi ve yapısı ile yerel, ulusal ve küresel sorunlar hakkında farkındalık ve bilgi kazanmalıdır. Bireyler ayrıca sosyal ve siyasal hayata aktif katılımı sağlayacak eleştirel düşünme, problem çözme, karar verme, gibi bilişsel yeterliklerin yanı sıra iletişim kurabilme, karar verme, sorumluluk alma, işbirliği yapma, gönüllü kuruluşlarda çalışma gibi katılım yeterliklerine sahip olmalı, kendine, başkalarına ve çevreye saygı duyma, eşitliğe ve insan haklarına inanma, toplumsal gelişim için sorumluluk almayı isteme ve kararlarının arkasında durma gibi temel vatandaşlık değer ve tutumlarına sahip olmalıdır (Branson, 1998; The Center for Civic Education [CCE], 1997; Qualification and Curriculum Authority [QCA], 1998, akt. Ersoy, 2016).

Günümüz devletlerinin hedeflerinin önemli bir kısmını bireylere demokratik bir toplumda gereken bilgi, beceri ve değerleri kazandırmak yani onları iyi vatandaş olma yolunda yetiştirmek oluşturmaktadır (Galston, 2001, akt. Kılınç ve Dere, 2013). Öğrencilere etkili bir vatandaş olarak yetişmede temel bilgi, beceri ve değerleri edindirecek olan Sosyal Bilgiler dersinin ayrı bir önemi bulunmaktadır. (Merey, Karatekin ve Kuş, 2012). Sosyal Bilgiler, demokraside sorumlu vatandaşlığı geliştirmek için insan ilişkilerinin incelenmesidir. Aynı zamanda Sosyal Bilgiler, kültürel mirasımızın temel konularını aktaran müfredatın alanı olarak tanımlanmaktadır. Sosyal bilimler ve diğer disiplinlerden alınan içerik ve çalışma yöntemlerine dayanmaktadır (Garcia ve Michaelis, 2000). Bu sebeple Sosyal bilgiler, ülkelerin etkili vatandaş, sorumlu yurttaş yetiştirme gibi beklentilerini karşılamaktadır.

Etkili vatandaş yetiştirmek için; akıl yürütme, beceri davranışları geliştirmeyi ve sosyal anlamda bilinci vurgulayan üç boyutlu bir Sosyal Bilgiler programı gerekmektedir. Dahası böyle bir program demokratik bir toplum içerisinde devam

eden ihtiyaçlar çerçevesinde toplumsal rolleri üstlenmelidir. Böyle bir program sonucunda ortaya çıkan 3 vatandaş tipi bulunmaktadır. Bunlar yansıtıcı, yetkin ve endişeli vatandaşlar olarak nitelendirilir. Yansıtıcı vatandaş, bireylerin, grupların ve toplumların örgütlenmesi, anlaşılması ve gelişmesi ile ilgili kavram, olgu ve genelleme bilgisine sahiptir. Ayrıca yansıtıcı vatandaş hipotez kurma ve test etme, problem çözme ve karar verme becerilerine sahiptir. Yetkin vatandaş ise bir beceri repertuarına sahiptir. Bunlar sosyal, araştırma ve analiz, kronolojik ve mekânsal becerileri içerir. Endişe ile ilgili vatandaş ise demokrasi, sosyal bilinç duygusu ve neyin doğru, neyin yanlış olduğuna karar vermek için sağlam bir çerçevede sahip olduğu hak ve sorumlulukları hakkında bir farkındalığa sahiptir (Martorella, 1998).

2.3.1. Ülkelerin Sosyal Bilgiler Programından Beklentileri

Hızla gelişen ve küreselleşmeye devam eden dünyada bir ülkenin kendi başına hareket etmesi mümkün olmayan bir durumdur. Bütün lkeler gruplar şeklinde ya da başka ülkelerle yakın ilişkiler kurmak durumundadır. Buna Türkiye'nin de içinde yer almak için uyum süreci yaşadığı Avrupa Birliği rnek olarak verilebilir. Günümüzde bireyler bir ülkenin vatandaşı olmaktan daha fazlasına, başka bir deyişle dünya vatandaşı olmaya gereksinim duymaktadır. Bunu gerçekleştirebilecek, birleştirici derslerden biri de Sosyal Bilgilerdir (Erden, tarihsiz). Bazı ülkelerin eğitim programında yer alan Sosyal Bilgiler dersinde aktif katılım becerisi gelişmiş, iletişime açık ve demokratik bilince sahip iyi vatandaşlar yetiştirmek amaçlanır. Dünyada hızla gerçekleşen küreselleşme aktif katılım becerisi gelişmiş iyi vatandaş yetiştirmeyi zorunlu kılmaktadır (Kan, 2009). Sosyal Bilgiler dersi insanların aktif demokrasi yurttaşları olma hedefini gerçekleştirmesinde yardımcıdır. Bunun için de sosyal bilim ve tarihin içeriğinden beslenir (Sunal ve Haas, 2005).

Toplumsal hareketlilik ve toplumsal değişim gerçeğinin farkına varan devletler kısa bir zaman içerisinde bu değişimi ve hareketliliği kendi amaçlarına yönelik kontrol edebilmek amacıyla sosyal bilim disiplinlerini “iyi vatandaş” yetiştirmek adına normatif kurallar bütünü şekline getirip ilköğretim okullarına okutulmak üzere ders olarak yerleştirmişlerdir (Kara, Topkaya ve şimşek, 2012).

Dünya üzerinde çeşitli ülkelerin eğitim programlarında yer alan Sosyal Bilgiler derslerinin amaçlarına bakıldığında; bilgi, beceri, tutum, değer ve sosyal katılım

ilgili olarak, bütün ülkelerin vatandaşlık eğitimine yönelik hedefleri olduğunu görmek mümkündür. Programın ulusal hedeflerini ülkelerin siyasi yapıları ve eğitim politikaları oluşturmaktadır. Söz konusu olan hedeflere ulaşma konusunda Sosyal Bilgiler dersi, bir ülkenin yetiştirmek istediği vatandaş tipiyle doğrudan ilgili bir derstir (Koçoğlu ve Erdoğan, 2016). Genel olarak Sosyal Bilgiler dersinin içinde verilen vatandaşlık eğitimi, fertlere gündelik hayatın gereksinimleri olan bilgi, beceri, yetenek ve değerleri kazandırmayla birlikte temelde dünya sorunları, insan hak ve sorumlulukları ve uluslararası etkileşim ile iletişimi sağlama vb. güncel konulara değinerek ferdin demokratik değerleri benimsemesinde, insanlar arasında kendini ifade edebilmesinde önemli bir göreve sahiptir (Durualp ve Doğan, 2018).

Etkin, katılımcı bir vatandaş olmak, bireyin soru sorduğu, ilgili bilgiler ışığında sorulara yanıtlar verdiği, duyarlı bir şekilde günden güne sosyal dünyasında değişikliklere yol açtığı kapsamlı bir süreçtir. Buna sosyal dünya farkındalığı da denilebilir. Sosyal dünya farkındalığı anlayışı, yalnızca Sosyal Bilgiler dersiyle tam olarak öğrenilebilir. Dünya gelişmeye ve değişmeye devam ederken, vatandaşların karar almasını gerektiren birçok durum ortaya çıkmaktadır. Doğru kararlar vermek, vatandaşların birçok alanda içerik bilgisine sahip olmalarını gerektirmektedir. Aynı zamanda bu bilgilerin onlara sağladıkları kanıtları nasıl kullanacaklarını ve değerlendireceklerini bilmelerini de gerektirmektedir (Sunal ve Haas, 2005). Sosyal Bilgiler dersi bu nedenle ülkeler için büyük önem taşımaktadır.

Tablo 9: Sosyal Bilgiler Konuları ve Özel Hedefleri

Bilgi ve Kültürel Anlayış	Demokratik Anlayış ve Sivil Değerler	Beceri Kazanımı ve Sosyal Katılım
Tarihi, etik, kültürel, coğrafi, ekonomik ve sosyopolitik okuryazarlık	Çeşitlilik açısından zengin bir demokrasi olarak ulusal kimlik	Eleştirel ve yaratıcı düşünme, problem çözme ve karar verme ve üstbilgi
İnsanlar ile sosyal ve fiziksel çevreler arasındaki ilişkiler	Anayasa ve anayasa değişiklikleri	Önyargı analizi, klişe, propaganda, varsayımlar ve görüşler
Bilim ve teknolojinin insan ilişkileri ve koşulları üzerine etkisi	İnsan Hakları Beyannamesi'nin bilgisi	Okuma, yazma, dinleme, konuşma ve çalışma becerileri

Devlet, eğitim ve din gibi sosyal kurumlar	Hükümetin dalları	Haritalar, küreler, grafikler, çizelgeler, diyagramlar, karikatürler ve diğer görsellerle çalışma
Dünya bölgeleri, kültürler, tarih, coğrafya, vatandaşlık ve politik sistemler	Posta Servisi ve silahlı kuvvetler gibi kurumları	Mevcut teknolojinin kullanımı ve anlaşılması
Yerel, ulusal ve küresel olarak gruplar arasındaki ilişkiler	Yerel, eyalet ve ulusal hükümet	Başkalarına karşı olumlu tutumlar ve çeşitliliğin takdir edilmesi
Farklı etik ve dini inançlar ve yaşam biçimlerine etkileri	Seçim süreci	Adalet, eşitlik, vatanseverlik, özgürlük ve insan hakları gibi değerlere bağlılık
Etik ve insan hakları için evrensel endişe	Oy vermenin önemi gibi sivil değerler	Çatışmaları adalet, eşitlik ve diğer demokratik değerler açısından yargılayabilme
Halkın düşüncelerini ve duygularını yansıtan sanat, edebiyat, değerler ve fikirler	Haklar ve sorumluluklar	İkna ve müzakere kullanımı gibi yapıcı grup etkileşim becerileri
	Ceza adalet sistemi	Eylem için sonuçların kabul edilmesi gibi sosyal ve politik eylemlerde yeterlilik

(Garcia ve Michaelis, 2000)

Ülkemizde yapıldığı gibi diğer dünya ülkelerinde de öğretim programları üzerinde düzenlemeler yapılmaktadır. Buna bağlı olarak da eğitim adına yeni yaklaşımlar benimsenmektedir (Çolak, 2016).

Son yıllarda çoğu ülkede hazırlanan Sosyal Bilgiler eğitimi ile ilgili reform raporlarında insan hakları eğitimi ve demokratik vatandaşlık eğitiminin Sosyal Bilgiler eğitiminin önemli amaçlarından biri olduğu ifade edilmektedir. Hazırlanan bu raporlarda bazı konuların gereği üzerinde durulmaktadır. Bunlar, Sosyal Bilgiler ders içeriğinin demokratik değerleri özümsemiş vatandaşlar olarak öğrencilerin topluma adapte olmalarına olanak tanınması ve öğrencilerin konuya ilişkin derste öğrendikleri bilgi birikimini yaşama aktarabilecekleri donanımları edinmesi olarak ifade edilmektedir (Merey, 2012).

Sosyal Bilgiler dersinden beklenen genel amaç, “etkin vatandaş” olsa da dünya üzerindeki birçok ülkenin özgücü yaklaşımında olduğunu ve bu nedenle ülkelerin Sosyal Bilgiler dersinden beklentilerinde farklılıklar olduğunu söylemek mümkündür (İnan, 2014).

İnan (2014)’a göre bazı ülkelerin Sosyal Bilgiler dersinden temel beklentileri aşağıdaki şekildedir:

Tablo 10: Bazı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Dersinden Temel Beklentileri

ÜLKE	BEKLENTİ
ABD	Aktif ve Bilgili Vatandaş
Japonya	Endüstriyel Toplumda İnsan
Avustralya	Ahlak ve Sosyal Adalet
Çin	Milli Ruh
Güney Afrika	İnsan Hakları Değerleri; Çevre Bilinci
Finlandiya	Sorumlu Vatandaş
Nijerya	Yaşam Değerleri
Danimarka	Devlet ve Toplumla İlişkiler
İtalya	Topluma Aktif Üyelik

2.3.2. Bazı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Programında İyi Vatandaşlık

Sosyal Bilgilerin doğasını ve Sosyal Bilgilerin temel amacı olan iyi vatandaşlığı özümseyebilmek için dünya üzerinde yer alan farklı ülkelerin de öğretim programları hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Bu nedenle farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programlarının amaç ve vizyonlarından yola çıkılarak aşağıda bazı ülkelerin iyi vatandaşlık anlayışına yer verilmiştir.

Vatandaşlık eğitiminin amaçları, Sosyal Bilgiler programındaki yeri, öğretim süreçleri ve değerlendirme aşamasında kullanılan yaklaşımlar ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin, ilkokul olarak İngiltere’de tüm program yaklaşımına göre derslerin hepsinde vatandaşlık eğitimi yer almaktadır. Vatandaşlık eğitimi ABD, İspanya, İsveç, Almanya, Kanada, Yeni Zelanda’da Sosyal Bilgiler veya ona benzer bir ders içinde verilirken Kore’de ise ayrı bir ders şeklinde verilmektedir. Fransa, Japonya ve Singapur’da karma bir sistem uygulanarak vatandaşlık eğitimi hem ayrı bir ders hem de tek ders içinde verilmektedir. ABD, İtalya, Fransa vatandaşlık

eğitimini programın bir parçası olarak ve zorunlu bir şekilde yürütürken; Kanada, İsveç, Almanya, İspanya'da tercih okullara bırakılmıştır. Bu örneklere göre vatandaşlık eğitimi ilkokulda genel olarak bir ders içerisinde, ortaokulda ABD, Japonya, Kore, Fransa, İtalya, İspanya ve Singapur gibi çoğu ülkede de ayrı bir ders ve bir ders içerisinde verilmektedir. Yani karma olarak uygulanmaktadır (Kerr, 1999; Morris ve Cogan, 2001, akt. Ersoy, 2016).

İngiltere'nin vatandaşlık dersi öğretim programının amaçları, öğrencilere kazandırılmak istenen temel kavramlar çerçevesinde aşağıda verilmektedir:

- Demokrasi ve Adalet: Kamusal yaşamda aktif olabilmek için farklı şekilde kararlar verebilme ve oy kullanmayı gerektiren süreçlerde etkin katılım sağlama, adaletin demokratik bir toplumun temeli olduğunu kavrayarak, düzenin kurulmasında ve devam ettirilmesinde, ortaya çıkan çelişkilerin çözümlenmesinde yasaların önemini keşfetme, adil olan ve aksi olan durumları değerlendirme, birbirinden farklı olan inançlara, geçmişlere ve geleneklere sahip bireylerin meydana getirdiği demokratik bir toplumda demokrasi, adalet, farklılık, hoşgörü, saygı ve özgürlük olgularına herkesin değer verdiğini dikkate alma, gücün kullanımında ve yönetimde vatandaşların ve parlamentonun rollerini anlama.
- Haklar ve Sorumluluklar: Çeşitli türdeki hakları, görevleri ve bunların bireyler ve buna bağlı olarak toplumlar üzerindeki etkilerini keşfetme, bireylerin örgütlerin ve yönetimin hakların eşit bir şekilde dağılımından, desteklenmesinden ve korunmasından sorumlu olduğunu anlama, hakların birbiriyle ters düştüğü veya rekabet ettiği çeşitli durumları inceleme ve bu durumlar arasında bir denge kurmanın güçlüğünü anlama.
- Kimlikler ve Farklılık: Birleşik Krallık'ta bir arada yaşamak: Kimliğin karmaşık olduğunu, zaman içerisinde değişebileceğini ve Birleşik Krallık vatandaşı olarak yaşamının farklı biçimlerde yorumlanabileceğini kabul etme, Birleşik Krallık'taki birbirinden farklı ulusal, bölgesel, etnik ve dini kültürleri, grupları ve toplumları anlama ve bunlar arasındaki ilişkileri keşfetme, Birleşik Krallık ile Avrupa'nın geri kalanı ve dünya arasındaki karşılıklı bağlantıları inceleme, toplumsal uyumu ve zamanla toplumda değişime yol açan farklı güçleri keşfetme (Yiğit, 2016).

Çek Cumhuriyeti'nde Vatandaşlık Eğitimi dersiyle hedeflenen, öğrencilerin gerçek yaşama uyum sağlamalarına ve çeşitli sosyal ilişkilere başarılı bir şekilde katılmalarına yardımcı olmaktır (Öztürk ve Deveci, 2016). Ayrıca olumlu vatandaşlık tutumlarının gerçekleşmesi, Avrupa medeniyetine ait olma bilincinin gelişimi, çağdaş demokratik Avrupa'da yer alan değerlerin benimsenmesi Sosyal Bilgiler programının hedeflerini oluşturmaktadır. Irk ayrımcılığını, yabancı düşmanlığını ve aşırı olan tutumları önleme; cinsiyet eşitliğine ve insan haklarına saygı duymak; içinde yaşanılan doğal ve kültürel çevreye saygı gösterme, sanatsal ve kültürel mirasları koruma eğitimin çok önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Çolak, 2016).

Yeni Zelanda Sosyal Bilgiler öğretim programı, öğrencilerin değişen ve sürekli yenilenen toplum içerisinde bilgiye açık, kendine güveni tam ve sorumlu vatandaşlar olarak yetişmelerini amaçlamaktadır. Programa göre belirtilen amaçlara ulaşmanın sağlanması için öğrencilerin beşeri toplum hakkında edindikleri bilgi ve anlayışları geliştirmeleri gerekir (Yazıcı, 2009). Aynı zamanda öğrencilerin çok kültürlü yaşamayı benimsemiş, cinsiyetle, güncel olaylar ile ve gelecek ile alakalı bakış açılarına sahip vatandaşlar olmaları özellikle önemsenmektedir. Bu bakış açıları bir bakıma yetiştirilmek istenen bireyin sahip olması gereken temel özellikleri içermektedir (Karaduman, 2016).

İrlanda'da, Vatandaşlık, Sosyal ve Politik Eğitim (CSPE) dersi insan hakları ve sorumlulukları olarak etkin vatandaşlığı içerisinde bulunduran bir orta öğretim dersidir. Bu ders öğrencilerin aktif ve etkin vatandaşlar olarak yetişmelerini amaçlamaktadır. Bunu sağlayabilmek için öğrencilerden bağımlı şekilde geçen bir çocukluktan, bağımsız bir genç yetişkinliğe adım attıkları dönemde kendi hayatlarında yer alan vatandaşlığa yönelik, sosyal ve politik durumları bütün şekilde incelemeleri beklenmektedir. Bireyin toplum içerisinde haklarını ve sorumluluklarını fark edip, demokrasinin özünü ve sürecin ne şekilde işlediğini anlamasını istenmektedir (Kaya, 2016). Genel olarak İrlanda öğretim programında bireyin katılımcı ve toleranslı bir vatandaş olarak yetiştirilmesi amaçlanmaktadır (İnci, 2009).

Finlandiya öğretim programının amacı öğrencilerin hoşgörülü ve demokratik vatandaşlar olarak yetişmeleri yönünde teşvik edilmesi ve aynı zamanda onlara sosyal eylemler gerçekleştirme ve demokratik uygulamalarda bulunma olanaklarının tanınmasıdır (Kop, 2016). Finlandiya temel eğitiminde altı çizilen değerler insan hakları, eşitlik, demokrasi, doğal çeşitlilik, çevrenin yaşanabilirliği ve çok

kültürlülüktür. Temel eğitim sorumluluk, toplum olma ruhu ve bireylerin özgürlük ve haklarına saygıyı geliştirir. Bunlar da öğrencilerin Finlandiya toplumunun ve küreselleşen dünyanın parçası olmasına yardımcı olur (İnci, 2009).

Amerika Birleşik Devletleri'nde Sosyal Bilgiler müfredatında gençlerin topluma yapıcı katılımı için hazırlanması temel amaç olarak yer almaktadır. Amerika'da okullar sadece “Üç RS” (okuma, yazma ve aritmetik) te yer alan yetkinlikleri hazırlamaya değil aynı zamanda bireylerin etkin vatandaş ve dünya çapında aktif katılımcı olmaları için gerekli bilgi, beceri ve yurttaşlık erdemlerine sahip olmaları gerektiğini kabul etmektedir. 21. Yüzyıl'da demokratik Amerika toplumunun hayatta kalması, ülkelerine ve insanlığa karşı kendilerini sorumlu hissetmelerine bağlıdır (Maxim, 2003). Amerika Birleşik Devletleri'nde vatandaşlık eğitiminin öğrencilere demokraside “iyi vatandaşlar” olmayı öğretmeyi hedeflediği söylenebilir. İyi bir vatandaşın profili genellikle oylama veya yasalara uyma gibi davranışlarla bağlantılı olsa da aslında basit bir şekilde kişiler tarafından tutulan çeşitli vatandaşlık anlayışları ve politik katılım yöntemlerini saptamaktır (Avery et. al, 1996, akt. Baloğlu Uğurlu, 2013).

Kanada Sosyal Bilgiler öğretim programının temel amacı ise öğrencilerin ülkeleri ve vatandaşlık rolü üzerine bilgi sahibi olmalarını sağlamaktır. Program aynı zamanda öğrencilerin, kültürel olarak çok çeşitli ve birbirine bağlı olan dünyada bilgi sahibi olan ve küresel ekonomide yer alıp diğer ülkelerle yarışabilecek bir vatandaş olmaları yönünde yetişmelerini amaçlamaktadır (İnci, 2009).

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, araştırmanın evreni ve örnekleme, veri toplama aracının hazırlanması, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesinde kullanılan istatistiksel teknikler açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algılarını incelemeyi amaçlayan bu araştırma, tarama modelinde bir araştırmadır. “Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır” (Karasar, 2005: 77).

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, kolay ulaşılabilir (uygun, convenience sampling) durum örneklemesine göre seçilen Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören Sosyal Bilgiler Eğitiminde öğrenim gören 337 öğretmen adayı oluşturmuştur. Araştırmada uygun örneklem “ulaşılabilir olması, erişiminin kolay olması, araştırmaya hız ve pratiklik kazandırması” (Yıldırım ve Şimşek, 2006:113) nedeni ile tercih edilmiştir.

Araştırma kapsamında alınan çalışma grubunda yer alan 337 kişiye ait demografik bilgiler Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11: Öğrencilerin Bazı Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Sosyo-Demografik Özellikler	N
Cinsiyet	
Erkek	192
Kadın	145
Sınıf	
1	90
2	73
3	80

	4	94
Anne öğrenim durumu		
	Okuryazar değil	44
	İlköğretim	147
	Ortaöğretim	101
	Lisans	45
Baba öğrenim durumu		
	Okuryazar değil	12
	İlköğretim	119
	Ortaöğretim	131
	Lisans	67
	Lisansüstü	8
Aile gelir durumu		
	1600 TL'nin altı	59
	1601-3000 TL	160
	3001-6000 TL	95
	6001 TL üstü	23
Geldiği bölge		
	Köy	52
	Şehir	178
	Büyükşehir	106

Tablo 11 İncelendiğinde erkeklerin kızlardan daha fazla sayıda olduğu görülmektedir. Sınıfa göre en çok (n = 94) dördüncü, daha sonra (n = 90) birinci, en az (n = 73), daha sonra (n = 80) üçüncü sınıf öğrencileri gelmektedir. Anne öğrenim durumuna göre en çok (n = 147) ilköğretim, daha sonra (n = 101) ortaöğretim, en az (n = 44) okuryazar olmayan, daha sonra (n = 45) lisans mezunu anneler yer almaktadır. Baba öğrenim durumuna göre en fazla (n = 131) ortaöğretim, daha sonra (n = 119) ilköğretim, en az (n = 8) lisansüstü mezunları, daha sonra (n = 12) okuryazar olmayanlar gelmektedir. Lisans mezunları ise 67 kişidir. Aile gelir durumuna göre en çok (n = 160) 1601-3000 TL kazananlar, daha sonra (n = 95) 3001-6000 TL kazananlar, en az (n = 23) 6001 TL üstü kazananlar, daha sonra (n = 59) 1600 TL'nin

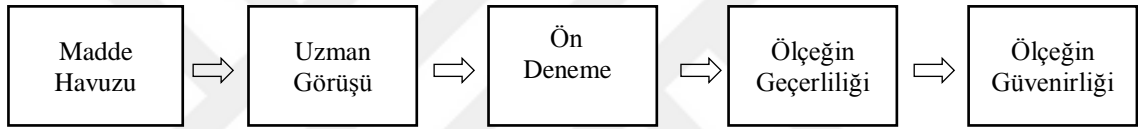
altında kazananlar yer almaktadır. Geldiği bölgeye göre en çok (n = 178) şehir, daha sonra (n = 106) büyükşehir, en az (n = 52) köy yer almaktadır.

3.3. Veri Toplama Aracı

3.3.1. Ölçme Aracının Hazırlanması

Gerçekleştirilen alan yazın taraması neticesinde “Sosyal Bilgiler Öğretmen” adaylarının ‘iyi vatandaşlık’ algısını inceleyen bir ölçeğe rastlanmamıştır. Bu nedenle EK-1’de verilen ölçek formu geliştirilmiştir. Ölçek, “ Hiç Katılmıyorum=1”, “Katılmıyorum=2”, “Orta Derecede Katılıyorum=3”, “Katılıyorum=4” ve “Tamamen Katılıyorum=5” biçiminde 5’li likert tipinde derecelendirilmiş ve puanlandırılmıştır.

Ölçme aracının geliştirilmesinde genel olarak aşağıdaki adımlar izlenmiştir.

Şekil 3: Ölçme Aracı Hazırlama Süreci

Çalışma kapsamında şekil 3’teki adımlar izlenmiştir. Aday öğretmenler için görüşme formu hazırlanmış ve öğretmen adaylarının formda yer alan ifadelere verdikleri cevaplardan yola çıkılarak madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzundaki maddeler uzman panelinde tartışılmıştır. Uzman görüşü alındıktan sonra bazı maddelerde düzeltmeler yapılmış ve ön denemesi gerçekleştirilmiştir. Ardından geçerliği sağlamak için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri gerçekleştirilip, güvenilirlik hesaplaması yapılmıştır.

a. Madde Havuzu

Alan yazın taraması sonucu “İyi Vatandaşlık” ile ilgili olduğu düşünülen (Sağlam, 2011; İcen, Öztürk ve Yılmaz, 2017; Kılınç ve Dere, 2013) ölçeklerdeki maddeler incelenmiştir. Ek olarak Maddelerin yazım sürecinde öğretmen adaylarının “İyi Vatandaşlık” hakkındaki duygu ve düşüncelerini ifade etmeleri amacıyla görüşme formu hazırlanmış ve 45 aday öğretmene uygulanmıştır. Görüşme formu içerisinde yer alan sorular şu şekildedir;

- Bence kişi gibi davranışlar sergilerse iyi vatandaş olur.
- İyi vatandaş olmak içinyapmak gerekir.
- İyi vatandaş yetiştirmek bütün öğretmenler:yapmalıdır.
- Öğretmen olduğumda öğrencilerimin iyi vatandaş olması için: yapacağım.
- Ben; yaptığım için iyi vatandaş olduğumu düşünüyorum.
- Bence kişi gibi davranışlar sergilerse iyi vatandaş olamaz.

Yukarıdaki sorulara verilen cevaplar içerisinde yer alan ifadeler ve kavramlar betimsel analiz ile çözümlenmiş madde havuzu oluşturulmuştur. Alanyazın incelemeleri ve betimsel çözümlenmeler neticesinde 65 maddelik taslak form hazırlanmıştır.

b. Uzman Görüşü

Ölçeğin kapsam geçerliğini sağlamak için ölçme aracında bulunan maddelerin ölçme aracına uygun olup olmadığı ve ölçmek istenilen alanı ne kadar temsil ettiğini belirleyebilmek amacıyla uzman görüşüne başvurulmuştur. Bu amaçla ölçek; ölçme değerlendirme alan uzmanı ve Sosyal Bilgiler alanında akademik çalışma yapan 4 öğretim elemanı tarafından, öğrenci seviyesine, ölçek geliştirme kurallarına ve ölçeğin amacına uygunluğu bakımından incelenmiştir. Bununla birlikte bir dil uzmanı tarafından ölçek maddeleri anlaşılabilirlik ve Türkçe dil bilgisi kuralları bakımından da incelenmiştir. Bu incelemeler doğrultusunda uzmanlardan gelen öneriler ve geri dönüşlere dayalı olarak maddelerin ifadeleri düzenlenmiş ve pilot uygulama için 65 maddelik ölçeğe son hali verilmiştir.

c. Ön Uygulama

Likert olarak hazırlanan İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği'nin güvenilirlik ve geçerliğini belirlemek amacıyla, Antalya Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin çeşitli bölümlerinde öğrenim görmekte olan 1, 2, 3 ve 4. sınıf, öğretmen adaylarından toplam 670 kişi ile ön çalışması yapılmıştır. Öğrencilere ölçeklerin dağıtımından önce Akdeniz Üniversitesi Etik Kurulu'ndan izin belgesi alınmıştır (Bknz: EK 2). Yapılan ön uygulama sonrasında elde edilen ölçekler incelendiğinde ölçek formlarının tamamının çözümlenme işlemi için kullanılabilirliğine karar verilmiştir.

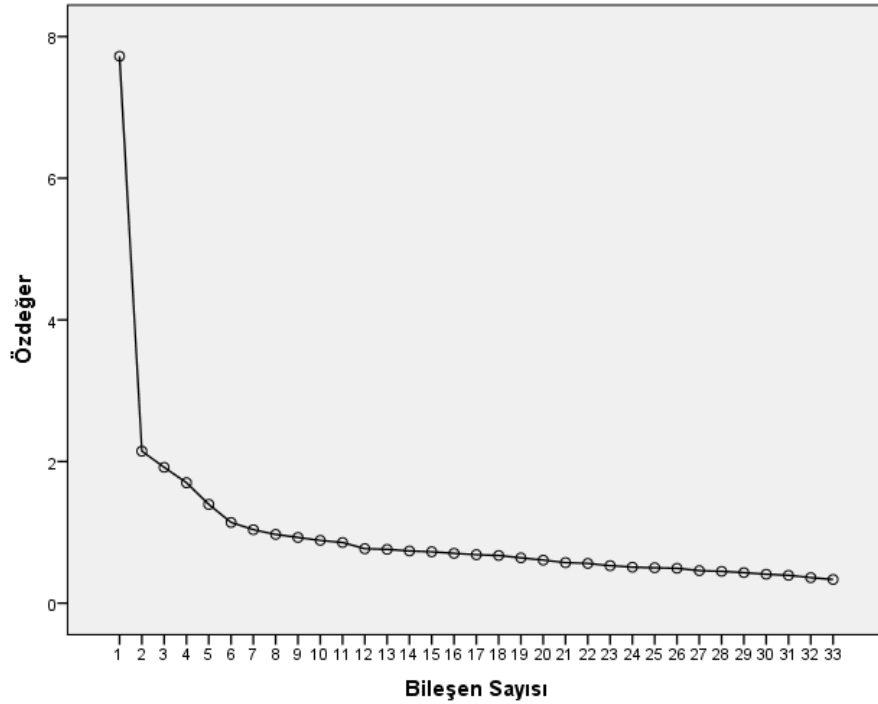
3.3.2. Ölçme Aracının Geçerlik Güvenirlik Bulguları

a. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

Araştırma kapsamında geliştirilen İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği (İVAÖ) için geçerlik kanıtları elde edilmesi amacıyla Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. AFA, gözlenen değişkenler aracılığıyla gizil yapının tanımlanmasını sağlayan bir istatistiksel tekniktir (Hair, Black, Babin ve Anderson, 2010: 92). Bu gizil yapının belirlenmesinde farklı kestirim yöntemleri (temel bileşenler analizi, ortak faktör analizi vd.) kullanılabilir. Temel bileşenler analizi yöntemi gizil yapıdaki varyansı açıklayacak minimum faktör sayısının belirlenmesinde kullanılırken, ortak faktör analizi ise gözlenen değişkenler tarafından paylaşılan ortak varyansı yansıtan faktörleri/boyutları keşfetmede kullanılmaktadır (Hair vd., 2010: 105). Bu araştırmada iyi vatandaşlık özelliğindeki varyansı en çok düzeyde açıklayacak minimum faktör sayısının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle AFA sürecinde temel bileşenler analizi tekniği tercih edilmiştir. AFA bulguları ölçeğin yapı geçerliği hakkında kanıtlar elde edilmesini sağlamaktadır (Field, 2013). Ölçek geliştirme sürecinde uzman görüşleri sonrasında 65 maddeden oluşan deneme formu 670 öğretmen adayına uygulanarak deneme uygulaması gerçekleştirilmiştir. Deneme uygulamasından elde edilen verilerin AFA için uygunluğunun belirlenmesi amacıyla gerekli varsayımlar incelenmiştir. Veri setinin analize uygunluğunun incelenmesi için öncelikle kayıp değerler incelenmiştir. Deneme formunda yer alan 65 madde için yapılan kayıp değer analizinde bazı maddelerde hiç kayıp değer bulunmadığı, kayıp değer olan maddeler için ise kayıp değer yüzdelerinin %0.3 ile %2.1 arasında değiştiği görülmüştür. Kayıp değer için yeniden atama yapılmamış kayıp değerlerin bulunduğu gözlemler analiz dışında tutulmuştur. Analiz öncesinde veri setindeki uç değerlerin varlığının incelenmiştir. AFA çok değişkenli istatistiksel bir teknik olmasından dolayı uç değerlerin belirlenmesinde Mahalanobis uzaklığının kullanılması gerekmektedir (Hair vd., 2010: 68). Bu amaçla, deneme formunda yer alan 65 madde için Mahalanobis uzaklığı hesaplanmış ve manidarlık düzeyi .05 kullanılarak uç değerler belirlenmiştir. Ham veri setinde 670 gözlem bulunmasına karşılık uç değerlerin veri setinden çıkarılması ile AFA 410 gözlemden oluşan uç değerlerden temizlenmiş veri seti üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Deneme formu için yapılan ilk AFA bulguları incelendiğinde KMO değerinin. 91 olduğu görülmüştür. KMO değerinin. 90 ve üzerinde olması, veri büyüklüğünün ayırteci ve güvenilir faktörlerin üretilebilmesi için yeterli olduğunu göstermektedir (Hutcheson ve Sofroniou, 1999). AFA için önemli olan bir diğer varsayım küresellik varsayıdır. Küresellik varsayımı AFA için oluşturulan korelasyon matrisinin birim matristen farklı olmasını gerektirir (Field, 2013). Deneme formu için yapılan ilk AFA sonuçları incelendiğinde Bartlett Küresellik Testi sonuçlarının manidar olduğu görülmüştür (Ki-kare= 11761.41, p=.000). Elde edilen bulgular veri setinin AFA için uygun olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin faktör yapısının incelenmesi için AFA yapılmış ve öncelikle ortak varyans değerleri incelenmiştir. Ortak varyans değeri .32'nin altında olan maddeler ölçeğin yapı geçerliğini olumsuz yönde etkilediğinden ölçekten çıkarılması önerilmektedir (Field, 2013). Bu nedenle analiz sonucunda İVAÖ maddelerinin ortak varyans değerleri incelenmiş ve ortak varyans değeri .32'nin altında olan maddeler (M1, M3, M5, M11, M16, M17, M18, M23, M38, M48, M58) sırasıyla çıkarılarak analizler tekrarlanmıştır. AFA ile faktör indirgeme sürecinde araştırmacılar tarafından yaygın olarak kullanılan kriterlerin başında “tasarlanan teorik yapı, bileşenlerin özdeğerinin 1'den büyük olması, varyans yüzdesindeki düşüş” gelmektedir (Hair vd., 2010:107). Geliştirme sürecinde ölçeğin beş faktörlü bir yapıda olacağı tasarlanmış ve bu beş faktör dikkate alınarak madde havuzu oluşturulmuştur. Yaygın olarak kullanılan yöntemlerden birisi olan özdeğerdeki düşüşün görselleştirildiği yamaç birikinti grafiği kullanılarak ölçeğin faktör yapısı incelenmiş ve faktör sayısına karar verilmiştir. İVAÖ'nün faktör sayısının belirlenmesi için yamaç birikinti grafiği incelenmiştir. İVAÖ için elde edilen yamaç birikinti grafiği Şekil 4'te verilmiştir.

Şekil 4: Yamaç Birikinti Grafiği

Hair ve diğ. (2010: 108), yamaç birikinti grafiğinde faktörlerin özdeğerleri arasındaki düşüş eğiminin azalması ve faktör özdeğerlerinin yatay bir seyir izlemesi durumunda faktör sayının yeterli olacağını belirtmiştir. Şekil 4'te verilen yamaç birikinti grafiği incelendiğinde, teorik olarak tasarlanan yapıyla örtüşen şekilde İVAÖ'nün beş faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Faktörlerin açıkladıkları varyans yüzdelerindeki düşüşü gösteren Tablo 12 incelendiğinde de ölçeğin beş faktörlü yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 12: AFA Sonuçları İVAÖ Faktör Yükleri

Faktör	Bileşen Matrisi			Varimax Döndürme Sonrası Bileşen Matrisi		
	Özdeğer	Varyans %	Birikimli Varyans %	Özdeğer	Varyans %	Birikimli Varyans %
1	7.723	23.402	23.402	3.635	11.016	11.016
2	2.146	6.504	29.906	3.243	9.827	20.844
3	1.917	5.810	35.716	2.810	8.515	29.359
4	1.701	5.154	40.870	2.600	7.878	37.237
5	1.395	4.226	45.097	2.594	7.860	45.097

Bu nedenle AFA sonuçları beş faktörlü yapı dikkate alınarak incelenmiş ve binişiklik gösteren maddeler belirlenmiştir. Bir madde iki faktör altında faktör yüküne sahip ve bu faktör yükleri arasındaki fark .10'dan düşük ise bu madde binişik olarak

değerlendirilmektedir (Field, 2013). Bu nedenle binişiklik gösteren maddeler belirlenmiş ve teker teker çıkarılarak analizler tekrarlanmıştır. Binişik maddeler (M2, M4, M6, M15, M19, M21, M24, M30, M31, M32, M33, M36, M39, M42, M44, M46, M47, M49, M54, M55, M60) çıkarıldıktan sonra kalan 33 maddenin ortak varyanslarının .32'nin üstünde olduğu ve binişiklik gösteren madde bulunmadığı belirlenmiştir. AFA sonucunda tutarlı bir faktör yapısına sahip olduğu belirlenen İVAÖ'nün faktör yükleri Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13: AFA Sonuçları İVAÖ Faktör Yükleri

Madde No	Ortak Varyans	Döndürülmemiş Faktör Yükü	Döndürülmüş Faktör Yükü					
			F1	F2	F3	F4	F5	
M27	0,41	0,44	0,62					
M43	0,47	0,56	0,62					
M41	0,45	0,50	0,61					
M37	0,39	0,44	0,60					
M29	0,47	0,51	0,57					
M45	0,38	0,47	0,55					
M35	0,45	0,54	0,54					
M25	0,40	0,52	0,53					
M40	0,48	0,64	0,52					
M65	0,48	0,50		0,66				
M64	0,52	0,55		0,66				
M61	0,54	0,58		0,65				
M63	0,46	0,45		0,60				
M62	0,42	0,48		0,59				
M59	0,45	0,58		0,56				
M52	0,56	0,48			0,71			
M53	0,53	0,51			0,65			
M57	0,55	0,58			0,62			
M50	0,48	0,54			0,61			
M51	0,41	0,47			0,54			
M56	0,43	0,57			0,51			
M34	0,47	0,32				0,67		
M26	0,53	0,47				0,67		
M28	0,53	0,49				0,65		
M20	0,40	0,33				0,57		
M22	0,36	0,32				0,57		
M13	0,50	0,46					0,65	
M12	0,39	0,35					0,60	
M7	0,42	0,41					0,56	
M14	0,45	0,40					0,53	
M9	0,39	0,47					0,52	
M10	0,36	0,38					0,48	
M8	0,36	0,46					0,46	
			F1	F2	F3	F4	F5	

Açıklanan Varyans (%)	%11.0	%9.8	%8.5	%7.9	%7.9
Toplam: %45.1					

Tablo 13'te verilen faktör yükleri incelendiğinde ortak varyans değerlerinin .36 ile .55 arasında değiştiği görülmektedir. Maddelerin faktör yükü değerleri incelendiğinde döndürülmemiş faktör yükü değerlerinin de .32 ile .64 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin faktör yapısının belirginleşmesi ve açıklanan varyansın maksimize edilmesi için döndürme yöntemleri kullanılmaktadır. AFA için kullanılabilir birçok dik döndürme ve eğik döndürme yöntemleri bulunmaktadır. Bu yöntemler faktör matrisinde yer alan maddelerin faktör yüklerinin hesaplanmasını sağlamaktadır. Açıklanan varyansın maksimize edilmesi ve bir maddenin tek bir faktör altında verdiği yükün maksimize edilmesi için kullanılan en yaygın yöntem Varimax dik döndürme yöntemidir (Hair vd., 2010: 113). Bu nedenle Varimax dik döndürme yöntemi kullanılarak faktör yükleri elde edilmiştir. İVAÖ maddelerinin döndürme sonrası faktör yükleri incelendiğinde değerlerin .46 ile .71 arasında değiştiği görülmektedir. Döndürme sonrası faktör yükü değerlerinin .40'ın üzerinde olması ölçeğin tutarlı bir faktör yapısına sahip olduğunu göstermektedir (Field, 2013). Döndürme sonrası İVAÖ'nün maddeleri ile iyi vatandaşlık düzeyinde açıklanan toplam varyansın %45 olduğu belirlenmiştir. İVAÖ'nün faktörleri açıkladıkları varyansa göre sıralandığında en çok varyans açıklayan faktörün sırasıyla F1 (%11.0), F2 (%9.8), F3 (%8.5), F4 (%7.9), F5 (%7.9) olduğu görülmektedir. İVAÖ'nün faktörleri arasındaki ve toplam puan ile olan korelasyonları Pearson korelasyon katsayısı ile incelenmiş ve Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14: Faktör-Toplam ve Faktör-Faktör Korelasyonları

Faktör	F1	F2	F3	F4	F5
Toplam	.80*	.73*	.75*	.61*	.72*
F1	.1	.45*	.50*	.37*	.44*
F2		1	.53*	.30*	.40*
F3			1	.29*	.38*
F4				1	.36*
F5					1

* : p<.05

Tablo 14'te verilen faktör-toplam ve faktör-faktör korelasyon katsayılarının manidar olduğu görülmektedir. Ölçek geliştirme çalışmalarında faktör-toplam

korelasyonlarının yüksek olması beklenmektedir. İVAÖ'nün faktör-toplam korelasyonları incelendiğinde .61 ile .80 arasında değişen yüksek korelasyonlar elde edildiği görülmektedir. Faktör-faktör korelasyonları incelendiğinde ise .29 ile .53 arasında değişen orta düzeyde korelasyon elde edildiği görülmektedir. Faktör-faktör korelasyonların orta düzeyde olması ölçeğin yapı geçerliğini olumlu yönde desteklemektedir (Field, 2013). Elde edilen bulgular ölçeğin yapı geçerliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçekten elde edilen faktörler alan yazından (Westheimer ve Kahne, 2004; Kızılay, 2015; Yeşilbursa, 2015; Kılınç, 2015) ve uzman görüşlerinden yararlanılarak isimlendirilmiştir. Faktör isimleri ve maddelere dağılımı şu şekildedir:

Faktör 1: Toplumsal Konulara Duyarlı Vatandaş (M10, M12, M14, M16, M17, M18, M19, M20, M21)

Faktör 2: Kişisel Sorumluluk Sahibi Vatandaş (M4, M6, M28, M31, M32, M33)

Faktör 3: Evrensel Değerlere Sahip Vatandaş (M22, M23, M24, M25, M26, M27)

Faktör 4: Sosyal Değişime Açık Vatandaş (M8, M9, M11, M13, M15)

Faktör 5: Çevresel Sorunlara Duyarlı Vatandaş (M1, M2, M3, M5, M7, M29, M30)

Ölçeğin güvenilirliğinin incelenmesi için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı kullanılmıştır. Ölçeğin faktörleri için elde edilen iç tutarlılık katsayıları sırasıyla F1=.78, F2=.77, F3=.76, F4=.67, F5=.72 olduğu görülmüştür. Elde edilen Cronbach Alfa katsayıları ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin bütünü için elde edilen güvenilirlik katsayısının da yüksek ($r=.89$) olduğu belirlenmiştir.

b. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

Araştırma kapsamında kullanılan İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği'nin yapı geçerliğini incelemek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. DFA'nın varsayımları; örneklem büyüklüğü, kayıp değerler, normallik, doğrusallık, çoklu bağlantı ve tekillik ve uç değerler şeklinde sıralanabilir.

Öncelikle olumsuz olan maddeler (1, 3, 10, 12, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 26, 29. maddeler) ters kodlanmıştır. Kayıp değerler ortalama değer atanarak tamamlanmıştır. Öncelikle uç değer olan 6 veri veri setinden çıkarılmış ve 337 kişiye ait veriyle analize devam edilmiştir.

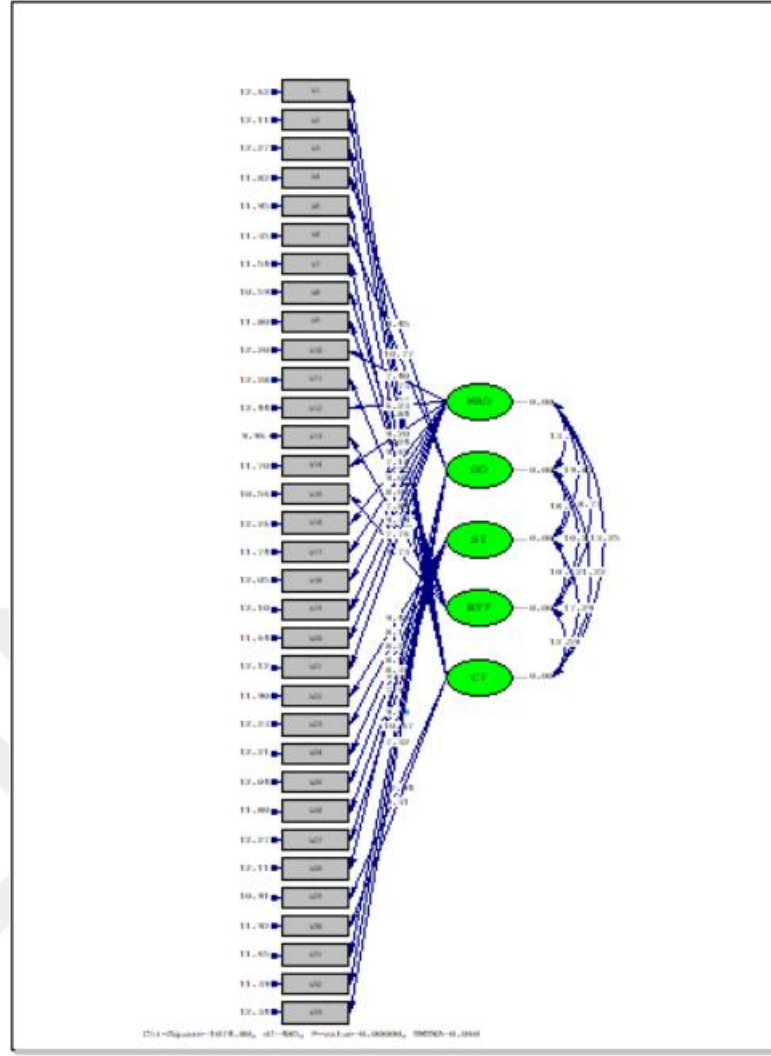
Comrey ve Lee (1992) 337 örneklem büyüklüğünü iyi olarak nitelendirmektedirler. Diğer bir ölçüt de KMO testi sonuçlarıdır. Araştırma kapsamında hesaplanan KMO sonuçları Tablo 15’de verilmiştir.

Tablo 15: İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği İçin Hesaplanan KMO Değerleri

KMO	p
.82	.000

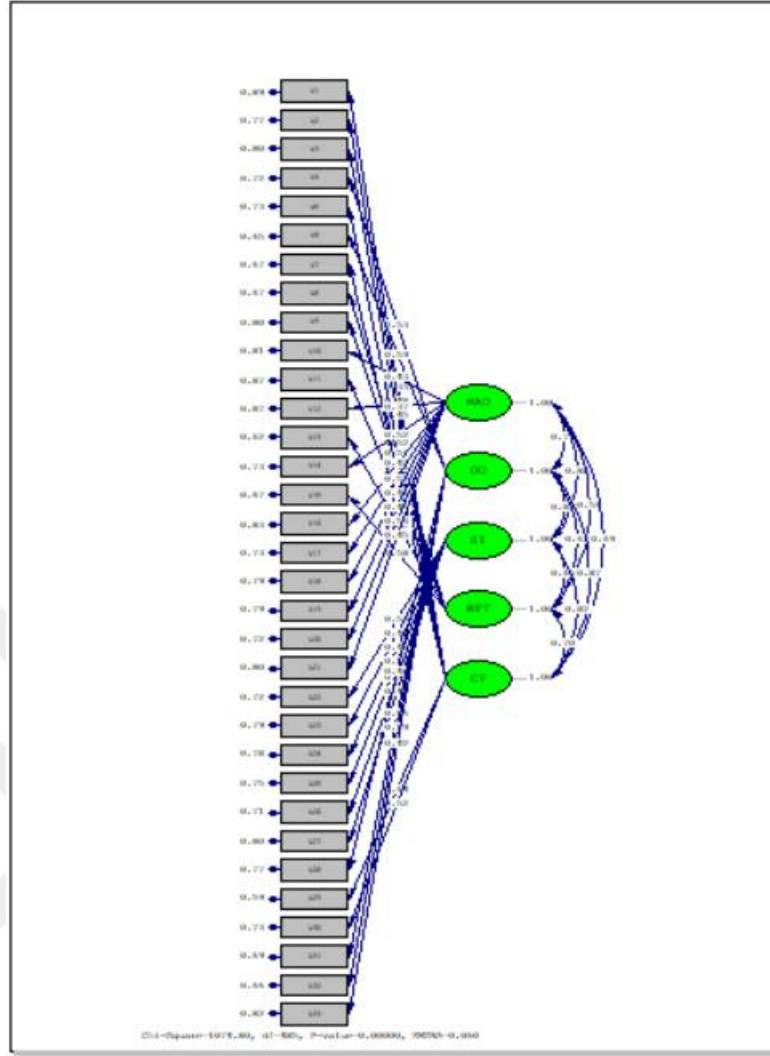
Leech, Barrett ve Morgan’a (2005) göre KMO değerinin .80 ve üzerinde olması örneklem büyüklüğünün iyi olduğunu göstermektedir. Normallik incelenmiştir. Normallik için her bir ölçek maddelerinden toplam puan alınmış, Kolmogorov-Smirnov testi yapılmış, çarpıklık değerleri incelenmiştir. Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre ölçek normal dağılım göstermemektedir ($p < .05$). Ancak çarpıklık değerleri -1 ile +1 değerleri arasındadır (-.29). Bu durum ölçekten elde edilen puanların normal dağılımdan önemli bir sapma göstermediği şeklinde yorumlanmıştır.

Tabachnick ve Fidell (2001) faktör sayısını saptamak ya da doğrulamak istendiğinde çok değişkenliğin olduğu sayıltısının kullanılmasını önermektedir. Bu araştırmada da bu sayıltı kullanılmıştır. Varsayımların test edilmesinden sonra DFA analizine geçilmiştir. Yapılan DFA sonucu t değerleri Şekil 5’de verilmiştir.

Şekil 5: İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği DFA t Değerleri

DFA’da ilk olarak t değerleri incelenmiştir. T değerinin 1.96’yı aşması .05 düzeyinde, 2.56’yı aşması ise .01 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. T değerlerine göre tüm maddeler .01 düzeyinde anlamlıdır. Bu gizil değişkenlerin gözlenen değişkenleri doğru bir şekilde açıkladığını göstermektedir. Daha sonra standartlaştırılmış çözüm değerleri incelenmiştir. Bu değerler Şekil 6’da verilmiştir.

Şekil 6: İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği DFA Standartlaştırılmış Çözüm Sonuçları

Şekil 6’da maddelerin solunda yer alan değerler hata varyanslarını göstermektedir. Burada tüm maddelerin hata varyansları küçük olarak değerlendirilebilir. Değerler .61 ile .90 arasındadır. İki sonuca göre de maddelerin hatalarının düşük olduğu görülmektedir. Sadece hata değeri .90 olan madde 11’in hata değerinin yüksek olarak değerlendirilebileceği ifade edilebilir. DFA’da uyum iyiliği indekslerini de incelemek gerekmektedir. Uyum iyiliği değerleri ile ilgili değerler Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16: İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği DFA Sonuçlarına İlişkin Uyum İyiliği Değerleri

İndeksler	Maddelere İlişkin Değerler	Mükemmel Uyum	İyi uyum
χ^2	1074.80		
sd	485		
p	.0		
χ^2 /sd	2.22	$\chi^2 /sd \leq 3.00$	$3.00 < \chi^2 /sd \leq 8.00$
RMSEA	0.06	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 < RMSEA \leq .08$
RMSEA (.90 GA)	0.06-0.07		
SRMR	0.06	$0 \leq SRMR \leq .05$	$.05 < SRMR \leq .10$
GFI	0.84	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI < .95$
AGFI	0.81	$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI < .90$
CFI	0.92	$.97 \leq CFI \leq 1.00$	$.95 \leq CFI < .97$
NFI	0.86	$.95 \leq NFI \leq 1.00$	$.90 \leq NFI < .95$
NNFI	0.92	$.97 \leq NNFI \leq 1.00$	$.95 \leq NNFI < .97$

Tablo 16 incelendiğinde, İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeğinde yer alan maddelere ait uyum iyiliği değerlerinin tablonun solunda, alınan ölçüt değerlerin ise tablonun sağdaki iki sütununda yer aldığı görülmektedir. χ^2 değeri .01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu uyumun olmadığı anlamına gelmektedir ancak örneklem büyüdükçe χ^2 anlamlı çıkabilmektedir. Bu yüzden χ^2 nin serbestlik derecesine bölümünden elde edilen 2.22 değeri mükemmel uyumu göstermektedir. RMSEA, SRMR, iyi uyumu göstermektedir. CFI, NFI, NNFI, GFI, AGFI iyi uyumun hemen altında değer almıştır. Bütüncül bir değerlendirme yapıldığında İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği'nin maddelerinin genel olarak kabul edilebilir düzeyde uyumu gösterdikleri ifade edilebilir.

Yapılan DFA sonucunda AFA ile keşfedilen yapının doğrulandığı sonucuna varılmıştır. Bu doğrultuda araştırmada kullanılmak üzere geçerli ve güvenilir bir ölçek elde edilmiştir, demek mümkündür.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında verileri analiz etmede hangi istatistiksel tekniklerin kullanılacağına karar vermek amacıyla normallik testi yapılmıştır.

Tablo 17: İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği Ve Alt Boyutlarına İlişkin Normallik Testi Sonuçları

	Toplam	Toplumsal Konulara Duyarlı Vatandaş	Kişisel Sorumluluk Sahibi Vatandaş	Evrensel Değerlere Sahip Vatandaş	Sosyal Değişime Açık Vatandaş	Çevresel Sorunlara Duyarlı Vatandaş
n	337	337	337	337	337	337
\bar{X}	141.32	40.60	26.11	26.55	18.77	29.29
S	12	3.57	3.01	2.78	2.94	3.75
Median	142	41	26	27	19	30
Minimum	107	27	14	19	8	19
Maksimum	165	45	30	30	25	35
Kolmogorov-Smirnov	.07	.12	.11	.15	.08	.11
P	.001	.000	.000	.000	.000	.000
Çarpıklık	-.29	-.82	-.60	-.58	-.25	-.45
Basıklık	-.53	.57	.02	-.52	.32	-.48

Tablo incelendiğinde, Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre İVAÖ toplam puan ve alt boyutlara ait puanlar normal dağılım göstermemektedir ($p < .05$). Ancak normallik için sadece Kolmogorov-Smirnov testine dayalı olarak karar verilmemektedir. Histogram grafikleri, çarpıklık ve basıklık değerleri de incelenmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1 ile -1 arasında değiştiği görülmüştür. Bu durumda verilerin normal dağılımdan önemli bir sapma göstermedikleri bulunmuştur.

Birinci ve ikinci araştırma sorularına yanıt vermek amacıyla betimsel istatistikler hesaplanmıştır. Üçüncü araştırma sorusuna yanıt vermek amacıyla bağımsız örneklem t-testi, İlişkisiz Ölçümler için tek yönlü varyans analizi ve Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Bazı değişkenler için veri sayısı çok az olduğu için parametrik testlerin yanında non-parametrik testler de kullanılmıştır.

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın alt problemleri doğrultusunda ölçme aracından elde edilen bulgular tablolar eşliğinde sunulmuştur.

4.1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algı düzeylerini belirlemek amacıyla ölçek maddelerine verdikleri cevaplar Tablo 18’de, betimsel istatistikler ise Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 18: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ölçek Maddelerine Verdikleri Cevaplar

MADDE	Hiç Katılmıyorum		Orta Derecede Katılıyorum		Tamamen Katılıyorum					
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
M1	14	4.2	26	7.7	29	8.6	83	24.6	185	54.9
M2	7	2.1	5	1.5	48	14.2	119	35.3	158	46.9
M3	13	3.9	19	5.6	32	9.5	107	31.8	166	49.3
M4	1	0.3	6	1.8	33	9.8	125	37.1	172	51
M5	2	0.6	11	3.3	48	11.2	81	24	195	57.9
M6	5	1.5	9	2.7	49	14.5	123	36.5	151	44.8
M7	3	0.9	2	0.6	48	14.2	155	46	129	38.3
M8	15	4.5	21	6.2	130	38.6	115	34.1	56	16.6
M9	5	1.5	15	4.5	69	20.5	150	44.5	98	29.1
M10	6	1.8	7	2.1	23	6.8	111	32.9	190	56.4
M11	6	1.8	9	2.7	72	21.4	148	43.9	102	30.3
M12	1	0.3	3	0.9	4	1.2	28	8.3	301	89.3
M13	8	2.4	14	4.2	84	24.9	149	44.2	82	24.3
M14	4	1.2	12	3.6	32	9.5	113	33.5	176	52.2
M15	12	3.6	33	9.8	132	39.2	102	30.3	58	17.2
M16	0	0	6	1.8	33	9.8	108	32	190	56.4
M17	5	1.5	14	4.2	42	12.5	87	25.8	189	56.1
M18	4	1.2	1	0.3	15	4.5	86	25.5	231	68.5

M19	7	2.1	11	3.3	19	5.6	59	17.5	241	71.5
M20	2	0.6	2	0.6	15	4.5	85	25.2	233	69.1
M21	6	1.8	8	2.4	14	4.2	79	23.4	230	68.2
M22	4	1.2	2	0.6	39	11.6	109	32.3	183	54.3
M23	10	3	15	4.5	69	20.5	128	38	115	34.1
M24	8	2.4	6	1.8	23	6.8	79	23.4	221	65.6
M25	6	1.8	6	1.8	20	5.9	104	30.9	200	59.3
M26	6	1.8	6	1.8	13	3.9	68	20.2	242	71.8
M27	1	0.3	1	0.3	11	3.3	76	22.6	247	73.3
M28	4	1.2	5	1.5	19	5.6	76	22.6	233	69.1
M29	6	1.8	7	2.1	22	6.5	88	26.1	211	62.6
M30	7	2.1	24	7.1	113	33.5	118	35	73	21.7
M31	8	2.4	11	3.3	50	14.8	132	39.2	134	39.8
M32	4	1.2	4	1.2	23	6.8	92	27.3	213	63.2
M33	6	1.8	3	0.9	37	11	111	32.9	180	53.4

Tablo 19: İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği Betimsel İstatistikleri

Betimsel istatistikler	Toplam
n	337
\bar{X}	141.32
S	12
Median	142
Minimum	107
Maksimum	165
Ranj	58
Çarpıklık	-.29
Basıklık	-.53

Tabloya göre 337 Sosyal Bilgiler öğretmen adayına ait ortalama 141.32, ortancası (median) 142 olarak hesaplanmıştır. Bu değerlerin birbirine yakın olması dağılımın normale yakın olduğunu göstermektedir. Katılımcılar en düşük 107, en yüksek 165 puan almışlardır. Bu durumda grubun ranjı 58'dir. Yine çarpıklık ve basıklık değerleri de puanların normal dağıldığını göstermektedir. Elde edilen

puanlarla ilgili karar vermek amacıyla uzman görüşü de alınarak Tablo 20 oluşturulmuştur.

Tablo 20: Ölçekten Elde Edilen Puanların Değerlendirilmesi İçin Ölçüt

Puan Aralığı	Karar
1.00-1.79	Çok Düşük
1.80-2.59	Düşük
2.60-3.39	Orta Düzeyde
3.40-4.19	Yüksek
4.20-5.00	Çok Yüksek

Yukarıda verilen tablodaki değerleri kullanabilmek için elde edilen puanların madde sayısına bölünmesi gerekmektedir. Tablo 19’da elde edilen 141.32 değeri madde sayısı olan 33’e bölüldüğünde 4.28 değeri elde edilmektedir. Bu değer de Tablo 20’deki değerler ile karşılaştırıldığında, 4.20’den daha yüksek olduğu için Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algı düzeylerinin çok yüksek olduğu ifade edilebilir.

4.2. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeyleri “İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği” Alt Boyutları Bakımından İncelenmesine İlişkin Bulgular

Ölçeğin alt boyutlarından elde edilen betimsel istatistikler Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21: İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği Alt Boyutları Betimsel İstatistikleri

	Toplumsal Konulara Duyarlı Vatandaş	Kişisel Sorumluluk Sahibi Vatandaş	Evrensel Değerlere Sahip Vatandaş	Sosyal Değişime Açık Vatandaş	Çevresel Sorunlara Duyarlı Vatandaş
N	337	337	337	337	337
\bar{X}	40.60	26.11	26.55	18.77	29.29
S	3.57	3.01	2.78	2.94	3.75
Median	41	26	27	19	30
Minimum	27	14	19	8	19

Maksimum	45	30	30	25	35
Ranj	18	16	11	17	16
Çarpıklık	-.82	-.60	-.58	-.25	-.45
Basıklık	.57	.02	-.52	.32	-.48

Tabloda verilen betimsel istatistiklere göre her bir boyuttaki ortalama değerler ile ortanca (median) değerler birbirine yakındır ve bu durum dağılımların normale yakın olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Toplumsal Konulara Duyarlı Vatandaş alt boyutu için en düşük 27, en yüksek 45; Kişisel Sorumluluk Sahibi Vatandaş alt boyutu için en düşük 14, en yüksek 30; Evrensel Değerlere Sahip Vatandaş alt boyutu için en düşük 19, en yüksek 30; Sosyal Değişime Açık Vatandaş alt boyutu için en düşük 8, en yüksek 25; Çevresel Sorunlara Duyarlı Vatandaş alt boyutu için en düşük 19, en yüksek 35 puan elde edilmiştir. Her bir alt boyut için ranj değerleri sırasıyla 18, 16, 11, 17 ve 16 olarak hesaplanmıştır.

Grubun iyi vatandaşlık algı düzeylerinin ölçüğün alt boyutlarına göre nasıl olduğunu bulmak amacıyla Tablo 21'deki değerlerden yararlanılmıştır. Toplumsal Konulara Duyarlı Vatandaş alt boyutu için elde edilen ortalama değer (40.60) madde sayısına (9) bölünmüşünde elde edilen 4.51 değeri Tablo 20 ile karşılaştırıldığında 4.20'den daha yüksek olduğu için Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının bu boyuta yönelik algılarının çok yüksek düzeyde olduğu ifade edilebilir.

Kişisel sorumluluk sahibi vatandaş alt boyutu için elde edilen ortalama (26.11) madde sayısına (6) bölündüğünde 4.35 değeri elde edilmiştir. Bu değer Tablo 20'deki değerlerle karşılaştırıldığında Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının kişisel sorumluluğa yönelik düzeylerinin çok yüksek olduğu ifade edilebilir.

Evrensel değerlere sahip vatandaş alt boyutu için elde edilen ortalama (26.55) madde sayısına (6) bölündüğünde 4.43 değeri elde edilmiştir. Bu değer Tablo 20 ile karşılaştırıldığında Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının evrensel değerlere yönelik algılarının çok yüksek olduğu bulunmuştur.

Sosyal değişime açık Vatandaş alt boyutu için elde edilen ortalama (18.77) madde sayısına (5) bölündüğünde 3.75 değeri elde edilmiştir. Bu değer Tablo 20'deki

değerler ile karşılaştırıldığında Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal değişime açık olma düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur.

Çevresel Sorunlara Duyarlı Vatandaş alt boyutu için elde edilen ortalama (29.29) madde sayısına (6) bölüldüğünde 4.88 değeri elde edilmiştir. Bu değer Tablo 20 ile karşılaştırıldığında Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çevresel sorunlara duyarlılık düzeylerinin çok yüksek olduğu ifade edilebilir.

4.3. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeyleri Çeşitli Değişkenlere (Cinsiyet, Sınıf, GANO, Anne-Baba Eğitim Durumu, Aile Gelir Durumu, Üniversiteye Gelmeden Önce Yaşadığı Yer) Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

4.3.1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algı düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t testi yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algısı Puan Ortalamalarının Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırılması

Grup	N	\bar{X}	S	Sd	T	P
Erkek	192	140.76	12.87	335	-1.02	.306
Kadın	145	142.08	10.73			

Tablo 22 incelendiğinde, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algısı puan ortalamalarının cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir ($t_{(335)} = -1.02$, $p > .05$). Bir başka anlatımla katılımcıların iyi vatandaşlık algısı puan ortalamaları arasındaki farklılık şanstın kaynaklanmakta ve erkek ya da kadın olmaları puan ortalamalarını etkilememektedir.

4.3.2. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerinin Sınıf Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algısı puan ortalamalarının sınıflarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla bağımsız örneklem için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonucu betimsel istatistikler Tablo 23'te ve ANOVA sonucu Tablo 24'te verilmiştir.

Tablo 23: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sınıfa Göre İyi Vatandaşlık Algısı Betimsel İstatistikleri

Sınıf	N	\bar{X}	S
1	90	141.06	11.91
2	73	140.66	13.03
3	80	139.79	11.66
4	94	143.40	11.43

Tablo 24: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Puan Ortalamalarının Sınıflarına Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	632.86	3	210.96	1.47	.222	-
Gruplar İçi	47743.59	333	143.37			
Toplam	48376.46	336				

Yapılan analiz sonucuna göre Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının puan ortalamaları sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$F_{(3-336)} = 1.47$, $p > .05$]. Başka bir ifadeyle, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algıları sınıf düzeylerine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir. Bu bulgu sınıf düzeyinin öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algıları üzerinde etkisinin olmadığı şeklinde de yorumlanabilir.

4.3.3. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerinin Anne Öğrenim Durumu Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algılarının anne öğrenim durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla bağımsız örneklem için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonucu betimsel istatistikler Tablo 25’te ve ANOVA sonucu Tablo 26’da verilmiştir.

Tablo 25: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Anne Öğrenim Durumuna Göre İyi Vatandaşlık Algısı Betimsel İstatistikleri

Anne Öğrenim	N	\bar{X}	S
Okuryazar Değil	44	138.36	13.18
İlköğretim	147	141.70	11.53
Ortaöğretim	101	142.39	12.29
Lisans	45	140.62	11.53

Tablo 26: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Puan Ortalamalarının Anne Öğrenim Düzeylerine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	544.57	3	181.52	1.26	.287	-
Gruplar İçi	47831.89	333	143.64			
Toplam	48376.46	336				

Yapılan analiz sonucuna göre Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının puan ortalamaları anne öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$F_{(3-336)} = 1.26$, $p > .05$]. Başka bir ifadeyle, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algıları anne öğrenim durumlarına bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir. Bu bulgu anne öğrenim durumunun öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algıları üzerinde etkisinin olmadığı şeklinde de yorumlanabilir.

4.3.4. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerinin Baba Öğrenim Durumu Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algılarının baba öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Okuryazar olmayan ve lisansüstü eğitim alan az sayıda baba bulunduğu için bu test tercih edilmiştir. Yapılan analiz sonucu Tablo 27’de verilmiştir.

Tablo 27: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algılarının Baba Öğrenim Durumuna Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Baba Öğrenim	N	Sıra Ort.	sd	Ki-kare	p	Anlamlı Fark
Okuryazar Değil	12	169.08	4	.51	.973	-
İlköğretim	119	164.95				
Ortaöğretim	131	173.50				
Lisans	67	167.81				
Lisansüstü	8	165.44				

Tablo incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algılarının baba öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir ($p > .05$). Bu bulguya göre daha çok eğitilmiş ya da daha az eğitilmiş babaları olan katılımcılar benzer düzeyde iyi vatandaşlık algısına sahiptir. Bir başka ifadeyle, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının baba öğrenim durumları iyi vatandaşlık algılarını etkilememektedir.

4.3.5. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerinin Aile Gelir Durumu Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algılarının aile gelir durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla bağımsız örneklem için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonucu betimsel istatistikler Tablo 28’de ve ANOVA sonucu Tablo 29’da verilmiştir.

Tablo 28: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Aile Gelir Durumuna Göre İyi Vatandaşlık Algısı Betimsel İstatistikleri

Aile Gelir Durumu	N	\bar{X}	S
1600 TL'nin Altı	59	139.28	13.55
1601-3000 TL	160	142.54	11.93
3001-6000 TL	95	139.94	11.35
6001 TL üstü	23	143.80	9.95

Tablo 29: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Puan Ortalamalarının Aile Gelir Durumlarına Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	807.11	3	269.04	1.88	.132	-
Gruplar İçi	47569.35	333	142.85			
Toplam	48376.46	336				

Yapılan analiz sonucuna göre Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının puan ortalamaları aile gelir durumuna göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$F_{(3-336)} = 1.32, p > .05$]. Başka bir ifadeyle, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algıları aile gelir durumlarına bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir. Bu bulgu aile gelir durumunun öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algıları üzerinde etkisinin olmadığı şeklinde de yorumlanabilir.

4.3.6. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerinin Yaşadıkları Yer Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algılarının geldikleri yere göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla One Way ANOVA testi yapılmıştır. Analiz sonucu betimsel istatistikler Tablo 30'da ve ANOVA sonucu Tablo 31'de verilmiştir.

Tablo 30: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının geldikleri yere göre iyi vatandaşlık algısı betimsel istatistikleri

Gelinen Yer	N	\bar{X}	S
Köy	52	139.98	12.62
Şehir	178	141.03	11.15
Büyükşehir	106	142.45	13.09

Tablo 31: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının puan ortalamalarının geldikleri yere göre ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	245.89	2	122.94	.85	.428	-
Gruplar İçi	48117.02	333	144.50			
Toplam	48362.91	335				

Yapılan analiz sonucuna göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının puan ortalamaları geldikleri yere göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$F_{(3-336)} = .85, p > .05$]. Başka bir ifadeyle, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algıları geldikleri yere bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir. Bu bulgu gelinen yerin öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algıları üzerinde etkisinin olmadığı şeklinde de yorumlanabilir.

4.3.7. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algı Düzeylerinin GANO Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algılarının genel not ortalamalarına göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla bağımsız örneklem için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Ortalaması 2'nin altında sadece iki öğretmen adayı bulunduğu için bu kategori ile ortalaması 2.1-2.5 kategorisi birleştirilmiş ve tek bir kategori haline getirilmiştir. Ayrıca birinci sınıfların genel not

ortalamları mevcut olmadığı için 2, 3 ve 4. Sınıflar analize dahil edilmiştir. Analiz sonucu betimsel istatistikler Tablo 32’de ve ANOVA sonucu Tablo 33’de verilmiştir.

Tablo 32: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Genel Not Ortalamalarına Göre İyi Vatandaşlık Algısı Betimsel İstatistikleri

Genel Not Ortalaması	N	\bar{X}	S
0-2.5	36	138.72	12.42
2.6-3	98	141.45	10.65
3.1-3.5	87	141.82	13.14
3.6-4	26	143.73	12.76

Tablo 33: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Puan Ortalamalarının Genel Not Ortalamalarına Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	415.11	3	138.37	.95	.416	-
Gruplar İçi	35325.70	243	145.37			
Toplam	35740.81	246				

Yapılan analiz sonucuna göre Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının puan ortalamaları genel not ortalamalarına göre anlamlı farklılık göstermemektedir [$F_{(3-246)} = .95, p > .05$]. Başka bir ifadeyle, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algıları genel not ortalamalarına bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir. Bu bulgu genel not ortalamasının öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algıları üzerinde etkisinin olmadığı şeklinde de yorumlanabilir.

V. BÖLÜM

5. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu bölümde ilk olarak, çalışmanın temel problemi ve alt problemleri doğrultusunda elde edilen bulgulardan ortaya çıkan sonuçlar yazılmıştır. Sonuçlar daha sonra literatür dikkate alınarak tartışılmıştır. En sonda ise sonuçlar doğrultusunda öneriler yapılarak bitirilmiştir.

5. 1. SONUÇ ve TARTIŞMA

Gelişen ve değişen toplumlarda iyi, etkin, üretken ve sorumlu bireyler yetiştirmede öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Temel gayesi iyi vatandaş yetiştirmek olan Sosyal Bilgiler dersi ve bu dersin uygulayıcısı öğretmenlerin de bu anlayış ile aldıkları lisans eğitimi süresince edindikleri yeterlilikler ve iyi vatandaşlık algıları bu hususta önem kazanmaktadır.

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algı düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilen geçerliği ve güvenilirliği alınan “İyi Vatandaşlık Algısı” ölçeği çalışma grubuna uygulandığında, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının ölçekten aldığı 141.32 puan neticesinde iyi vatandaşlık algı düzeylerinin çok yüksek olduğu söylenebilir. Bu bulguyu, öğretmen adaylarının üniversiteye gelmeden önce içinde buldukları ortamdan (aile ve çevre), almış oldukları eğitimlerden ve üniversite eğitimleri sürecinde vatandaşlık eğitimi ile ilgili derslerden olumlu yönde etkilenmeleri şeklinde açıklamak mümkündür.

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algı düzeyleri “İyi Vatandaşlık Algısı Ölçeği” alt boyutlarına göre değerlendirildiğinde ise; Toplumsal Konulara Duyarlı Vatandaş alt boyutu için elde edilen ortalama değer 40.60 olmasından dolayı Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının bu boyuta yönelik algılarının çok yüksek düzeyde olduğu, Kişisel Sorumluluk Sahibi Vatandaş alt boyutu için bulunan ortalamanın 26.11 sonucunda öğretmen adaylarının kişisel sorumluluğa yönelik algısının çok yüksek düzeyde olduğu, Evrensel Değerlere Sahip Vatandaş alt boyutu için yapılan analiz sonucuna ortalamanın 26.55 bulunmasından dolayı öğretmen adaylarının evrensel değerlere yönelik algılarının çok yüksek olduğu, Sosyal

Değişime Açık Vatandaş alt boyutu için elde edilen 18.77 ortalama ile Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal değişime açık olmaya yönelik düzeylerinin yüksek olduğu ve Çevresel Sorunlara Duyarlı Vatandaş alt boyutu için elde edilen ortalama 29.29 değerinin Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının çevresel sorunlara duyarlılık düzeylerinin çok yüksek olduğu sonuçlarına varılmıştır. İyi vatandaşlık anlayışının özellikleri içerisinde de yer alan bu alt boyutlar temelde iyi vatandaşın çerçevesini çizen unsurlardır. Alt boyutlara ait değerlerin yüksek olması öğretmen adaylarının bu niteliklere sahip olduğu ve bu duruma bağlı olarak iyi vatandaşlık algısının da yüksek olduğunun göstergesi niteliğindedir.

Araştırmada elde edilen bir başka bulgu da Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algısı puanlarının cinsiyetlerine göre farklılık göstermediği yönündedir. Kadın ve erkek öğretmen adaylarının toplumsal sorunlara karşı duyarlı ve bu sorunlara çözüm üretebilen, sorumluluk sahibi vatandaşlar olarak iyi vatandaşlık algılarının cinsiyete bağlı olmaksızın yüksek olduğu sonucuna varıldığını ve bunun istendik bir durum olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmada elde edilen bir başka bulgu ise, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sınıf düzeyine göre iyi vatandaşlık algılarının farklılık göstermediği yönünde olmuştur. Öğretmen adaylarının eğitimin başlangıç noktasını oluşturan ailede, temel ve ortaöğretimde vatandaşlıkla ilgili bilgiler ve dersler almaları, üniversite yaşamları boyunca edindikleri bilgi ve beceriler iyi vatandaşlık algılarının sınıf düzeyine göre farklılık göstermediği ve sınıf düzeyine göre değişmediği şeklinde açıklamak mümkündür.

Öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algılarının anne ve baba öğrenim durumuna göre değerlendirildiğinde ise, anne ve baba öğrenim durumunun öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algıları üzerinde etkisinin olmadığı ve çok eğitilmiş veya az eğitilmiş anne-babaya sahip olmanın katılımcının iyi vatandaş algısını değiştirmedeği görülmüştür. Bu durumu anne ve babanın kendilerini iyi bir vatandaş olarak yetiştirmesi ve kendi vatandaşlık anlayışlarını çocuklarına aşılması olarak değerlendirmek mümkündür.

Araştırmada elde edilen başka bir bulguda ise, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının aile gelir durumunun iyi vatandaş algısı üzerinde etkisi olmadığı görülmüştür. Toplumun temel kurumu olan ailenin gelir durumunun katılımcının iyi

vatandaşlık algısına yönelik değişiklik göstermediği, maddiyat ile vatandaşlık anlayışı arasında bir bağın kurulmadığı, her bireyin iyi ve etkin vatandaş olarak kendilerini ifade ettiğini söylemek mümkündür.

Araştırmada ayrıca Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının geldikleri yerlerin iyi vatandaşlık algıları üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı, büyükşehirde yaşayan katılımcı ile köyde yaşayan katılımcının iyi vatandaşlık algı düzeylerinin farklılık göstermediği görülmüştür. Öğretmen adaylarının yaşadıkları yerlerde vatandaşlık anlayışına yönelik kültürün aynı olduğu, alınan eğitimin de bu duruma etkisi olduğunu düşünmek mümkündür.

Araştırmada ayrıca Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının lisans eğitiminde derslerdeki başarısı ve aldıkları notlar sonucunda elde edilen genel not ortalamalarının iyi vatandaşlık algıları üzerine bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir. Başka bir deyişle genel not ortalamaları ile iyi vatandaş algısı arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Temel amacı iyi vatandaş yetiştirmek olan Sosyal Bilgiler dersinin öğretmenlerinin hizmet öncesi eğitimini aldıkları Sosyal Bilgiler lisans programına başlamadan önce iyi ve etkin vatandaş olma yetisine sahip bireyler oldukları, Sosyal Bilgiler lisans programında aldıkları dersler ile de bu algılarını geliştirdikleri söylenebilir.

Araştırmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, öğretmen adaylarının üniversite ve üniversite öncesindeki eğitimlerinden, yetiştikleri ailelerinden ve içinden geldikleri çevreden iyi vatandaşlık beklentileri adına yeterli düzeyde faydalandıklarını söylemek mümkündür. Alan yazındaki ilgili çalışmalara baktığımızda Ersoy ve Öztürk (2015)'ün yaptığı araştırma, araştırmanın sonucunu destekler yönde bulgular taşımaktadır. Ersoy ve Öztürk, öğretmen adaylarının vatanseverlik algısı üzerinde ailelerinin ve sosyal çevrelerinin etkili olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca Tupper, Cappello ve Seigny (2010) lise öğrencileri ile yaptıkları çalışmalarında, katılımcıların kendilerini “iyi vatandaşlar” olarak gördüklerini ve vatandaş olarak gelecekteki katılımları konusunda endişe duymadıklarını yani kendilerine güvendiklerini ortaya koymuşlardır. Martin ve Chiodo (2007) da lise öğrencileri ile yaptıkları çalışmada, öğrencilerin yaşlarına uygun olarak iyi vatandaşlık faaliyetlerine katılabilecekleri yönünde görüşlerini ortaya koymuşlardır. Katılımcıların, “başkalarına yardım etmek, kurallara uymak,

vatanseverlik, başkalarına saygı” kategorilerinde cevaplar verdikleri görülmüştür. Bu çalışmalar da bize üniversite öncesinde ailenin ve çevrenin gençler üzerinde etkili olduğunu ve bu doğrultuda gençlerin iyi vatandaş olma konusunda kaygı duymadığını ve mensubu olduğu ülkeye iyi vatandaşlık bağı ile bağlı olduklarını destekler yönde bulgular göstermektedir, demek mümkündür.

Araştırmanın sonuçlarına benzer yönde ayrıca, Sağlam (2011) da öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerini incelediği çalışmasında, Sosyal Bilgiler ve sınıf öğretmeni adaylarının etkili vatandaşlık düzeylerini yüksek olarak tespit etmiştir. İlgili çalışmada ayrıca cinsiyet, yaşadığı yer, aile gelir düzeyi değişkenlerine göre de adayların yeterliklerinin farklılaşmamasını araştırmamız sonuçlarına paralel olarak değerlendirmek mümkündür.

Benzer olarak Acun, Demir ve Göz (2010)’ün öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algı düzeylerini tespit etmek istediği çalışmada da öğretmen adaylarının yüksek oranda iyi vatandaşlık davranışlarını gösterdikleri sonucu, çalışmamızın ulaştığı sonuç ile paralellik göstermektedir. Yeşilbursa (2015) tarafından, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına yönelik yapılan çalışma sonucunda ise, “Değer Boyutu, Ahlaki ve Etik Davranışlar Boyutu, Çevresel Sorumluluk Boyutu, Vatandaşlık Görev ve Sorumlulukları Boyutu” ve elde edilen bulgular, araştırmamızın “Toplumsal Konulara Duyarlı Vatandaş, Kişisel Sorumluluk Sahibi Vatandaş, Evrensel Değerlere Sahip Vatandaş, Çevresel Sorunlara Duyarlı Vatandaş” boyutları ile benzerlik göstermektedir. Bu çalışmanın yanı sıra Yiğit (2017)’in Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Türk vatandaşlığına yönelik bakış açılarını ve vatandaşlık algılarını belirlemeyi amaçladığı çalışmasındaki sorumluluk temelli vatandaşlık anlayışı sonucu ve O'Brien ve Smith (2011)’in öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algılarını inceledikleri çalışmasında öğretmen adaylarının vatandaşlığı “kişisel sorumlu vatandaş” olarak algıladıkları, vatandaşlığı öğretirken ise “adalet odaklı” olarak aktaracakları sonucu bu çalışmada yer alan “Kişisel Sorumluluk Sahibi Vatandaş” boyutu ile benzerlik göstermektedir. Martin (2008), ilkokul ve ortaokul öğretmen adayları ile iyi vatandaşın nitelikleri ve mevcut vatandaşlık algıları üzerine yaptığı çalışmasında öğretmen adaylarının “başkalarına yardım eden ve yasaları takip eden” yönde bir algıya sahip oldukları sonucu, bu çalışmada yer alan evrensel değerlere sahip vatandaş boyutu ile benzerlik göstermektedir. Kılınç (2015)’in sınıf öğretmenleri ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaşlık kavramı hakkındaki görüşleri üzerine

yaptığı çalışmada ortaya çıkan muhafazakarlık boyutunda yer alan ahlaki değerlere dikkat etme durumu ile bu çalışmadaki toplumsal konulara duyarlı vatandaş boyutu benzerlik taşımaktadır.

Alan yazında farklı örneklem grubunun kullanıldığı çalışmalarda ise Kızılay (2015) ortaokul öğrencilerinin iyi vatandaşta bulunması gereken özellikleri ile ilgili görüşlerini aldığı çalışma sonucunda ortaya çıkan değer, çevre ve sorumluluk boyutu bu çalışma ile benzerlikler göstermektedir. Kılınç ve Dere (2013) lise öğrencilerinin iyi vatandaşlık hakkındaki görüşlerini belirlemeye yönelik yaptığı çalışma neticesinde ise benzer olarak sosyal kaygı boyutunda iyi vatandaşlık algısına sahip oldukları ahlak kuralları ve toplumsal değerlere karşı saygılı olmayı iyi vatandaşın temel özellikleri olarak nitelendirilmiştir. Bu durum çalışmamızda yer alan milli ve ahlaki değerler boyutuna ait ortalamanın yüksek olması ile de benzerlik göstermektedir.

Alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde araştırma sonuçlarımızla benzerlik göstermeyen çalışmalara da rastlanmıştır. Örneğin, Kansu (2017)'nin öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerini ve demokrasi anlayışlarına ilişkin algılarını ölçtüğü çalışmasında, Sınıf ve Fen Bilgisi öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık ve demokrasi algılarının çalışmamızdan farklı olarak birbirine benzer ve düşük düzeyde çıkmıştır. Keleş ve Tonga (2014) ise öğrencilerin vatandaşlık bilincini etkileyen faktörlere yönelik olarak öğretmenlerin görüşlerini belirlemeye yönelik çalışmalarının sonucunda farklı olarak iyi vatandaş yetiştirmek için aile bireylerinin eğitiminin önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

5.2. ÖNERİLER

Araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda yapılacak öneriler şu şekilde ifade edilebilir:

1. Bu çalışmanın Türkiye'deki üniversitelerin eğitim fakültelerinde yer alan Sosyal Bilgiler öğretmenliği bölümünde öğrenim gören diğer öğretmen adaylarını kapsayacak şekilde yapılması önerilebilir.
2. İyi vatandaşlık algısını belirlemeye yönelik yapılan nitel ve nicel çalışmaların artırılması ve farklı değişkenler açısından karşılaştırılması önerilebilir.

3. İyi vatandaşlık algısına yönelik, eğitim fakültelerinin farklı bölümlerinde (farklı örneklemelere) uygulamalar önerilebilir.
4. Aile, okul ve çevre faktörlerinin iyi vatandaş yetiştirme görevini üstlendiği görülmektedir. Bu faktörlerin iyi vatandaş yetiştirmedeki etkilerini ortaya koymayı amaçlayan nitel çalışmalar önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Acun, İ., Demir, M. ve Göz, N. L. (2010). Öğretmen adaylarının vatandaşlık yeterlilikleri ile eleştirel düşünme becerileri arasındaki ilişki. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 107-123.
- Akdağ, H. ve Taşkaya, S. M. (2013). Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitiminin Sosyal Bilgiler Öğretimindeki Yeri. R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.). *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (İçinde s. 293-318). Ankara: Pegem Akademi.
- Akhan, N. E. (2013). Sosyal Bilgilerde Ekonominin Yeri ve Önemi. R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.). *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (İçinde s. 389 - 407). Ankara: Pegem Akademi.
- Akhan, N. E. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler lisans programı üzerine düşünceleri, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 32(1), 267-289.
- Akhan, O. (2011). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sosyolojinin Yeri ve Önemi. R. Turan, A. M. Sünbül ve H. Akdağ (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar II*. (İçinde s. 126 - 134). Ankara: Pegem Akademi.
- Akpınar, M. ve Kaymakçı, S. (2012). Ülkemizde sosyal bilgiler öğretiminin genel amaçlarına karşılaştırmalı bir bakış. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20 (2), 605-626.
- Akyüz, Y. (2008). *Türk Eğitim Tarihi "M.Ö.1000 – M.S. 2008"*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Allen, M. G. & Stevens, R. L. (1998). *Middle grades social studies: teaching and learning for active and responsible citizenship. (Second edition)*. New Jersey: Pearson Education.
- Arslan, S. ve Özpınar, İ. (2008). Öğretmen nitelikleri: ilköğretim programlarının beklentileri ve eğitim fakültelerinin kazandırdıkları, *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 2(1), 38-63.
- Aslanargun, E. (2007). Okul-aile işbirliği ve öğrenci başarısı üzerine bir tarama çalışma, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 119-135.

- Ata, B. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı. C. Öztürk (Ed.). Sosyal Bilgiler Öğretimi (İçinde s. 33-47). Ankara: Pegem Akademi.
- Bakioğlu, A. ve Kurt, T. (2009). Öğretmenlerin demokrasi vatandaşlık ve vatanseverlik algılarının nitel olarak incelenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29, 19-39.
- Baloğlu Uğurlu, N. (2013). 8. Sınıf Amerikan ve Türk öğrencilerinin vatandaşlık ile ilgili algılarının karşılaştırılması. *Eğitim ve Bilim*, 38(170), 281-293.
- Barr, R., Barth, L. J. ve Shermis, S. S. (2013). Sosyal Bilgilerin Doğası. (C. Dönmez, Çev. Ed.). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bayır, Ö. G. (2016). Nitelikli toplumları oluşturmada sosyal bilgiler dersinin rolü: sınıf öğretmeni adaylarının görüşleri. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 7(4), 493-520.
- Bilgili, A. S. (2008). Geçmişten Günümüze Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler. A.S. Bilgili (Ed.). Sosyal Bilgilerin Temelleri (İçinde s. 1-34). Ankara: Pegem Akademi.
- Brown, T. A. (2006). *Confirmatory Factor Analysis for Applied Research*. (First Edition). NY: Guilford Publications, Inc.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Comrey, A. L. & Lee, H. B. (1992). *A first course in factor analysis* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Çatak, M. (2016). Sosyal Bilgiler Programlarının Tarihi Gelişimi. S. Şimşek (Ed.). Sosyal Bilgiler ve Sınıf Öğretmenleri İçin Sosyal Bilgiler Öğretimi (İçinde s. 1-26 Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çelikkaya, T. ve Seyhan, O. (2016). Değerlerin kazanılmasındaki etkili faktörler (Öğrenci Görüşleri). *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(36), 167-191.
- Çoban, A. (2014). Temel Kavramlar. G. Ocak (Ed.). Öğretim İlke ve Yöntemleri (İçinde s. 3 - 55). Ankara: Pegem Akademi.

- Çolak, B. (2016). *Çek Cumhuriyeti*. C. Öztürk (Ed.). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programları. (İçinde s. 105-129). Ankara: Pegem Akademi.
- Dam, H. (2008). Öğrencinin okul başarısında aile faktörü. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14), 75-99.
- Dere, İ., Kızılay, N. ve Alkaya, S. (2017), İyi vatandaş kavramı ailede ve okulda iyi vatandaşlık eğitimi hakkında velilerin görüşleri ve algıları. *International Journal of Euroasia Social Sciences*, 8(30), 1974-1993.
- Doğan, İ. (2007). *Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2005). Sosyal Bilgiler Öğretimi. C. Öztürk ve D. Dilek (Ed.). Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. (İçinde s. 17-52). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Dönmez, C. (2003). Sosyal Bilimler Ve Sosyal Bilgiler. C. Şahin (Ed.). Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal bilgiler. (İçinde s. 31-41). Ankara: Gündüz Eğitim Ve Yayıncılık.
- Dönmez, C. ve Yazıcı, K. (2008). *T.C. İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük Konularının Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Dönmez, C. ve Yazıcı, K. (2015). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem A Akademi.
- Durualp, E. ve Doğan, İ. (2018). Sekizinci sınıf öğrencilerinin vatandaşlık algısının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47, 291-316.
- Ellis, A. K. (2007). Teaching and learning elementary social studies. (8th edition). Boston: Pearson Education Inc.
- Erdem, A. R. ve Sarpkaya, R. (2010). Eğitim sistemimizin yetiştirmek istediği insan tipi açısından eğitim denetimimizin irdelenmesi. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 5(4), 1793-1812.
- Erden, M. (tarihsiz). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İstanbul: Alkım Yayınları.

- Ersoy, A. F. (2007). *Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri* (Yayınlanmamış Doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ersoy, A. F. (2012). Annelerin vatandaşlık algısı çocuklarında vatandaşlık bilinci geliştirme uygulamaları ve karşılaştıkları sorunlar, *Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi Dergisi*, 12(3), 2111-2124.
- Ersoy, A. F. (2016). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenleri ve öğrencilerinin algısı. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 67-83.
- Ersoy, A. F. & Öztürk, F. (2015). Patriotism as a citizenship value: perceptions of social studies teacher candidates. *Elementary Education Online*, 14(3), 974-992.
- Eskicumalı, A. (2012). Eğitimin Temel Kavramları. Y. Özden ve S. Turan (Ed.). Eğitim Bilimine Giriş (içinde s. 2 - 22). Ankara: Pegem Akademi.
- Farris, P. J. (2007). *Elementary and middle school social studies: an interdisciplinary, multicultural approach*. (5th edition). Illinois: Waveland Press, Inc.
- Field, A. (2013). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics* (4. Baskı). London: SAGE Publishing
- Foerster, F. W. (1995). *İyi İnsan, İyi Vatandaş*. (3. Baskı) İstanbul: Doğan Kardeşler Yayıncılık.
- Garcia, J. & Michaelis, J. U. (2000). *Social studies for children: a guide to basic instruction*. (12th edition). Boston: Pearson Education Inc.
- Gençtürk, E. ve Sarpkaya, G. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yeterlikleri. M. Safran (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (İçinde s. 49-66). Ankara: Pegem Akademi.
- Güven, İ. (2015). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Güven, S. (2011). Sosyal Bilgiler Dersinde vatandaşlık eğitimi ve vatandaşlık eğitiminde modeller. R. Turan ve A. M. Sünbül ve H. Akdağ (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar II* (İçinde s.36-56). Ankara: Pegem Akademi.

- Güven, S. ve Tertemiz, N. ve Bulut, P. (2009). Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 1-24.
- Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2012). Etkili vatandaşlık eğitimi için bir öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 39-54.
- Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J. & Anderson, R.E. (2010) *Multivariate Data Analysis*. 7.Baskı, Pearson: New York.
- Hocaoğlu, D. (2001). *Gençlik, İyi İnsan, İyi Vatandaş*. Gülemdam, 6(2), 24-25.
- Hooper, D., Coughlan, J. & Mullen, M. (2008). Structural equation modeling: Guidelines for determining model fit. *The Electronic Journal of Business Research Methods*. 6 (1), 53–60.
- Hu, L.T. & Bentler, P. M. (1995). *Evaluating Model Fit*. In R. . Hoyle (Ed.), *Structural equation modeling: concepts, issues and applications*. London: Sage Publications.
- Hutcheson, G. & Sofroniou, N. (1999). *The Multivariate Social Scientist: Introductory Statistics Using Generalized Linear Models*. SAGE: CA. <https://doi.org/10.4135/9780857028075>
- İçen, M., Öztürk, C. ve Yılmaz, A. (2017). Vatandaşlık duygusu ölçeği güvenirlik ve geçerlik çalışması. *International Journal of Field Education*, 3 (2), 26-36.
- İlgaz, S. (2008). Sosyal Bilim Disiplinleri. A. S. Bilgili (Ed.). *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (İçinde s. 55 -148). Ankara: Pegem Akademi.
- İnan, S. (2014). Sosyal Bilgiler Eğitimi: Nedir, Ne Zaman ve Neden ?. S. İnan (Ed.). *Sosyal Bilgiler Eğitimine Giriş* (İçinde. 1-21). Ankara: Anı Yayıncılık.
- İnci, S. (2009). *Türkiye sosyal bilgiler programının karşılaştırmalı incelemesi (Kanada (Ontorio), İrlanda, ABD (New York, Kaliforniya), Finlandiya, Yeni Zelanda)*. (Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Jöreskog, K. G. & Sörbom, D. (1993). *LISREL 8: Structural Equation Modeling with the Simplis Command Language*. USA: Scientific Software international, Inc.
- Kabapınar, Y. (2014). *Kuramdan Uygulamaya Sosyal Bilgiler Öğretimi*. (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

- Kan, Ç. (2009). Sosyal bilgiler eğitiminde küresel vatandaşlık. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 25-30.
- Kansu, C. Ç. (2017). Öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerinin ve demokrasi anlayışlarına ilişkin algılarının incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 22-36.
- Kara, C., Topkaya, Y. ve Şimşek, U. (2012). Aktif vatandaşlık eğitiminin sosyal bilgiler programındaki yeri. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken*, 4(3), 147 - 159.
- Karaduman, H. (2016). Yeni Zellanda. C. Öztürk (Ed.). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programları. (İçinde s. 431-461). Ankara: Pegem Akademi.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karatekin, K. ve Sönmez, Ö. F. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Neden Coğrafya?. D. Dilek (Ed.). Sosyal Bilgiler Eğitimi (İçinde s.151-175). Ankara: Pegem Akademi.
- Kaya, B. (2016). İrlanda Cumhuriyeti. C. Öztürk (Ed.). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programları. (s.213-232). Ankara: Pegem Akademi.
- Kaya, E. ve Öner, G. (2017). 100. Yaşındaki sosyal bilgiler dersini sosyalleşme ve toplu öğretim ekseninde yeniden düşünmek, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 1-25.
- Keleş, H. ve Tonga, D. (2014). Öğrencilerin vatandaşlık bilincini etkileyen faktörlere ilişkin öğretmen görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 61-85.
- Kelloway, K. E. (1989). *Using Lisrel for Structural Equation Modeling: A Researcher's Guide*. London: Sage.
- Kılıçoğlu, G. (2015), Sosyal Bilgiler Tanımı, Dünyada ve Ülkemizde Gelişimi ve Önemi, M. Safran(Ed.). Sosyal Bilgiler Öğretimi (İçinde 3 -16). Ankara: Pegem Akademi.
- Kılınç, E. (2015). Sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenlerinin iyi vatandaş kavramı hakkındaki görüşleri. *Route Educational And Social Sciense Journal*, 2(3), 194-206.

- Kılınç, E. ve Dere, İ. (2013). Lise öğrencilerinin iyi vatandaş kavramı hakkındaki görüşleri. *Sosyal Bilgiler Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 103-124.
- Kızılay, N. (2015). Sosyal bilgiler öğretmenim: bana göre iyi vatandaş, *Turkish Studies International Periodical for the Languages. Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(11), 987 - 1006.
- Koçoğlu, E. ve Erdoğan, E. (2016). Dini ve Ahlaki Değerlerle Sosyal Bilgiler Öğretimi. R. Sever, M. Aydın ve E. Koçoğlu (Ed.). *Alternatif Yaklaşımlarla Sosyal Bilgiler Eğitimi*. (İçinde s. 539-560). Ankara: Pegem A Akademi.
- Kop, Y. (2016). Finlandiya. C. Öztürk (Ed.). *Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programları* (İçinde s. 131-141). Ankara: Pegem Akademi.
- Köroğlu, C. Z. ve Köroğlu, M. A. (2016). Bilim kavramının gelişimi ve günümüz sosyal bilimleri üzerine. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 1-15.
- Köse, T. Ç. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretiminde değerler eğitimi. S. Şimşek (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (İçinde s. 245-270). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Köstüklü, N. (2006). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi*. Konya: Ofset Matbaacılık.
- Küçük, M. ve Yangın, S. (2012). Öğrenme ve Öğretme Süreçleri. M. Küçük ve S. Yangın (Ed.). *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (İçinde s. 35-48). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kültür Bakanlığı. (1938). *Ortaokul Programı*. İstanbul: Devlet Matbaaları.
- Kuş, Z. ve Aksu, A. (2017). Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi hakkında sosyal bilgiler öğretmenlerinin inançları. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(8), 18-41.
- Leech, N. L., Barrett, K. C., & Morgan G. A. (2005). *SPSS for intermediate statistics: use and interpretation* (2nd ed.). London: Erlbaum.
- Maarif Vekâleti. (1924). *İlk Mekteplerin Müfredat Programı*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Maarif Vekâleti. (1930). *İlk Mektep Müfredat Programı*. İstanbul: Devlet Matbaaları.

- Maarif Vekâleti. (1931). *Orta Mektep Müfredat Programı*. İstanbul: Devlet Matbaaları.
- Martin, L. A. (2008) Elementary and secondary teacher education students' perspectives on citizenship. *Action in Teacher Education*, 30(3), 54-63.
- Martin, L.A & Chiodo, J.J. (2007). Good Citizenship: What students in rural schools have to say about it. *Theory & Research in Social Education*, 35(1), 112-134.
- Martorella, P. H. (1998). *Social studies for elementary school children: Developing young citizens*. (2nd edition). New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Martorella, P. H. (2001). *Teaching social studies in middle and secondary schools*. (3rd edition). New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Maxim, G. W. (2003). *Dynamic social studies for elementary classrooms*. (7th Edition). New Jersey: Pearson Education Inc.
- MEB. (1949). *Ortaokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1961). *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1962). *Ortaokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1968). *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1970). *Ortaokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1988). *Ortaokul Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1990). *İlkokul Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1998). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. *Tebliğler Dergisi*, 61 (2487).
- MEB. (2005a). 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Programı. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- MEB. (2005b). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Kılavuzu. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. Ankara.

- Merey, Z. (2012). *Türkiye ve ABD'deki sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların katılım haklarına yer verilme düzeyinin karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Merey, Z., Karatekin, K. ve Kuş, Z. (2012). İlköğretimde vatandaşlık eğitimi: karşılaştırmalı kuramsal bir çalışma. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(3), 795-821.
- Meydan, A. (2013). Sosyal Bilgilerde Coğrafyanın Yeri ve Önemi. R. Turan, ve K. Ulusoy (Ed.). *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (İçinde s. 157 - 172). Ankara: Pegem Akademi.
- O'Brien, J. L. & Smith, J. M. (2011). Elementary education students' perceptions of "good" citizenship. *Journal of Social Studies Education Research*, 2(1), 21-36.
- Özden, Y. (2008). *Öğrenme ve öğretme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Özkan, R. (2011). Toplumsal yapı, değerler ve eğitim ilişkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 333-344.
- Özmen, C. (2015). Dünyada ve Ülkemizde Sosyal Bilgiler. C. Dönmez ve K. Yazıcı (Ed.). *Sosyal Bilgiler öğretimi* (İçinde s. 3-21). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk C. ve Deveci, H. (2016). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programlarının değerlendirilmesi. C. Öztürk (Ed.). *Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programları*. (İçinde s. 1-41). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. (2015). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinler Arası Bir Bakış. C. Öztürk (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (İçinde s. 1-32). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. ve Dilek, D. (2005). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programları. C. Öztürk ve D. Dilek. (Ed.). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (İçinde s. 53-96). 5. Baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Sağlam, A. (2016). Değerler eğitiminin öğrenci davranışlarına etkisinin veli görüşlerine göre incelenmesi, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 723-742.
- Sağlam, H. İ. (2011). Öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeyleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 39-50.

- Sarıpek, D. B. (2006). *Sosyal Vatandaşlık ve Günümüzde Yaşadığı Dönüşüm: Aktif Vatandaşlık (Sosyal Politika Açısından Bir Değerlendirme)*, Çalışma ve Toplum.
- Sarısaman, S. (2008). Sosyal Bilim Disiplinleri. A. S. Bilgili (Ed.). Sosyal Bilgilerin Temelleri (İçinde s. 55 -148). Ankara: Pegem Akademi.
- Sever, R. (2016). Alternatif Yaklaşımlarla Sosyal Bilgiler Öğretimi İle İlgili Temel Kavramlar. Alternatif Yaklaşımlarla Sosyal Bilgiler Eğitimi. Ed. R. Sever, M. Aydın ve E. Koçoğlu. (İçine s. 1-13). Ankara: Pegem A Akademi.
- Som, İ. ve Karataş, H. (2015). Türkiye’de vatandaşlık eğitimi üzerine bir inceleme. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-56.
- Sönmez, V. (2005). *Hayat Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Ve Öğretmen Kılavuzu*. (5. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sözen, E. ve Ada, S. (2018). 2005 ve 2018 4. Sınıf sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırılması, *Anadolu Eğitim Liderliği Ve Öğretim Dergisi*, 6(1), 53-71.
- Sümer, N. (2000). Yapısal Eşitlik Modelleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3 (6), 49-74.
- Sunal, C. S. & Haas, M. E. (2005). *Social studies for the elementary and middle grades: A constructivist approach*. (2nd edition). Boston: Pearson Education.
- Şahin, M. (2009). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türkiye’de hayat bilgisi dersi programlarının gelişimi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 402-410.
- Şahin, M., Şahin, S. ve Yıldız, D. G. (2016). Sosyal bilgiler eğitimi programı ve dünya vatandaşlığı: öğretmen adaylarının perspektifinden. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 369-390.
- Şimşek, U., Tıkman, F., Yıldırım, E. ve Şentürk, M. (2017). Sosyal bilgiler ve sınıf eğitimi öğretmen adaylarının gözünden vatandaşlık eğitimi: nitel bir çalışma. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 913-925.

- Tabachnick B. G. & Fidel, L. S. (2001). *Using Multivariate Statistics*. (Fourth Edition). MA: Allyn & Bacon, Inc.
- Tanrıöğen, A. (2006). Hayat Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi etkili vatandaş yetiştirme. A. Tanrıöğen (Ed.). Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi (İçinde, s. 11-21). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Tay, B. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretiminin dünü bugünü ve yarını. R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.). Sosyal Bilgilerin Temelleri (İçinde s.1-17). Ankara: Pegem Akademi.
- Thompson, B. (2004). *Exploratory and Confirmatory Factor Analysis: Understanding Concepts and Applications*. (First Edition). Washington: American Psychological Association.
- Tonga, D. (2012). Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programının değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(4), 780-803.
- Tupper, J. A., Cappello, M. P. & Sevigny, P. R. (2010) Locating Citizenship: Curriculum, Social Class, and the 'Good' Citizen, *Theory & Research in Social Education*, 38(3), 336-365.
- Turan, R. ve Ulusoy, K. (2013). Sosyal Bilgilerde Tarihin Yeri ve Önem. R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.). Sosyal Bilgilerin Temelleri (İçinde s. 138 - 155). Ankara: Pegem Akademi.
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2018). Algt. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c0543cc198027.772817231 adresinde 3 Aralık 2018 tarihinde incelenmiştir.
- Uğurlu, C. T. (2011). Avrupa Birliği ülkelerinde ve Türkiye'de vatandaşlık eğitimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 153-169.
- Wallace, M. (2006). *Social studies: all day every day in the early childhood classroom*. Delmar: Cengage Learning.
- Westheimer J. & Kahne J. 2004. What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*, 41(2): 1-30.

- Yazıcı, K. (2009). Yeni Zellanda sosyal bilgiler öğretim programı ve bu programın Türkiye'deki sosyal bilgiler öğretim programı ile karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 423-435.
- Yeşilbursa, C. C. (2015). Turkish pre-service social studies teachers' perceptions of "good" citizenship. *Educational Research and Reviews*, 10(5), 634-640.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, E. Ö. (2016). İngiltere. C. Öztürk (Ed.). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programları. (İçinde s. 175-212). Ankara: Pegem Akademi.
- Yiğit, E. Ö. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının gözünden vatandaşlık ve Türk vatandaşlığı. *İlköğretim Online*, 16(2), 406-427.
- YÖK. (1998). Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları. http://www.yok.gov.tr/documents/10279/30217/Egitim_fakultesi_ogretmen_yetistirme_lisans_programlari_mart_98.pdf/5e166018-b806-48d5-ae136afd5dac511c adresinden 3 Aralık 2018 tarihinde indirilmiştir.
- YÖK. (2007). Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları. <http://www.yok.gov.tr/documents/10279/30217/E% C4% 9E% C4% B0T% C4% B0M+FAK% C3% 9CLTES% C4% B0% 20% C3% 96% C4% 9ERETMEN+Y ET% C4% B0% C5% 9ET% C4% B0RME+L% C4% B0SANS+PROGRAMLAR I.pdf/054dfc9e-a753-42e6-a8ad-674180d6e382> adresinden 3 Aralık 2018 tarihinde indirilmiştir.
- YÖK. (2018). Eğitim Fakültesi Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları. http://www.yok.gov.tr/documents/10279/41805112/Sosyal_Bilgileri_Ogretim_enligi_Lisans_Programi.pdf adresinden 3 Aralık 2018 tarihinde indirilmiştir.
- Yücel, H. A. (2013). *İyi Vatandaş İyi İnsan*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zarrillo, J. J. (2000). Teaching elementary social studies: principles and applications. New Jersey: Prentice-Hall Inc.

Ek 1. Araştırmanın Ölçme Aracı

İYİ VATANDAŞLIK ALGISI ÖLÇEĞİ

Sevgili Öğrenciler,

Aşağıda iyi vatandaş algınızı tespit etmek için bazı ifadeler verilmiştir. Söz konusu ifadeye hangi oranda katılıyorsanız, lütfen karşısındaki ilgili sütunu "X" ile işaretleyiniz. Bu araştırma tamamen bilimsel amaç taşımaktadır, vereceğiniz samimi ve eksiksiz cevaplardan dolayı teşekkür ederim.

Samet ÇİÇEK

A.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü Y.L. Öğrencisi

Cinsiyetiniz: Erkek () Kadın ()

Sınıfınız:

Gano:

Anne Eğitim Durumu: Okuryazar değil () İlköğretim () Ortaöğretim () Lisans () Lisans Üstü ()

Baba Eğitim Durumu: Okuryazar değil () İlköğretim () Ortaöğretim () Lisans () Lisans Üstü ()

Aile Gelir Durumu: 1600 TL'nin altı () 1600 TL- 3000 TL () 3001 TL - 6000 TL () 6001 TL üstü ()

Üniversiteye gelmeden önce yaşadığınız yerleşim birimi: Köy () Şehir () Büyükşehir ()

	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Orta Derecede Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Çevreyi korumak için yapılan faaliyetler ilgimi çekmez.					
2. Tükettiğim atıkların çevreye zarar vermemesine dikkat ederim.					
3. Çevre sorunlarının önlenmesinde kendimi sorumlu hissetmem.					
4. Kişisel gelişimime özen gösteririm.					
5. Dışlerimi fırçalarken suyun gereksiz akmasına dikkat ederim.					
6. Toplum barışını sağlamaya yönelik tutumlar sergilerim.					
7. Ülkemin kaynaklarını israf etmeden kullanırım.					
8. Teknolojik ürünleri kullanım alanlarına göre sınıflandırırım.					
9. Teknolojik ürünleri kendi yararım doğrultusunda doğru kullanırım.					
10. Ülkemin ekonomik sorunlarını merak etmem.					
11. Toplumsal sorunlar hakkında çevremdeki insanlarla konuşurum.					
12. Tarihi ve kültürel alanlara zarar veririm.					
13. Bilimsel gelişmelerle ilgili konuları gerektiğinde tartışırım.					
14. Ortak yaşam alanlarının korunmasında sorumluluk almam.					
15. Bilim insanlarını kendime örnek alırım.					
16. Güncel olayları takip etmem.					
17. Hukuk kurallarının toplumsal yaşamı kolaylaştırdığına inanmam.					
18. Tarihime ve kültürüme değer veririm.					
19. Milli bayramların milli birlik ve beraberliğe olan katkısına inanmam.					

20. Birlikte yaşamda iş bölümünün önemine inanmam.					
21. İnsanlara karşı dürüst değilim.					
22. Toplumsal sorunlar hakkında fikir üretmem.					
23. Toplumdaki tüm bireylere karşı her zaman adil olurum.					
24. Farklı düşünen insanların görüşlerine saygı duymam.					
25. Küçüklerime karşı sevgi gösteririm.					
26. Toplum huzuru için karşılıklı hoşgörüyü inanmam.					
27. Her bireyin kendine has özellikleri olduğuna inanırım.					
28. Vatansever bir kişiyimdir.					
29. Doğal kaynakları bilinçli kullanmak için dikkat etmem.					
30. Küresel ısınma konusunda üzerime düşen görevleri yerine getiririm.					
31. Bencil davranışlar sergilemekten kaçınırım.					
32. Bana yapılmasını istemediğim bir şeyi başkasına yapmam.					
33. İnsanların acılarını paylaşıyorum.					

Ek 2. Ölçek Geliştirme Aşaması İçin İzin Belgesi

Evrak Tarih ve Sayısı: 11/05/2018-E.59458

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : 36380087-302.08.01-E.59458
Konu : Bilimsel ve Eğitim Amaçlı/ Samet
ÇİÇEK

11/05/2018

İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

İlgi : 30/04/2018 tarihli ve 53417720-302.08.01-53732 sayılı yazı,

İlgi yazı gereği, İlköğretim Anabilim Dalı İlköğretim Tezli Yüksek Lisans Programı Doç. Dr. Nadire Emel AKHAN danışmanlığındaki 20165412013 numaralı öğrencisi Samet ÇİÇEK' in "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algularının İncelenmesi" isimli tez çalışması kapsamında Üniversitemiz Eğitim Fakültesinde öğrenim görmekte olan öğrencilere uygulama yapabilmesinin uygun görüldüğüne ilişkin Eğitim Fakültesi Dekanlığının ilgi sayılı yazısı ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

e-İmzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi Yunus PINAR
Müdür V.

Adres: Akdeniz Üniversitesi Enstitüler Binası A Blok 3. Kat ANTALYA
Telefon: 0 242 227 00 85 Faks: 0 242 226 19 30
e-Posta: ebe@akdeniz.edu.tr Elektronik Ağ: http://ebe.akdeniz.edu.tr

Bilgi için: Cansu PARLAK
Unvanı: Sözleşmeli Personel

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Ek 3. Ölçek Uygulama İçin İzin Belgesi

Evrak Tarih ve Sayısı: 15/11/2018-E.142950

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : 36380087-302.08.01-E.142950
Konu : Bilimsel ve Eğitim Amaçlı/ Samet
ÇİÇEK

15/11/2018

İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

İlgi : 07.11.2018 tarih ve 139089 sayılı yazı

İlgi yazınız gereği, İlköğretim Ana Bilim Dalı İlköğretim Tezli Yüksek Lisans Programı Doç. Dr. Nadire Emel AKHAN danışmanlığındaki 20165412013 numaralı öğrencisi Samet ÇİÇEK'in "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İyi Vatandaşlık Algılarının İncelenmesi" adlı araştırması kapsamında Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğrencilere uygulayabilmesinin uygun görüldüğüne ilişkin Eğitim Fakültesi Dekanlığının yazısı ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

e-İmzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi Şerife Koza ÇİFTÇİ
Müdür V.

Adres: Akdeniz Üniversitesi Enstitüler Binası A Blok 3. Kat ANTALYA
Telefon: 0 242 227 00 85 Faks: 0 242 226 19 30
e-Posta: ebo@akdeniz.edu.tr Elektronik Ağ: http://ebe.akdeniz.edu.tr

Bilgi için: Esengül KIRIŞ
Unvan: Memur

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

İsim: Samet ÇİÇEK

Doğum Yeri: ADANA

Doğum Tarihi: 31.08.1992

Uyruğu: TC Vatandaşı

Medeni Durumu: Bekâr

Ehliyet: B sınıfı

İŞ TECRÜBELERİ

Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (1 yıl).

ABD’de WAT programı.

Sefa AKIN Ortaokulu (Stajyer Öğretmen).

ÖĞRENİM DURUMU

Lise: Çobanoğlu Anadolu Ticaret Meslek Lisesi.

Lisans: Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği.

Yüksek Lisans: Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi.

YABANCI DİL VE DÜZEYİ

İngilizce: Okuma, yazma ve konuşma iyi derecede

BİLGİSAYAR BECERİLERİ

Microsoft Word,
Microsoft Excel,
Microsoft Powerpoint,
Adobe Dreamweaver,
Adobe Photoshop.

KURS, EĞİTİM VE SERTİFİKALAR

Sertifikalar:

Web tasarımcılığı sertifikası.

İngilizce sertifikası (B1).

İNTİHAL RAPORU

İNTİHAL RAPORU

kuramsal

ORJİNALLIK RAPORU

%9	%4	%4	%5
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	ERSOY, Arife Figen. "Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersine İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenleri ve Öğrencilerinin Algısı", İnönü Üniversitesi, 2016. Yayın	%2
2	Submitted to Akdeniz University Öğrenci Ödevi	%2
3	www.researchgate.net İnternet Kaynağı	%1
4	Submitted to Canakkale Onsekiz Mart University Öğrenci Ödevi	%1
5	adudspace.adu.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<%1
6	Submitted to Anadolu University Öğrenci Ödevi	<%1
7	dosyayukleme.ahievran.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1

Doç. Dr. Nadire Emel AKHAN

Doç. Dr. C. GÖK
